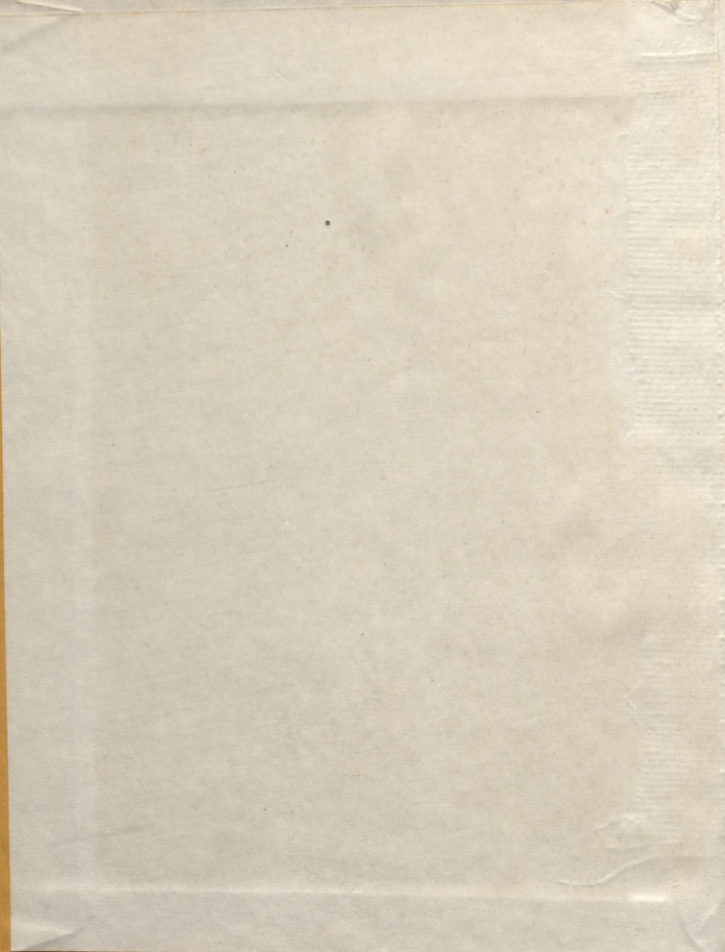
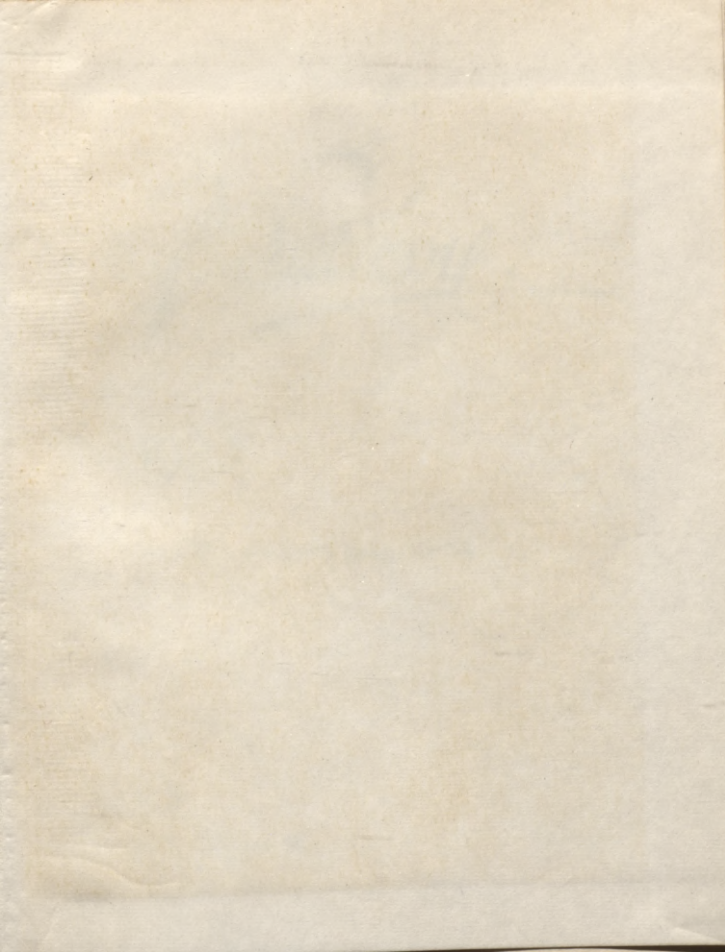

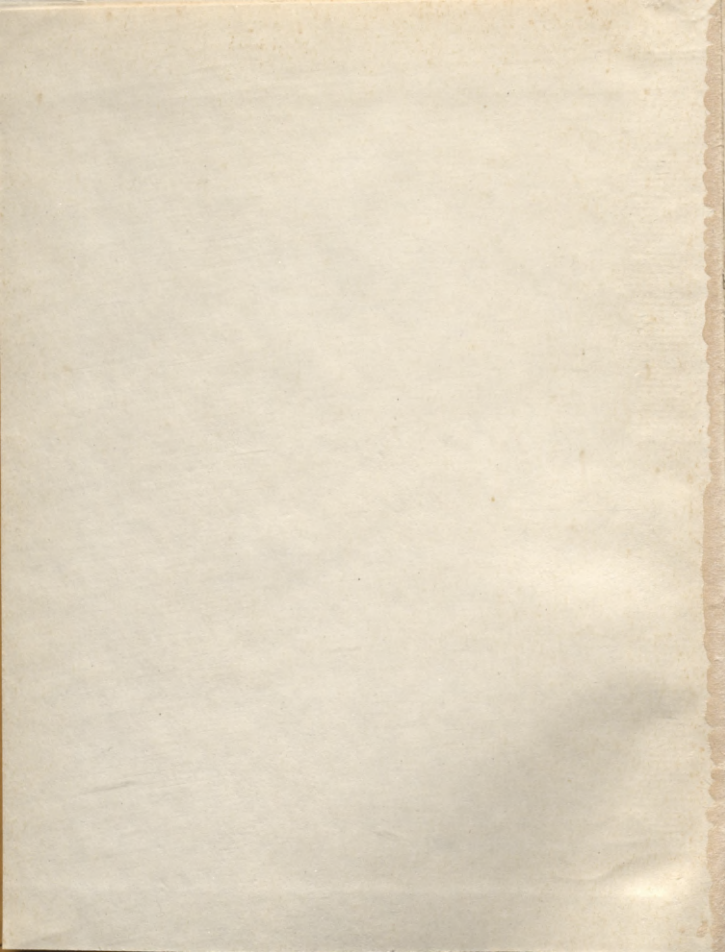
84-2
78

Paravikene

1984

Paravēksne,

1984

Literārā mantojuma gadagrāmata

RIGA «LIESMA» 1984

83.3L
Va 649

LATVIJAS NACIONĀLĀ
BIBLIOTĒKA

~~84-36.954~~

0305071765

[Faint, illegible handwritten signature]

1984

Sastādījusi Līvija Volkova

Redakcijas kolēģija:

I. Kiršentāle, V. Labrence, J. Niedre

Mākslinieks V. Ozoliņš

V 4603010201-76 12.84
M801(11)-84

© Izdevniecība «Liesma», 1984

PRIEKSVārds

1984. gada «Varavīksnes» lielākā daļa veltīta jubilāriem.

Pirmkārt seši simtgadnieki. Viņu piemiņai galvenokārt publicēti tā saucamie pašatklāsmes materiāli. Antons Austrīņš un Roberts Sēlis stāsta par sevi vēstulēs. Andrejs Kurcijs atmiņu rakstā par skolasbiedru un draugu Jāni Straujānu ievijis daudzus momentus arī no savas dzīves, un tādējādi apcere vienlīdz attiecas uz abiem simtgadniekiem. Tāpat Kārlis Krūza, stāstot par saskari ar Rūdolfu Blaumani, dod ieskatu arī savās gaitās. Silvijas Freinbergas plašais atmiņu stāstījums par tēvu ir tēlainš Kārļa Freinberga personības raksturojums. Arī šis raksts ir dubultnozīmīgs, jo, zīmēdama tēva portretu, teātra zinātniece un kritiķe fiksējusi arī savus bērnības iespaidus, kuriem bijusi nozīme viņas tālākajā dzīves ceļā.

Divi simti gadu pagājis, kopš dzimis vācu tautības dzejnieks Kārlis Hūgenbergers. Pētījumu par viņa nozīmi latviešu kultūras dzīvē izstrādājis Oto Čakars.

Parasti «Varavīksne» atzīmē tikai simtgades un tālākās jubilejas ar piecdesmit gadu intervāliem. Šoreiz izņēmums. Tautas dzejniekam Jānim Sudrabkalnam — deviņdesmit un Tautas rakstniekam Vilim Lācim — astoņdesmit. Sakarā ar to publicēta līdz šim nezināma V. Lāča novele un pētījums par J. Sudrabkalna dzeju, kas ir jaunās literatūrpētnieces debitantes Ievas Kalniņas darbs.

Ārpus zīmīgiem gadu skaitļiem stāv divi raksti.

Ar savu vēsturnieka erudīciju literatūrzinātniekiem šoreiz talkā nācis Pēteris Krupņikovs. Atklājot un analizējot tos faktus, kas saistīti ar latviešu un baltvācu attiecībām pēc 1905. gada revolūcijas, autors atklāj R. Blaumaņa satīras asi politisko ievirzi. Līdz šim nepazīstamā aspektā parādās Jānis Ezeriņš, kura apceri par dažām latviešu literatūras attīstības tendencēm posmā no Apsīšu Jēkaba līdz Rainim identificējusi un publicēšanai sagatavojusi Dace Zvirgzdiņa.

Sastādītāja

INKOGNITO

Novele

(Birutas Gudriķes ievads)

Rakstā «Kā tapa «Zvejnieka dēls»» (Jaunākās Ziņas, 1940, 27. janvāri) Vilis Lācis ir atzīmējis, ka materiālus par Zviņu ciemu viņš sākotnēji gribējis ietvert vairākās atsevišķās novelēs: «Pāris noveļu arī kādreiz uzrakstīju, bet toreiz vēl nebij dūšas uzrakstīto sūtīt kādai redakcijai, un tā šie fragmenti vēl šodien guļ kaut kur starp veciem papīriem.»

Šķiet, viena no šīm novelēm ir «Inkognito», kas «starp veciem papīriem» ir gulējusi vairāk nekā piecdesmit gadu. J. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejā (inv. № 549) tā glabājās Viļa Lāča kaligrāfiskajā rokrakstā uz 18 lapaspusēm. Rakstīts ar tinti. Tekstā ir tikai nedaudzi stilistiski labojumi, kurus autors acimredzot izdarījis, noveli pēc uzrakstīšanas pārļausot.

Tekstā ir arī divas iesprauduma zīmes, kas vedina domāt, ka autors gribējis uzrakstīto papildināt, taču papildinājumi nav atrasti un, iespējams, nav vispār uzrakstīti.

Nobeigumam sākotnēji bijis cits variants. Pēc Lūcijas uzaicinājuma ienākt pie viņas, respektīvi, pēc vārdiem «Esmu pilnīgi viena» sekoja Augusta atbilde: «Kā zināt...» Taču šis teikums nosvītrots un pierakstīta nobeiguma tagadējā redakcija.

Noveli autors ir datējis: sākumā atzīmēts 1931. gada 2. jūlijs, beigās «10./VII 1931. g. plkst. 20.25». Tātad tā rakstīta deviņas dienas — no 2. līdz 10. jūlijam.

1931. gada vasarā, kad tapa «Inkognito», Vilis Lācis

vēl dzīvoja Rinūžos (Vecmilgrāvī) un strādāja Rīgas ostā par kuģu krāvēju.

Lasītāji jau bija iepazinuši viņa stāstu «Sieviete» un romānu «Atbrīvotais zvērs». 1931. gada vasarā periodikā tika publicēti triloģijas «Putni bez spārniem» pirmie divi romāni — «Piecstāvīgā pilsēta» un «Pasaules jūrās».

Tas bija Viļa Lāča daiļrades ceļa sākums, un tāpēc interesantas ir novelē «Inkognito» izteiktās domas par mākslinieka radīšanas procesu, par to, kā mākslinieks, rakstnieks krāj sevī jaunus iespaidus, atziņas un pārbauda tās praksē. Vilis Lācis uzsver, ka tas nav mehānisks, pasīvs process. Lai uzrakstītu romānu, kā novelē apgalvo Augusts, «ar noskatīšanos no malas nekas nav panākams». Tādos novērojumos no malas, pēc Viļa Lāča domām, kaut kas skan neisti un tie lasītāju nepārlicina. Lai lasītājs ticētu, rakstniekam attēlojamais materiāls dziļi un pamatīgi jāiepazīst, tā sakot, jāieiet vidē, kurā viņa varoņi darbojas. Šī prasība bija Viļa Lāča reālisma pamatprincips, kuram viņš sekoja gan triloģijā «Putni bez spārniem», gan «Zvejnieka dēlā», gan citos darbos. Pirmspadomju laikā Vilis Lācis izcilus panākumus guva tieši tad, kad izmantoja savu personisko pieredzi, konkrētus vērojumus un reālus prototipus.

Novēle «Inkognito» aizsāk vairākus motīvus, kas sastopami Viļa Lāča turpmākajos darbos.

Tā, piemēram, novelē tēlotais Augusts ir Viļa Lāča stiprais, virišķīgais, lepna raksturs, fiziski un intelektuāli attīstīts puisis, kas nebaidās darba grūtuma, kas zina, ko grib sasniegt, droši iet uz mērķi un allaž saglabā savu cilvēcisko pašcieņu. Reizē tas Viļa Lāča daiļradē ir pirmais rakstnieka tēls. Arī Voldemārs Vitols triloģijas «Putni bez spārniem» pirmajā (periodikā publicētajā) redakcijā pievērsās rakstniecībai, taču atmata to. Augusts tādējādi aizsāk to līniju, kuru turpina Arnis Ankravs-Raits («Cilvēki maskās») un Jānis Zītaris («Zītaru dzimta»). Tie visi ir rakstnieki, kas nāk no darba cilvēku vides, ar neatlaidīgām pūlēm gūst

panākumus un, iekarojuši sabiedrības atzinību, tomēr nezaudē saikni ar savu šķiru, savu vidi.

Tāpat novele aizsāk inkognito tēmu, kas vēlāk turpināta romānos «Cilvēki maskās» un «Senču aicinājums».

Inkognito Vilim Lācim, no vienas puses, ir sižeta veidošanas paņēmieni, sižetiskās intrigas samezgļošanas elements, ar kura palīdzību tiek kāpināta lasītāju interese. No otras puses, tas ir līdzeklis buržuāziskās morāles raksturošanai.

Ar aktrises Lūcijas attieksmi pret Augustu — vienkāršu zvejnieku — rakstnieks asi kritizē augstprātību, pārkāpumu apziņu, egoismu, nerēķināšanos ar cita cilvēka jūtām, īpaši, ja tas ir melnā darbā darītājs. Bet ar Lūcijas bailēm un bēguļošanu, satiekot Augustu Rīgā uz ielas un vēlāk teātri, uzsvērts, ka buržuāziskā sabiedrība nebūt nenosoda aktrises milas dēkas kā tādas, bet nepiedod sakarus ar cilvēku, kurš «nekas nav».

Rakstnieks izmantoja inkognito, lai parādītu, ka Augusts, šis «nekas», šis fiziskā, prastā darba darītājs, kuram rokas ož pēc darvas, būtībā ir intelektuāls, patiesi inteliģents radošā darba darītājs ar plašām nākotnes perspektīvām. Un, kad šī patiesība atklājas, buržuāzisko aprindu attieksme pret viņu kardināli mainās.

Un vēl — ar Augusta inkognito (neatklājot sevi skatītājiem kā uzvestās lugas autoru, neizejot pirmizrādē uz skatuves u. tml.) Vilis Lācis savu varoni norobežo no buržuāziskās sabiedrības elites, no buržuāziskās inteliģences, no buržuāziskās morāles. Vilis Lācis uzskatīja, ka strādnieku šķiras pārstāvis var darboties radošā sfērā un nebūt neieplūst buržuāziskajā vidē un tās izvirtušo tikumu dūksnājā. Zīmīgi, ka noveles beigās Augusts, noraidījis Lūcijas priekšlikumu, atstāj viņu modernas jaunceltnes priekšā, bet pats «nogriezās uz nomales pusi».

Visi šie motīvi — strādnieka radošā talanta apliecinājums, norobežošanās no buržuāziskās inteliģences, tuvība savai videi, uzticība savas šķiras morālei, intīmas attiecības

ar vadoša teātra aktrisi, konflikti ar buržuāzisko aprindu pārstāvjiem utt. — vēl izvērstāk notēloti romānā «Cilvēki maskās», kuru Vilis Lācis sarakstīja gadus trīs pēc noveles «Inkognito». («Cilvēki maskās» sākts aptuveni 1934. gada oktobri, publicēts periodikā 1935. gadā, grāmatā — 1936. gadā.) Var pat teikt, ka romāns savā ziņā turpina novelē aizsākto tēmu. Galvenā atšķirība tā, ka romānā Arni un Zanzu saista patiesas jūtas un līdz ar to konflikti abu starpā veidojas citādi.

Romānā paplašināts arī teātra aizkulišu tēlojums. Romānu rakstot, Vilis Lācis jau varēja izmantot savus vērojumu un pieredzējumus, kurus guva tad, kad Nacionālais teātris 1934. gada sākumā ķērās pie «Zvejnieka dēla» pirmās daļas dramatizējuma iestudēšanas. Ka šādi vērojumi romānā «Cilvēki maskās» ietverti, rakstnieks ir apliecinājis vēstulē J. Čavaram (skat. V. Lācis, Kopoti raksti, 4. sējums, 1971, 525. lpp.). Turpretim, romānu rakstot, tās autoram ar teātra iekšējo dzīvi nekādu kontaktu vēl nebija. Tāpēc meklēt novelē tēlotajām personām un notikumiem reālus prototipus tālāka latviešu teātra pasaulē nav pamata.

Toties novelē minētais Zviņu ciema turīgākais vīrs — bodnieks Menca, kas «tirgojas ar zoļādām, amerikāņu taukiem, tiklu lāpāmo dziju, korķiem un darvu», apmēram pēc gada, kad 1932.—1933. gadā Vilis Lācis strādāja pie romāna «Zvejnieka dēls», ienāca tajā kā bodnieks Banders, kura veikalā tāpat «var dabūt darvu, tiklu auklas, korķus, zoļādu, ziepes, konfektes un tabaku, bez tam vēl dažas ēdamvielas». Bet viņa meita — dramatisko kursu absolvente Irma Menca ir Anitas tēla sākotnējais variants. «Zvejnieka dēlā» sastopam arī novelē pieminēto provizoru Vimbu.

Noveles «Inkognito» vielas, motīvu, tēlu tiešāks vai netiešāks izmantojums romānos «Cilvēki maskās» un «Zvejnieka dēls», jādodomā, bijis viens no tiem iemesliem, kādēļ Vilis Lācis romānu rakstot nav publicējis.

Latvijas jūrmalā vēl vienmēr atrodami tādi zvejnieku ciemi, kurus izludinātam ceļotājam, kas pieradis pie ērtas kupejas, komfortablas kajītes vai viegli šūpojoša linuzīna, nerasniegt. Pa šauriem, galīgi izbrauktiem lauku ceļiem, paciešoties cietā orītē sešas septiņas stundas, jūs varat sasniegt tādu no dieva un cilvēkiem aizmirstu mājotni no cietzemes puses. Bet, tā kā iepriekš jau būsiet vairākas stundas smakuši sutīgā šaursliežu vagonā, klausījušies svešo līdzbraucēju pagalam apnicīgās sarunas, kas grozās galvenokārt ap lauksaimniecības produktu cenām un šīs vasaras ražas izredzēm, tad brauciens cauri priežu mežam jūs vairs neiepriecinās un, beidzot sasnieguši kāroto ceļa mērķi — zemas, izklaidā pa kāpām izmētātas mājiņas, vabu rindas ar izžautiem tikliem, jūrmalu ar apgāztām zvejas laivām un kaudzē sameskiem enkuriem, steltēm un virvēm, jūs būsiet tā noguruši un apnikuši visa redzētā, ka vēlēsieties jo drīzāk, jo labāk tikt projām no šīs klusās vietiņas. Bet, ja nu jums nebūtu sevišķas bailes no jūras slimības un, neskatoties uz meteoroloģiskā biroja stipri apšaubāmiem ziņojumiem par gaidāmo vētru, jūs šo ceļojumu uzņemtus pa jūru, tad kāda reņģu zvīnām apkaltusi motorlaiva jūs nedaudz stundās nogādātu galā. Bet, tā kā Zvīņu ciems nav ievests Latvijas ievērojamāko vietu sarakstos un tūristu interese saistās visvairāk ap Vidzemes Sveici, vecām pilsdrupām un Rīgas jūrmalas peldu kūrortiem, tad gan saprotams kļūs, ka nav daudz to uzņēmīgo savādnieku (jā, kā gan citādi lai viņus apzīmē), kuri laiku pa laikam kā ātri slidoši meteori parādās pie Zvīņu ciema sabiedrības apvāršņa.

Zvīņu ciems nav kaut kāds. Te ir sava bode, kur ciema turīgākais vīrs Menca tirgojas ar zoļādām, amerikāņu taukiem, tiklu lāpāmo dziļu, korķiem un darvu. Te ir vairākas zivju žāvētavas, kas reizēm izplata īpatni patīkamu dūmu un ceptu zivju smaržu sajaukumu. Reizēm ož pēc reņģēm, bet bieži pēc plekstēm un lučiem. Skolas te nav, biedrības

nama arī ne, un, ja Menca nebūtu tik gādīgs un katru ne-
nēju neatvestu pa kastei degvīna, tad Zvīņu ciema slāpsto-
šiem gariem būtu jāmēro divdesmit septiņus kilometrus tā-
lais ceļš līdz tuvākai aptiekai, kur provizors Vimbas kungs
spirtu pārdod ārstniecības nolūkiem. Kad no pilsētas iero-
das motorlajva ar precēm un pasažieriem, visi brīvie ciema
iemītnieki salasās jūrmalā un jau pēc pusstundas ir zināms
pa visu ciemu, ka, lūk, jaunajam Mengelim esot jauna ce-
pure, tāda ar baltu pārvelkamo drēbi, bet Bieriņu Mačus
esot palicis karadienestā uz virsdienestu. «Nevīžo, pagāns,
strādāt. Lai vecais tagad viens pats plēšas pa jūru!» pie-
zīmē vietējie lietpratēji. Zvīņu ciems dzīvo klusi. Tas nekas,
ka dažreiz piedzēruši puīši paklaigā nakts vidū; tas ir sī-
kums, ka laiku pa laikam kāds staigā ar zilu aci, ko «kritot»
uzdauzījis. Cietušie neskrien pēc policijas, un protokola vietā
tiek izdzerts izlīguma pusstops uz vainīgā rēķina. Nē, Zvīņu
ciemā viss iet, kā pienākas.

Bet kādu vasaru šajā klusumā un arī klusu, nevienam
nemanot, atgadījās šis neparastais notikums, kam gan labāk
piestāvētu notikt kādā citā vietā, kas vairāk radīta tādiem
neikdienišķiem piedzīvojumiem. Jo Zvīņu ciemā diemžēl ro-
mantika ir tikpat kā sveša lieta: nav vēl dzirdēts, ka kāds
būtu pakāries aiz nelaimīgas mīlestības vai ka greisirdības
lēkmē būtu ņemta cilvēka dzīvība.

2

Kad viena no lielāko galvaspilsētas teātru primadonnām
Lūcija N., sezonu beidzot, atsacījās no visai izdevīgām vasa-
ras viesizrādēm, tai bija tikai viena vēlēšanās: atpūsties.
Bet ne tā, kā viņa to bija darījusi agrākos gados, «veseļo-
damās» kūrortos vai «studiju nolūkos» apceļodama Eiropas
galvaspilsētas. Ne tā. Nemaz nerunājot par lielajiem izde-
vumiem, kādus prasīja tāda «veseļošanās» un «studijas»,
tās bija apnikušas Lūcijai vienkārši tāpēc, ka bija ļoti

nogurdinošas. Pastāvīgi būt sabiedrībā, lai arī šikā un interesantā, vienmēr iekļauties oficiālā dzīves tonī — nē, tas galu galā varēja būt arī nepatīkami. Un tāpēc Lūcija N. noraidīja viesizrādes, atsacīja arī savas precētās draudzenes operdziedones R. laipno uzaicinājumu pavadīt kādu mēnesi viņas vasarnīcā Rīgas jūrmalā. Viņas izturēšanās daudziem šķita neparasta, un teātra administrators pat apvaicājās par viņas veselības stāvokli. Bet viņa nebūt nebija nervu slima. Kolēģu piedodamā ironija viņu tikai uzjautrināja.

— Tu taču nedomā visu vasaru smakt Rīgā? — draudzene R. kundze tincināja.

— Nenāk ne prātā!

— Bet ko tad tu spēlē noslēpumaino?

— Tev nepatīk?

Visi aizbrauca kur kurais. Spiningiem un «bada pātāgām» apkrāvušies, daži aizlaida uz ezeriem vai upēm, citi uzmeklēja klusas lauku mājas, lai uzrakstītu kādu joku lugu un nocepinātos brūni. Rīga izmīra, tas ir, ne jau pavisam, bet no māksliniekiem. Un, kad jau vesela nedēļa no tik dārgā vasaras brīvlaika bija pavadīta neproduktīvā gudrošanā, Lūcija N. beidzot izšķīrās. Viņa vēlējās atpūsties, pilnīgi atpūsties kaut kur nost no neizbēgamās cienītāju svītas acīm kādā klusā dzimtenes stūrītī, kur neviens to nepazītu un ar savu ziņkārību netraucētu viņas bezdarbīgo mieru. Vienu vasaru inkognito! Viņa jau jūsmoja par priekšā stāvošo svētlaimi. Neviens nezinās, kur es esmu, ko daru, bet tur atkal neviens nezinās, kas es esmu!

Bet tā gluži gan neiznāca, ka neviens nezinātu... Lūcija pazina dramatisko kursu pēdējā izlaiduma absolventi Irma Mencu, un, protams, pēdējā savukārt pazina savu bijušo mīmikas skolotāju Lūciju N. Irma tūlīt pēc kursu beigšanas bija saistīta kādā ceļojošā trupā, kas pa vasaru provincē sarīkoja vairākus brīvdabas uzvedumus. Viņas satikās, un jau pēc pusstundas saruna bija devusi Lūcijai N. tik vēlamo rezultātu: Irma Menca lika priekšā pavadīt brīvlaiku Zviņu ciemā pie viņas vecākiem.

— Es pati pa vasaru mājās netikšu. Jūs varēsiet apmesties manā istabiņā. Ziniet — otrā stāvā, zem jumta — debešķīgi! Un tur nu gan neviens jūs netraucēs. Mums tur pat nav savas vietējās inteligences — skolotāju, skrīveļu un citu. Miers garantēts...

Kad Zviņu ciema pilārs Menca tonedēļ ar motorlaivu iebrauca Rīgā pēc precēm, tad līdz ar petrolejas mucām, degvīna un ziepju kastēm tika aizvesti vairāki smagi piestampāti čemodāni un arī kāda skaista, neparasti smalka dāma. Tie pāris vienkāršo zvejnieku, kas ar savām sievām pavadīja Mencu šajā ceļojumā, visu ceļu bijīgi nolūkojās uz jaunkundzi, kurai bija tik gari un spīdīgi rozā nagi, kādus tie nekad vēl nebija redzējuši.

— Tā, lūk, esot Mencu Irmai par skolotāju bijusi... — tie sačukstējās savā starpā. Skolotāja... Jā, smalks cilvēks...

Un tā viņa arī tika reģistrēta Zviņu ciema sabiedriskā apziņā — skolotāja no Rīgas. Sievas pačukstēja, pagudroja kādu laiciņu, tad nomierinājās. Jo tiešām, tur nebija nekā neparasta. Skolotāju ir daudz, un tās nu reiz ir tādas autoritativas personas...

3

Istabiņai, kurā ierīkojās Lūcija, bija tā priekšrocība, ka pa tās vienīgo logu varēja redzēt pāri kāpu grēdai un saskatīt pašu jūrmalu, kur zvejnieki darbojās ar savām laivām un tīkliem no saules līdz saulei. Tur bija kumode — Mencu laulātā pāra vērtīgākā kāzu dāvana ar miglainu spoguļi, kas atsacījās rādīt sevi apēnojošos priekšmetus. Tur bija niķeļa gulta — lepnākais mājturības priekšmets visā namā, kuru uz Mencas kundzes spiedienu viņas ne visai izšķērdīgais laulātais draugs bija nopircis priekš Irmas sakarā ar viņas iesvētīšanu. Tad vēl tur bija daži sīkāk

priekšmeti: galdiņš, etažere, pāris krēslu, tā ka mazā telpa ar gaišajām tapetēm nebūt neizskatījās tukša. Lūcija ierikojās. Ilgus gadus viņa nebija mājopusi tādā vienkāršībā, un pirmā vakarā tai pat uznāca tādas kā šaubas par savas dēkas izdošanos. Klusu vietīņu viņa gan bija atradusi, tikai šis klusums likās mazliet vienmuļš un garlaicīgs. Un cilvēki, kas parādījās jūrmalā vai ieradās Mencas veikalā, bija tādi vientiesīgi, svešo dāmu tie uzlūkoja atplestām mutēm. Degunus viņi šņauca pirkstos, pēc tam pēdējie tika noslaucīti biksēs vai brunčos, skatoties pēc tā, pie kāda dzimuma piederēja šņaucošā persona. Cilvēki te sarunājās skaļi, kā klaigādami. Bet viņa pie tā bija pieradusi teātrī, jo arī aktieri runā klaigādami. Un galu galā tas viss bija diezgan jauki. Pirmā vakarā viņa iepazinās gandrīz vai ar visu Mencas saimi, kura nebūt nebija mazā, jo Mencam bez veikala piederēja arī vispusīga zvejas saimniecība un viņš turēja arī zirgu un dažas govīs. Tā kā pašam viņam labi ja pietika laika apgādāt veikalu ar precēm un vadīt tirgošanās lietu un sievai diezgan pietika ar saimes uzraudzīšanu, tad viņiem bija pieņemtas divas meitas — Līna, smags, grūtsirdīgs radījums, kurai bijis bērns no kāda pasaules gājēja, un mazā latgaliete Maņa. Bez tam viņiem bija divi puīši, no kuriem vecākais — Miķelis — apkopa zvejas rikus, lāpīja un stellēja tīklus, žāvēja zivis un atvietoja saimnieku tur, kur tam pašam nebija iespējams būt klāt. Otrs puisis bija tikai nesen atvests no Rīgas priekš zvejas darbiem, un visu nedēļu tas bija prom jūrā ar vadiniekiem vai tīklu metējiem. Sestdienas vakaros, kad vadu izžāva, viņš pārradās mājās brūns kā varš, bārdas rugājiem apdzis un darvainām rokām. Visi viņu sauca par «mūsu jauno puisi», bet, kad uzrunāja, tad par Augustu. Tā kā Lūcija ieradās pirmdienas vakarā, viņš bija atkal aizgājis uz visu nedēļu un vienīgais no visiem Mencas ļaudīm palika neredzams «skolotājas» jaunkundzei.

Lūcija mēģināja interesēties par visu, kas notika viņas apkārtņē, uzsāka sarunas pat ar abām kalponēm, bet, tā kā

visiem pret skolotājas jaunkundzi bija milzīgs respekts, tās prata atbildēt tikai ar lakoniskiem «jā» un «nē».

Galvaspilsētas lielā teātra primadonna Lūcija N. sajuta nenovēršamu garlaicību. Viņa apjautājās Mencas kundzei, kad atkal motorlaiva brauks uz Rīgu... Pēc tam viņa kādu stundu lasīja Morisu Dekobrā. Un tad viņa gāja gulēt. Paldies dievam, blakšu te nebija...

4

Lūcijas vilšanās ar katru dienu auga augumā. Viņa nebija radīta ilgstošai idillei. Pēdējo gadu dzīves tempi bija par daudz dziļi iekļāvušies viņas būtņē. Pāris dienu viņu vēl apmierināja vientuļās pastaigas vienatnē gar tukšo jūrmalu un melanholiju rosinošām kāpām. Bet, kad Dekobrā bija izlasīts un «Revue des Monats» ilustrācijas apnikušas, viņa sajuta smagu, nervozējošu tukšumu. Tad viņa mēģināja glābt stāvokli ar viltu: viņa sadalīja dienu no rīta līdz vakaram sīkā programmā, cēlās pēc pulksteņa, tad pelde, pastaigāšanās, brokastis, lasīšana, pēc tam sekoja tālāks izģājiens pa apkārtni, katru dienu uz savu pusi. Pusdienas, stunda šūpuļtiklā, atkal pelde, atkal pastaigāšanās, radio (Menciem, par laimi, bija šāda labierīcība), atkal lasīšana, vakariņas, pēdējā pastaiga, pēdējā pelde, dienasgrāmata. Pēc tam gulta. Jā, gulta, bezmiegs, mētāšanās no vieniem sāniem uz otriem, nervozas domas, uzbāzīgas atmiņas un atkal nenovēršamais, smagais tukšums.

Kalpones joprojām bija lakoniskas, Mencas kundze, kā parasts, izplūda saldā plāpībā, vakaros ārā māva govīs, melnas vaboles dūkdamas laidās pāri kāpām, un pāri visam klājās, visas citas skaņas uzsūkdama sevī, jūras šalkoņa.

Lūcija sāka nožēlot savu kaprīzi. Atmiņā atausa draudzenes vasarnīca Majoros, ar lielu skaudību viņa domāja par koncertiem kūrmiņā, promenādi, šiko publiku, tenisa

turnīru. Nē, viņa nedrīkstēja domāt par šīm lietām, tas viņai laupīja pēdējo pacietības palieku... Viņai bija vairāki skaisti peldu kostīmi, burvīgs pidžams un — kas visvairāk no svara — pirmklasīgs augums. Bet, kad tā rītos un pēcpusdienās nogāja jūrmalā, neviens viņu neapbrīnoja, jo šie ļaudis vairāk interesējās par savām plekstēm un reņģēm nekā par kādu dievišķu sievietes augumu. Šāda viņas miesīgo daiļumu ignorēšana tai šķita nedabiska, pat apvainojoša. Te nebija neviena cilvēka, kas saprastu viņas skaistumu, un viņa nebūt negribēja būt saucēja balss tuksnesī. Nē, viņa bija radusi staigāt kostīmā ar atsistu pidžamu, iekārē tvīkstošu vīriešu skatu dzelta. Zvīņu ciema iemītniekiem bija zivs asinis. Zvīņu ciemā nebija nekādas romantikas. Piektās dienas vakarā Lūcija sāka jau cilāt čemodānus, pagaidām gan slepus: Mencas kundzei viņa vēl neteica ne vārda. Sestdien viņa nemaz neizgāja kārtējā pastaigā pa apkārtni, bet citīgi kravāja lietas. Kad Mencas kundze uzņāca viņas istabiņā aprunāties, ko īsteni skolotājas jaunkundze vēlētos vakariņās, Lūcijas čemodāni bija jau piestampāti ceļojumam. Un viņai bija vienalga, ko taisījis vakariņās. Bet, kad viņa, beidzot izšķīrusies par nekavējošu aizbraukšanu no šīs «oāzes», nogāja lejā paziņot to citiem, tā redzēja lielu zvejas kārbu piestājam jūrmalā. Desmit vai vienpadsmit vīru tur ņēmās, vadu žaudami uz kāpmalā sasistām vabām. Izžāvuši tie izklīda pa ciemu kur kurais. Kāds puisis, brūns kā mežonis, smagos zvejas zābakus pleciem pārsviedis, lēnām kāpa uz Mencu nama pusi. Viņš svilpoja paklušām, un, kad Lūcija ieklausījās, tā pazina Jernefelda «Sūpla dziesmas» liegi sērās skaņās. Tad viņa paskatījās svilpotāja sejā un nevilus noteica: «Hm...»

Kāda ideja kā muša iedzīnkstējās apziņā. Lūcija pasmaidīja pie sevis un atgriezās savā istabiņā. Čemodāni tika atkal izkrauti...

Lūcija N. vienmēr bija tais domās, ka parastā morāliskā mēraukla, ar kuru vērtē un ierobežo pilsoņu tikumību, nekādā ziņā nav attiecināma arī uz viņu. Tas nebūt nenozīmē, ka viņa būtu nemorāliska dāma vai ka viņa savām iegribām ļautu vienmēr brīvu vaļu. Taisni otrādi: viņa joprojām skaitījās kādā Rīgas draudzē par locekli, kārtīgi nomaksāja baznīcas nodokli un pāris reīžu gadā pat apmeklēja savu baznīcu. Viņa tikai atzina, ka mākslinieki nav ietilpināmi parastajās caurmēra cilvēku normās, šur tur viņiem pat nepieciešama lielāka brīvība. Un bez tam viņiem ir tiri profesionāla vajadzība pazīt visas cilvēciskās jūtu kustības īpatnākās variācijās, kas nu nekādā ziņā nav iespējams, apmierinoties ar intuīciju vien! Vajadzīga daudzpusīga, izsmeloša prakse. Lūk, tāpēc Lūcija bija pārliecināta, ka mākslinieki un, protams, arī viņa drīkst būt mazāk tikumīgi nekā citi, mirstīgie, un arī nerēķināties ar kaut kādas Men-cas kundzes aizvēsturiskiem principiem.

Jaunais zvejnieks — «mūsu jaunais puisis» Augusts — viņu ieinteresēja no pirmā acumirkļa kā reti izdevies dabisks vīrietības priekšstāvis. Viņš bija taisni tāds, kādus viņa iedomājās senos jūras valdniekus vikingus: liels, spēcīgs un ciefs. Lielām rokām, mēnesi necirptiem matiem, kas pakausī jau griezās sprogās, mazliet netīrs kā visi un pilns dzīvesprieka, kas it kā lauzās pa visām miesas porām uz āru gan svīlpienos, gan lāstos, gan smieklos. Zobi viņam bija nevainojami balti. Mute viņam nesmirdēja, kas zināmos gadījumos bija no liela svāra. Viņš atstāja veselīga, brīva dzīvnieka iespaidu. Lūcija salīdzināja to ar jaunu sumbru, bet šis salīdzinājums viņai pašai tūlīt nepatika, kāpēc viņa nolēma, ka šis Augusts droši vien vairāk atgādina jaunu tīgeri. Bet, kad viņa veselu pusstundu bija pavadījusi lejā saimes istabā un šis ievēribas cienīgais radījums Augusts to tikai pāris reīžu nevērīgi uzskatīja, neizrādīdams nekāda pārsteiguma vai iekāres pazīmes, viņa tūlīt revidēja arī šo

salīdzinājumu: tīģeris viņš nebija, tam viņš bija par vienaldzīgu. Droši vien tas bija kāds vientiesīgs, laisks zvērs, varbūt lācis. Jā, lācis...

Tad viņa atgriezās savā istabiņā un sēdēja pie loga, klausīdamās jūras vakarīgā šalkoņā, un domāja par kādu bezgala interesantu eksperimentu, ko viņa te varētu izmēģināt. Varbūt tas prasītu kādu nedēļu laika. Neskaitāmas reizes viņa bija spēlējusi tautiskajās lugās baltās zeltenītes — līgavas lomu. Viņu bija mīlējuši cildeni, braši tēvu dēli, pastaloti un ūsaini puisi. Bet tas viss bij blefs: vienkāršo, tautas cilvēku milas dzīve joprojām viņai bija nelasīta grāmata. Sabloniskie solījumi, nopūtas un miļvārdi, kurus viņai čukstēja ausīs spēles partneri, rosināja miegu un labākā gadījumā smīnu. Viņa pat apšaubīja Blaumaņa un Raiņa tipu pareizīgumu. Un vienreiz par visām reizēm viņa vēlējās šos attēlotos varoņus, kalpa pušus un tēvu dēlus, redzēt «darbā» — kā viņi mīl?

Kā būtu, ja viņa pamēģinātu ar šo brūno lāci? Te neviens viņu nepazīst, kompromitēšanās gadījumā tā lieta līdz «aizkulisēm» nenonāktu. Un viņa jau nemaz nevēlas pavisam, tā — tikai eksperimentēt, novērot, studēt un pie zināmas robežas apstāties. Viņa bija vairāk nekā droša par sevi — muļķības nenotiks. Kad eksperimenta kukainis būs visu parādījis, vivisekcija tiks pārtraukta un «skolotājas» jaunkundze brauks projām uz Rīgu un rakstīs savu pirmo lugu. Materiāli būs pārbaudīti uz vietām. Ka vivisekcijas upuris Augusts uz pirmā mājiena metīsies zem viņas analīzes naža, par to viņa bija pārliecināta. Savu uzdevumu viņa veiks spēlēdamās...

6

Likās, ka pati daba būtu sazvērējusies ar Lūciju pret Augustu: iestājās bula laiks. Ugunīgi stingā saule kveldēja kāpas un nespodros jūras ūdeņus. Vēja nebija. Selgā neva-

rīgi nika pusceļā palikušie burenieki ar malku Rīgai; buras, šļaugani savītušas, aplīpa mastiem, un kuģinieki savās lai-
viņās airēdami vilka kuģus tauvā. Zviņu ciemā pamira visa
dzīve. Lēnā un sutīgā laikā, kad ūdens bija kā novārīts,
zivis pameta Rīgas jūras līča seklos, karstos ūdeņus un
bēga prom lielselgas dziļumos. Vadi karājās vabās, tiklus.
vairs necilāja, un tikai plekstu zvejnieki ar savām bagaru
tauvām izbrauca uz sēkļiem.

Divas nedēļas Augusts nodzīvoja ciemā. Protams, Mencia
bija gudrs diezgan, lai atrastu viņam ik dienas jaunu darbu.
Viņu cēla augšā piecos, un vakarā vēl pēc deviņiem saim-
nieks šo to mēdza atminēties: «Vai tu, August, neaiziesi
līdz Buņķim? Viņam vienreiz aizdevu lielo zāģi, nu jau
pāris mēnešu stāv tur. Ka nesalauž vēl.» Vai atkal: «Vaja-
dzētu saliet lopu silē ūdeni, lai atdziest pa nakti.»

Augusts nekurnēja. Mierīgi, sevišķi nesteigdamies, viņš
kustējās visu dienu, vienmēr domu pilns, bet ne grūtsirdīgs.
Sad tad viņu redzēja pasmīnam bez kāda iemesla, laikam
mēdza ko jocīgu domāt. Bet, kad skolotājas jaunkundze
dažreiz pavisam neviļus gadījās tuvumā, viņš savam darbam
pievērsa vairāk uzmanības, nekā būtu vajadzīgs. Nekā un
nekā Lūcija nevarēja tikt galā ar viņa lakonismu. Uz viņas
jautājumiem viņš atbildēja sausi, lietišķi, nekad nepāriedams.
no oficiālā toņa uz intīmo. Bet viņa interesējās par visu.

— Kāpēc jūs ar vadiem aizbraucat uz visu nedēļu? Kur
jūs pa to laiku dzīvojat? Zvejnieku dzīve laikam gan ir ļoti
pievilcīga?

Ar nolūku viņa tam uzstādīja tādus jautājumus, uz ku-
riem nevarēja atbildēt pāris vārdos, bet vajadzēja dot plašu
notēlojumu par apstākļiem un dzīves iekārtu šajā īpatnā
pasaulītē. Un te nu Augusts to pārsteidza ar savu koncen-
trētību.

— Zivis nedzīvo visur. Dažās vietās viņas vismīļāk pul-
cējas kopā, un mēs uzmeklējam šīs vietas. Bet, tā kā tās ir
tāļu no Zviņu ciema, tad nav iespējams katru vakaru braukt.

LATVIJAS NĀCIŅĀLA

BIBLIOTĒKA

~~84-36.954~~

mājās. Tur, pret šim lomu vietām, mums ir uzceltas būdas, kurās mēs pavadām nedēļu.

- Un kad jūs atkal brauksiet turpu?
- Kad izbeigsies suta laiks vai iepūtīs vējš.
- Kāpēc jums vajaga vēja?
- Vējš atdzen zivju barus mūsu jūrmaalā.
- Vai jūs labi nopelnāt?
- Es strādāju par mēnešalgu...
- Tad jau jums vienalga — ir zivis vai nav?
- Varbūt...

Un viņa varēja stāvēt klāt ceturtdaļstundu, raudzities, kā viņš ar asu nazi sagrieza un gludināja korķus priekš plūksnām, bez kā viņš paskatītos uz to, pasmaidītu vai pieklājības pēc kaut ko ierunātos.

«Lācis...» Lūcija domāja atkal. Un nekādā ziņā viņa negribēja izrādīties uzbāzīga...

Tad viņa pāris dienu nelikās redzam Augustu. Peldējās, nāca mājup pidžamā, sēdās šūpuļtiklā un šūpoja līdz celim kailās kājas. Reiz, protams, nejauši pārtrūka kāda no šūpuļtikla saitēm. Lūcija aicināja Augustu paskatīties, kas tur īsteni ir par nelaimi. Un, kamēr viņš sasēja satrūkušās virves istā «plakanā» mezglā, viņa stāvēja tam blakus cieši pieguļošā triko. Viņas krūtis reljefi izdalījās, viņa elpoja dziļi un skaisti un visu laiku uzlūkoja vientiesīgo puisī. Bet Augusts drusciņ košlāja virslūpu un skatījās sāņus.

Kādu rītu kārtējā pastaigā viņa redzēja mežā uz priedes zaļu afišu — zaļumballe ar deju un pilnu bufeti. Ne jau Zviņu ciemā, bet verstis desmit tālāk, prom no jūras. Ciemā atgriezusies, viņa redzēja jaunus cilvēkus sačukstamies un gudrojam, mājās Maņa pletēja baltu etamīna blūzi un pat Miķelis spodrināja savus jaunus stulmainus. Zviņu ciems taisījās... Tad arī Lūcija pārcilāja savas kleitas: pārāk labu tur nevajadzēja, būtu uzkrītoši un novārtītu ar zāli un skujām. Pēdīgi viņa tomēr izvēlējās baltu tenisa kostīmu, kurā viņa izskatījās taisni apburoša. Tuvojās sestdiena — noliktā zaļumballes diena. Jaunieši skraidīja cits pie cita

mājās, steidzināja cits citu, un tīksma nepacietība bija izjūtama pa visu ciemu. Augusta neredzēja. Vakarā, kad balinieku pulciņi dziedādami aizgāja pa meža ceļu, Lūcija stāvēja pie savas istabiņas atvērtā loga un gaidīja viņu parādāmiem pagalmā... Viņš vēl nebija gājis, to viņa zināja. Un, kad viņš parādījās laukā, viņa tūlīt zināja, ka viņš nav gājējs. Nē, viņš nebija uzlicis apkaklīti, arī kājas tam bija kailas, un, ārā iznācis, viņš šķūņa nojumē sāka cilāt airus. Vakars bija kā puķe...

— Jūs vēl netaisāties turpu? — viņai paspruka. Viņš lēnām paskatījās augšup uz viņas logu. Viņš mazliet košlāja virslūpu.

— Nē... — Un tad viņš paņēma airu pāri un gāja uz vārtiem.

— Jūs kur brauksit vēl šovakar? — viņa jautāja atkal. Sirds spēji iedungojās straujākā taktī. Viņa skatījās pēc spāņu šalles.

— Jā. Es vēl izmetīšu naktsšņores jūrā. Varbūt piekožas kāds zutis.

Britiņu vēlāk Lūcija jau stāvēja lejā, tīdama plecus šallē.

— Es taču jums nebūšu par traucēkli? — viņa skatījās tam taisni sejā.

— Kā jums tik. Tikai zināt — naktis uz jūras ir diezgan vēsas pat jūlijā. Paņemiet līdz ko siltāku.

— O, nedomājiet, ka es tāda vārgulīte...

— Kā zināt...

Viņš gāja pa priekšu, nesdams airus un liekšķeri. Lūcija sekoja un visu ceļu smējās pie sevis mazus bezbalss smiekliņus.

Viņi palika prom visu nakti jūrā, jo laiks bija tik lēns. Un, kad rītausmā govīs maudamas prasījās pēc ganībām, viņi lēnām brida pa kāpu smiltīm mājup. Viņi meta likumu, lai nebūtu jāiet garām Mencu saimes istabas logam, kur tagad droši vien Līna samiegojusies un šņākdama vilka

zeķes kājās. Kāpu ielejā viņi tad pēdējo reizi apstājās. Augusts nolika airus zemē, un sieviete kā nosalusi meklēja viņa tuvumu, spiedās klāt, vijās apkārt kā viņa stīga.

— Ritvakar brauksim atkal, saki jā, August! — viņa čukstēja.

— Jā, brauksim, — viņš atbildēja, piekļaudams vijīgo ķermeni savām krūtīm. — Brauksim katru vakaru, tu un es. Kamēr sāks pūst vēji un vadu ņems no vabām zemē... Vai tev nav auksti?

— O, nē... — viņa atsaucās dedzīgi. — Mīlais, karstais zēn!

Jā, vivisekcijas upuris bija padevis, parādījis sevi, bet nebija neviena, kas viņu studētu.

Tagad Lūcija sāka gulēt pa dienām un Augusts pie darba bija diezgan miegains.

7

Visu bula laiku, neskatoties uz to, ka zuši kodās ļoti apdomīgi, Augusts cītīgi meta jūrā naktsšņores. Mēncam tur nekas nebija pretim: puisis ja ne vairāk, tad vismaz savu algas tiesu sapelnīja. Varēja viņam ļaut pat dienā kādu stundu nosnausties.

Bet Lūcija? Jā, Lūcijai šis zušu sports interesēja taisni brīnišķīgi. Nenogurdināma viņa pavadīja noslēgto zvejnieku puisi šajos braucienos, un par skolotājas jaunkundzi Zviņu ciema «drošie avoti» jau mēlisa parastās tenkas. Tas neesot uz labu, tie tur divi droši vien nemaz neesot tādi svētie. Bet ko visu gan nemēdz mēlot plāpīgās sievietes? Lūcija to mazāk dzirdēja nekā noprata, bet viņai nenāca prātā rēķināties ar tādiem sikumiem — viņa taču šeit uzturējās inkognito, kopromitēšanās bija galīgi izslēgta. Un pie tam viņa jau tikai studiju nolūkos... mākslas interesēs... Jā, gan jau viss būs labi.

Pats pētījumu objekts Lūcijai sagādāja nelielu vilšanos:

viņa bija sagaidījusi, ka tas neaptēstais zvejnieku puisis būs rupjāks un robustāks. Bet Augusts izturējās gandrīz kā īsts kultūras cilvēks, prata runāt tā, ka, nesaucot lietas īstā vārdā, viņu jēdziens tomēr kļuva nepārprotami zināms. Jā, te jau varēja runāt gandrīz vai par tādu kā smalkjūtību... Bet tie visi bija tikai sīkumi. Galvenais tomēr bija tas, ka Lūcijai šis romāns, ja tas nebūtu par daudz teikts priekš tik vienkārša gadījuma, stipri patika. Pusmiegā snaudzama, viņa dažreiz laimīga pārdomāja pagājušās nakts piedzīvojumus un nemaz nevarēja sagaidīt jauna vakara. Tās bija skaistas dienas... Augusts nebija nogurdināms, Lūcija aizmirsā domāt par draudzenes vasarnīcu Majoros, un nevienam gar viņiem nebija nekādas daļas. Lūcijai likās, ka puisis to mīl, un viņa savukārt pūlējās šim flirtam piedot mīlas nokrāsu: bija maiga, runāja mīlvārdus, reizēm izrādījās drusciņ greizsirdīga, pārmeta viņam vienaldzību utt.

Viņa tam nekā nestāstīja par sevi, par savu dzīvi pilsētā, vienkārši pateica: esmu skolotāja, kur, kādā skolā — tas taču vienalga. Bet, kad viņa no savas puses izrādīja tīri sievišķīgu ziņkārību, vienādu visu šķiru un izglītību sievietēm, Augusts nebūt neizlaidās plāpībā:

— Esmu strādnieks. Strādāju reizēm te, reizēm tur — kur pagadās darbs... — Un viņa pagātne palika tikpat nezīnāma kā kura katra sveša garāmgājēja.

Bula laikam izbeidzoties, beidzās arī viņu nakts idilles. Augusts ar vadu nozuda uz veselu nedēļu, un Lūcija savas dienas atkal pavadīja pēc programmas. Bet katru nedēļu divas nakts un viena diena piederēja viņiem. Ai, kas tā bija par vasaru!...

Lūcijas dienasgrāmatā runa gāja par kādu mīlu zēnu, no kura diemžēl kādreiz būs jāšķiras, jo viņa taču neņems šo vīrieti līdzī uz pilsētu. Sievietes aizceļojot spēj uzdāvināt pat savus istabas sunišus citam, kur nu vēl mīļākos. Un šis jau nebija tāds, ar kuru būtu daudz jārēķinās. Bieži vien viņam rokas oda pēc darvas...

Pienāca augusta mēnesis ar saviem ziemeļa vējiem. Nedēļām no vietas jūra bija pelēka un vētraina. Peldēšanās jau prasīja lielu uzņēmību, Lūcija sala un tricēja pēc katras peldes. Bet zvejnieki uzskatīja vėjaino laiku kā paša dieva sūtītu balvu: parādījās zivis, neviens loms vairs nebija jāvelk pa tukšu. Augusts pazuda uz visu nedēļu un sestdienas vakaros dažreiz pārradās tik vēlu, ka Lūcija viņu nemaz nedabūja satikt. Un tad viņiem bija jāpietiek ar svētdienu vien... Tā pagāja laiks. Un kādreiz Lūcija atcerējās, ka vēl tikai divas nedēļas palikušas brīvlaika. Pilsēta gaidīja to ar jauniem panākumiem un solījumiem, jaunām lomām un aplausiem. Vasara bija aizskrējusi viegliem soļiem. Lūcija bija atpūsusies tā kā vēl nekad. Un tagad viņa domāja, kā visvieglāk tikt galā ar savu šīs vasaras piedzīvojumu. Vienreiz bija jāizbeidz šī kairā spēlēšanās. Kā to izdarīt? Izrunāties ar Augustu, pateikt taisnību un šķirties kā remdeniem draugiem? Varbūt inscenēt mazu drāmu: viņš kaut kā nogrēkojies, viņa aizvainota, skarba izskaidrošanās — un Lūcija aizietu brīva un vēl kā cietēja? Jeb varbūt pazust kādu dienu ar savām lietām, nesakot ne vārda? Viņš lai paliktu, acis blisinādams. Viņi tikpat nekad vairs nesatiksies — kur Augusts to zinās meklēt, un vai viņš maz mēģinās to meklēt?

Visi šie projekti tika rūpīgi pārbaudīti, un pēdīgi Lūcija atzina, ka vislabākais no tiem ir pēdējais: pazust un nesacīt ne vārda...

Kad viņi aizvadīja kopā pēdējo svētdienu, Lūcija bija pret Augustu maigāka nekā jebkad. Apzinādamās savu nodomu, viņa jutās vīrieša priekšā mazliet vainīga un centās viņam atlīdzināt sagaidāmo pārestību ar divkāršu sirsnību. Lūcijai ienāca prātā, ka tā dažreiz dara cilvēki ar suņiem, kurus tie nodomājuši slicināt: it kā lai izpirktu sava nodoma drausmīgumu, tie viņus vēl pēdējo reizi labi paēdina ar pienu vai gaļu un tad ved uz upi, liek akmeni pie kakla.

Pirmdienas rītā Augusts aizbrauca ar vadu jūrā, un Lūcija visu dienu pēc tam kārtoja čemodānus. Vakarā viņa jautāja Mencam, vai nevarētu dabūt zirgu, kas to aizvestu līdz stacijai.

— Šonedēļ sāksies uzņemšanas eksāmeni skolā, un mana klātbūtne tur nepieciešama.

— Mēs rīt brauksim ar motoru uz Rīgu, — Menca ieteicās.

Ar motoru? Lūcija mazliet pārlika šo varbūtību. Bet ja nu viņi brauc gar jūrmalu un pa ceļam satiek vadiniekus ar Augustu? Nē, to nu gan ne.

— Tagad rudens laiks, — viņa teica. — Nezin vai varēšu panest tik stipru jūru.

— Tā jau gan ir, jaunkundz! — Menca piekrita.

Otrā rītā Miķelis iejūdza zirgu, Lūcija norēķinājās ar saimniekiem par visu, lika pasveicināt vienu otru un Augustam atstāja mazu — pavisam mazu vēstulīti pelēkā aploksnē:

Mīļais, krietnais zēn!

Man ļoti žēl, ka apstākļi mani spiež aizbraukt, nepasacījušai Tev ardievas. Jo vairāk tāpēc, ka zinu, ka mēs nekad vairs nesatiksīmes. Tu pats to atzīsi, ka katram mums ir savs ceļš. Pietiks ar to, ko mums deva šī vasara, un būsīm pateicīgi liktenim par visu. Lūko mani aizmirst — tā būs visveselīgāk.

Lūcija.

Un tomēr drusciņ vainīga viņa jutās. Visu meža ceļu viņu tirdīja smieklīga iedomā: tai likās, ka kāds dzenas pakal pa ceļu, krizdams klupdams pār saknēm, un viņa bēg, bēg un nespēj tikt uz priekšu. Tikai vagonā, klausoties riteņu vienmuļo ritmu, viņa nomierinājās. Ar katru minūti viņa vairāk tuvojās sava i lielajai pasaulei, un tur viņa bija droša. Zvīņu ciema darvas un ceptu zivju smaku tur nomāca franču parfīmi.

Tikai pāris dienu Lūcija dabūja pavadīt brīvā pēc savas atgriešanās no Zviņu ciema. No visiem Latvijas kaktiem pilsētā sāka atkal pulcēties izklīdušie mākslinieki. Brūni un nodzīvojušies, spirtīgi un apnikuši, plāpīgi un noslēpumaini, lielīgi un kautri — visi viņi bija lielākā vai mazākā mērā izklaidīgi, un pirmajā mēģinājumā nevarēja būt runas par kaut kādu mācišanos. Noslēpumaināka par visiem bija Lūcija. Lakoniskām, izvairīgām atbildēm viņa atkāvās no tiem jautājumu plūdiem, ar kādiem viņu apbēra ziņkārīgās kolēģas un pazīstamie. Cik viņai atspirdzīs, svaigs izskats esot! Kur isteni viņa bijusi šo laiku? Kādi viņas nodomi? Vai viņai jau esot paziņota loma nākošā lielākā inscenējumā?

Kad šis savstarpējais iespaidu apmaiņas juceklis bija pārgājis, sākās darbs. Mēģinājumi, zubrišana, kostīmu pielaikošana, intervijas — meli... Pārmaiņas teātra administrācijā, jauns režisors, jauni aktieri. Sezonu atklāja ar kādu tradicionālu pieklājības lugu, no kā mazāk guva teātra kase nekā tā prestižs sabiedriskās domas noteicēju un kritikas acīs. Tūlīt pēc šīs obligatoriskās pieklājības izrādes tradicionālo lugu noņēma no repertuāra līdz sezonas beigām. Pirmo iestudēja kādu vienkāršāku ludziņu, kas nepretendēja uz sezonas grāvēja lauriem. Arī nākamais inscenējums bija domāts tikai publikas pakāpeniskai iesildīšanai un it kā sagatavošanai uz kaut ko lielāku, sensacionālāku. Teātrim bija paziņā savs sensācijas gabals, bet to taupīja drusku vēlākam laikam, pilnai sezonai, kad galvaspilsētas publika jau visa būs pārradusies savos pilsētas mājokļos. Tas bija kāda jauna, vēl diezgan maz pazīstama rakstnieka pirmais dramatiskais mēģinājums, kuram tomēr visi teātra speciālisti paredzēja grandiozas sekmes. Tā kā visā darbā izcēlās tikai trīs vai četras redzamākās personības, tad arī saprotams būs, kāpēc dēļ šīm izcilus lomām ar neredzētu nenovēlību un greisirdību sacentās viss tēlotāju personāls. Intrigas, klačas, scēnas ar asarām, draudiem un lūgumiem nāca

priekšā ik dienas. Mīlētājas lomu, protams, dabūja Lūcija. Viņu par to apskauda un aprunāja bez žēlastības. Bet Lūcija neuztraucās, neņēma pie sirds «izbrākēto» kolēģu intrigas: tāda jau te bija parastā atmosfēra. Maz ticams, ka bez tās viņa varētu strādāt.

Augusts bija aizmirsts. Pat nejauši viņas atmiņās neuzpeldēja rūdītā zvejnieka vīrišķīgais tēls. Citi vīrieši — jauni, ar pulētiem nagiem un spāņu bakenēm, solīdi, ar cēlām manierēm un stāvokli un veci ar briljantiem gredzenos un kontiem bankās — tagad piepildīja viņas dzīvi. Viņai bija jābūt sabiedriskai, to prasīja viņas profesija un karjera, viņa ik dienas satikās ar daudziem un cītīgi gādāja, ka viņas vārds vismaz katras pāris dienas parādītos laikrakstos... Ap viņu vērpās intrigas, rozā flirta pavedieni ietina to istā konfeti mudžekli. O, viņai bija jautri. Viņa gāja viesībās, viņa sarīkoja arī pie sevis mazus *five o'clock*, un gandrīz nepārskatāmā savu cienītāju pūlī viņa izvēlējās sev jaunas simpātijas tekošai sezonai. Tikai par to viņa vēl nebija īsti skaidrībā, ar ko viņa nospēlēs savu kārtējo, periodisko šīs sezonas romānu. Kandidātu netrūka. Izvēlīgā dāma vēl pētīja, apvērtēja. Un bija pavisam, pavisam mierīga...

Bet tad kādu dienu viņas miers tika sagrauts istā drupu šķīdoņā: uz Brīvības ielas gaišā dienas laikā viņa satika Augustu! Un, kas tas jaunākais, — viņš redzēja viņu, sveicināja pa gabalu un grasījās tuvoties, bet Lūcija glābās tramvajā, kas to aizveda prom uz tālu nomali, kur viņai nekad nebija bijušas darišanas. Tikai nomalē viņa uzdrošinājās atstāt vāgi un sēsties dikā taksometrā, kas beidzot viņu nogādāja mājās...

Augusts bija Rīgā! Viņš bija viņu redzējis! Varbūt viņš tagad meklēs viņu, uzmanīs uz ielām, nejauši uzies laikrakstos viņas fotogrāfijas un pazīs...

Pāris bezmiega nakšu viņa svīda baiļu lēkmēs. Iziedama no mājas, iepriekš vienmēr pētīja ielu, nekad vairs negāja kājām. Tai likās, ka pilsētas ielās, visās vārtu velvēs, visur,

visur tai uzglūnētu briesmas. Asinskārs zirneklis stāpīja pēc viņas savus izkāmejušos taustekļus. Garā viņa jau redzēja sensāciju kārus cilvēkus siekalotām mutēm lasām pikantos viņas dēku aprakstus «Aizkulisēs». Kas viss gan nevarētu notikt, ja tas nāktu atklātībai zināms? Pati par sevi šī dēka nebija nekas briesmīgs, viņa zināja daudz spilgtākus gadījumus. Milas romantika pilsoņu acīs vienmēr vēl tika uzņemta ar labvēlīgu, piedodošu ironiju. Viņa nebūt nešaubītos laist apgrozībā arī savu piedzīvojumu, ja vien viņas partneris būtu kaut kas. Bet ko gan sacīs visa tā ziņkārīgā banda, ja uzzinās, ka dievinātā prima-donna Lūcija N. divus mēnešus mīlinājusies ar vienkāršu, rupju, neaptēstu zvejnieku puisi! Fui, šie zvejnieku puīši, kādi gan nemēdz būt starp tiem: vazaņķi, Daugavmalas Zaņi, dzērāju plukatas. Lūcija un Daugavmalas Zanis! Viņa sarka un bālēja un sāka no visas sirds ienīst savu briesmu varbūtējo cēloni — Augustu. Tas viņai likās kā ienaidnieks, kas grib viņu pazudināt...

Bet līdz sezonas grāvēja pirmizrādei bija palikušas vairs tikai pāris dienas. Drīz sāks drukāt laikrakstos reklāmas, aprakstus un fotogrāfijas. Un tad viņš pazīs to, atradis un... Tālāk domāt viņai pietrūka drosmes...

10

Generālmēģinājums, visiem iespaidīgākajiem teātra kritiķiem klātesot, izdevās spīdoši. Tāda inscenējuma pēdējos gados galvaspilsēta nebija redzējusi. Visi — režisors, dekorators, konsultanti, orķestris — dabūja parādīt sevi no visām pusēm. Tik pateicīgu lugu visam ansamblim varēja pameklēt. Jau nedēļu iepriekš visos laikrakstos parādījās aizrādījumi par to, ko sola gaidāmais uzvedums. Kritika bija pieglaimota, preses atbalsts nodrošināts, un visa caurmēra publika, kas par kāda darba vērtību sprieda pēc tā, ko par to bija teikuši citi — gudrāki, pirka biļetes kā negudri.

Pirmizrādes dienā nams bija izpārdots par trim izrādēm uz priekšu un bungas vēl joprojām tika ribinātas.

Daudz un dažādu pienākumu apkrautai un savas lomas svarīguma apziņas nomāktai, Lūcijai nebija vaļas domāt par savām splepām bailēm. Izrādes dienā viņa bija tikpat kā piemirsusi Augusta esamību galvaspilsētā.

Kad viņa vakarā ieradās teātrī, ļoajē jau ņudzēja no apmeklētājiem. Pie garderobes stāvēja rindās. Dāmu kailie pleci laistijās blakus kungu stērķelētām uzkrūtīm, un visās telpās šalca svinīga pacilātības jutoņa. Steidzīgi Lūcija izgāja cauri ļaužu biezumam, ar galvas palocišanu atbildēdama uz neskaitāmiem sveicieniem, kurus tai māja viņas neskaitāmie paziņas un talanta cienītāji. Netālu no durvīm, kas veda uz teātra skatuves telpām, viņa uzgrūdās slaiķam kungam, kas, rokas uz muguras salicis, vientuļš gāja tai pa priekšu, kavēdams laiku vientuļā pastaigā. Kad viņa grasījās jau paiet tam garām, slaiķais kungs taisīja kareivisku apkārtgriezīenu un uzsāka soļot atpakaļ. Vienaldzīgi, bet aši viņš paskatījās Lūcijai acīs, un viņa nodrebēja: tas bija Augusts. Tūkstoš domu vienā acumirkļī joņoja viņas smadzenēs. Viņš bija lasījis laikrakstos, redzējis viņu, pazinis pat zem biezi grimētās skatuves maskas. Un nu viņš bija te! Nezin kāpēc viņa vispirms paskatīja uz Augusta rokām — tās bija tukšas. Un tūlīt viņai palīka vieglāk: viņš bija bez buķetes, viņam nebija nodoms uzmākties viņai, varbūt viņš nemaz nezināja īstenību un Lūcija viņam bija un palīka tikai patraka skolotājas jaunkundze. Negaidītā satīkšanās radīja pāris sekunžu ilgu stomīšanos. Lūcija bija apstājusies un ar vajātas kaķes skatienu uzlūkoja Augustu. Tas apstājās un viegli paklanījās, un brīnums: šī klanīšanās viņam izdevās tik labi, tā nemaz neatšķīrās no citu, īsto kungu klanījieniem. Viņš bija ģērbies melnā uzvalkā, un kravate bija iesieta pavisam ciešami, mezglis nebija ne par lielu, ne par mazu. Nezināma paš aizsardzības instinkta vadīta, Lūcija novērsās, izlikās neredzējusi viņa sveicienu un viegliem, steidzīgiem soļiem aizslīdēja viņam garām, nozuda

nepieietamās mākslinieku telpās. Sirds dungoja kā traka, un nervozie pirksti nebeidza raustīt rokassomiņas siksnīņas.

«Viņš mani pazina! Viņš ir te!»

Un, kas bija vislaunākais, — viņa izskats radīja stipras aizdomas: viņš nemaz vairs nebija tāds kā tur, Zviņu ciemā, šis glitais jauneklis. Kas būs? Kas nebūs?

11

Citādi to nevarēja nosaukt kā par triumfu: jau pēc pirmā cēliena publika zaudēja katru pašsavaldīšanās spēju, bez žēlastības dauzīja plaukstas un izsauca galvenos tēlotājus. Priekškaru vajadzēja atvilkt četras reizes, pēc kam zālē iestājās sāta pilns pagurums. Pēc otrā cēliena jau kļiedza pēc autora. Lietpratīgas acis vērās uz direkcijas ložu, meklēja jauno talantu, bet ložā vairāk nebija kā senpazīstamās direktora un X sejas. Autors nerādījās, bet direktors zinoši smīnēja. Pēc trešā cēliena priekškaru vajadzēja atvērt jau piecas reizes, līdz nomierināja satrauktos skatītājus.

— Autoru! Autoru! — nebeidza saukt ziņkārīgie bari.

Autors nenāca. Viņa vietā uz skatuves izgāja direktors.

— Par nožēlošanu... apstākļu spiests... autors nevar personīgi pateikties par viņam parādīto godu...

Izrādi pabeidza ar kārtīgiem puķu plūdiem. Visvairāk, protams, saņēma Lūcija, bet arī citi nepalika tukšā. Minūtes desmit uz skatuves vairāku simtu skatītāju priekšā norisinājās pateicīga buķešu ostīšana. Laimīgie dāvinātāji aizgrābti vēroja, cik ilgi tiek ostītas viņu rozes, un aktieriem tiešām vajadzēja lielu taktu, lai savu sajūsmu izrādītu viēsim vienādi.

Pēc tam teātrī tika rīkots mielasts lūgtiem viesiem. Un ne par velti: rītu visiem laikrakstiem vajadzēs gaviļēt vienā balsī pa visu Latviju. Šim gabalam bija tapt par sezonas

naglu un kases glābēju. Tas bija to vērts. Kritiķi, rakstnieki un mākslinieki no visādiem novirzieniem un partijām salasījās banketa telpās. Lūcija, nomazgājusi grimu un tērpusies žilbinošā, dziļi dekoltētā vakara kleitā, jau no pirmā mirkļa, kad tā parādījās lūgto viesu starpā, bija ielenkta. Sajūsmnāti kritiķi izteica tai savu atzinību visizmeklētākiem vārdiem, un šādi tādi reprezentatīvi kungi katrs savā gaumē un katrs ar savā rīcībā esošām runas dāvanām mēģināja to pārliecināt, ka vienīgi šie, lūk, esot izpratuši viņas talanta istos dziļumus! Lūcija peldēja laimē un panākumu apziņā. Baigais bubulis, kas to bija nobiedējis foajē, šurp nākot, bija atkal piemirsts. Viņa veiksmīgi atbildēja uz komplimentiem, virtuozī lietodama vēdekli, un izskatījās skais tāka nekā jebkad. Direktors vēl kaut kur kavējās, un, viņu gaidīdami, viesi kavēja cits citam laiku, runājot frāzes. Kad viņš beidzot parādījās, nepacietīgākos jau bija pārņēmis kārs nemiers. Direktors nenāca viens. Viņam sekoja jauns cilvēks melnā ģērbā, mazliet pašpārliecinātā smīnā savilktu seju. Durvīs viņš uz britiņu apstājās un pārlaida pētošu skatu salasījušamies viesiem. Lūcija nobāla. Viņš bija atkal te. Viņš, Augusts, sekoja direktoram, acīmredzot meklēja pēc viņas. Un direktors nāca taisni šurpu, visu ceļu zinoši smaidīdams.

Lūcijai palika pavisam, pavisam nelabi. Viņai bija briesmīgi jāsaņem, lai novērstu ģiboni. «Nekrietnais, nepateicīgais cilvēks!» viņa domāja, bez balss kustinādama lūpas. «Viņš grib mani pazudināt. Viņš grib atriebties par to, ka pametu viņa garlaicīgo ciemu neatvadījusies.»

Bet viņš tuvojās tik drīz, ka Lūcija nemaz nespēja aptvert situāciju un sagatavoties uzbrukuma atsišanai. Kāds no tiem daudzajiem sieviešu instinktiem, kas tik nemaldīgi palīdz viņām orientēties visķūmīgākos stāvokļos, pēkšņi atmodās Lūcijā: viņa savaldījās, sataisīja nāvējoši saltu, nepieejamu seju un sveša un naidīga paskatījās viņam acīs. Nē, viņa to nepazīst, viņai tas pavisam, pavisam vienaldzīgs.

Daudzie viesi ieinteresēti sekoja direktoram un svešajam

ienācējam. Tie apstājās Lūcijas priekšā, un direktors paklanījās:

— Man tas gods stādīt priekšā šīvakara galvenā tēla veidotājam mūsu uzveduma autoru...

Plašā telpā uzreiz iestājās spocīgs klusums. Vairāk ziņkārīgi nekā pārsteigti viesi nolūkojās uz jauno cilvēku, kura ģimenes vēl ne reizi nebija drukātas presē. Tad tāds bija tas jaunais talants! Jā, cilvēks ar nākotni, ar visai iluzoru nākotni... Hm. Neko sacīt...

Ne dzīva, ne mirusi Lūcija klausījās pārsteidzošo vēsti. Bet viņa bija aktrise, ātri atkal saņēmas un, kā nekā sadabūjusi smaidu, sniedza viņam pretim roku skūpstam.

Viņš noliecās un vēsām lūpām mirkli pieskārs cimdām, tad īsos, skopos vārdos pateicās viņai un līdz ar to arī visiem pārējiem tēlotājiem par izcilo spēli, «kas viņa neievērojamo darbu padarījusi par ievērojamu estētisku baudījumu». Pēc tam viņu stādīja priekšā citiem un Augusts vairs nepievērsa Lūcijai uzmanību. Var būt, ka viņam nebija laika, bet var jau būt... Lūcijai kaut kas sāka krimst sirdi. Neuzkrītoši viņa novēroja katru viņa soli, bet viņš izturējās nevainojami. Šovakar viņš bija lielisks. Un vai tas pavisam bija tas pats cilvēks, kas Zvīņu ciemā brida vadā un kāra zušus? Vai viņš varēja tas būt?

Viņa vienaldzība bija taisni apvainojoša. Lūcijai pēkšņi gribējās raudāt. Bet tad viesi tika lūgti pie galda, un histērija pagaidām izpalika. Pie galda viņi sēdēja blakus, jo direktoram laikam it nemaz vairs nebija takta. Un gan drīz stundu kāda sieviete mocījās, nevienam nemanot. Tai iekšā plosījās vētrains nemiers, bet viņai bija jāsmaida, jāatsaucas uz citu asprātībām un arī pašai pa reizei jābūt asprātīgai. Un arī viņš šovakar runāja frāzes, tāpat kā tie frakotie kungi un dekolētās dāmas, kurus dzērieni neatvairāmi ierosināja uz valdsirdību. Jo tāda bija oficiālā salonu valoda.

Bet, kad glaimīgā sabiedrības piekukuļošana beidzot bija

galā un viesi sāka izklīst, Lūcija saņēmās un čukstēja viņam:

— Es vēlos ar... jums šovakar runāt...

— Kā zināt! — viņš atbildēja tāpat kā tovar jūrmalā.

12

Tiklīdz viņi vieni atradās taksometrā, Lūcija to apbēra jautājumiem.

— Ko tas viss nozīmē? Kādu teātri... jūs šovasar spēlējāt tur?

Viņš pavīpsnoja.

— Tādu pašu kā jūs.

— Es biju atpūsties, man bija apnicis vienmēr dzirdēt glaimus, es meklēju pēc tādas vietas, kur neviens mani nepazīst. Bet jūs?

Viņš nopietni raudzījās laukā pa logu garāmslidošās ielas ēnās un mirdzīgās ugunīs.

— Redziet... — viņš iesāka pēc britiņa. — Mākslinieka atpūta vienmēr ir arī darbs. Atpūšoties viņš vāc sevī jaunus spēkus, iespaidus un atziņas. Katra krasa dzīvesveida maiņa arī ir atpūta, tā atbrīvo mūs no parastības smaguma un vienmuļuma apnicības. Jūs bēgat no sabiedrības, lai būtu brīva un netraucēti varētu uzņemt sevī svešus iespaidus un jaunus ierosinājumus. Inkognito jums bija vairāk nekā nepieciešams. Es turpretim studēju jaunu vielu romānam. Vielu, pie kuras vēl neviens latvju rakstnieks nav mēģinājis ķerties. Ar noskatīšanos no malas nekas nav panākams. Mēs jau pazīstam tādus novērojumu produktus, mūs viņi nepārlicina, mēs viņiem neticam, jo kaut kas viņos skan neīsti. Mēs gan varam iedomāties, cik nepatikami ir kādam, kas mokās ar zobu sāpēm, bet atstāstīt, uzburt visu šo tirdošo sāpju gammu tā, ka katrs pēc tā izjustu visas viņu niansas, — to mēs varam tikai tad, ja paši šīs sāpes sevī pārciešam. Lūk, mans princips: nekad un nekur nepaļauties uz intuīciju vai

pasīvu novērošanu, bet vienmēr pārkontrolēt un izmēģināt to, ko esmu nodomājis apstrādāt. Protams, tas prasa daudz laika un arī upurus, bet atmaksājas noteikti.

— Un, lai uzrakstītu grāmatu, kādas nebūt desmit vai divpadsmit loksnes, jūs veselu vasaru mokāties un nīkstat kādā nebūt Zviņu ciemā, strādājat vissmagāko darbu un krājat iespaidus un novērojumus?

— Un taisu slēdzienus, saprotiet, slēdzienus, ko vis nevar uzdrošināties darīt kaut kāds pasīvais novērotājs...

— Un arī jums inkognito ir vairāk nekā nepieciešams.

— Saprotams. Vai domājat — kādam patīk, ja to kaut kāds uzklīdenis izmanto kā pētījumu objektu, vēro visas viņa kustības, miesas un dvēseles pārveidības? Nē. Ja šie cilvēki to būtu zinājuši, viņi vairs neizturētos dabiski: pozētu, ākstītos, un rezultātā es savāktu nevis dzīvu tipu kolekciju, bet gan ķēmīgas, groteskas marionetes.

— Un jums izdevās noturēt savu inkognito...

— Protams...

Brīdi viņi brauca klusēdami, katrs savā domu gājienā aizklīduši. Tad Lūcija saņēmas un jautāja viņam:

— Vai jūs jau tad zinājāt, kas es esmu?

Viņš klusu, klusu pasmējās:

— Es lai nezinātu! Es jūs pazinu jau pirmā vakarā.

— Kāpēc tad jūs no sākuma tā vairījāties no manis?

— Pavisam vienkārši: baidījos, ka jūs nepazīstat mani.

— Nu, bet vēlāk?

— Vēlāk, redzēdams jūsu... nolūkus, es sapratu, ka neesat mani pazinusi, jo vai gan tad jūs atļautos tā ar mani? Un man atlika tikai tēlot mīlas apskurbuša zvejnieka zēna lomu.

— Tā bija nepieklājība no jūsu puses.

— Varbūt. Tomēr zināms gandarījums par to, ko jūs vēlāk domājāties man izdarām. Jūs taču bijāt tai pārlicībā, ka esat mani, ja vēlaties, izbaudījusi līdz galam, kā no citrona izspiedusi pēdējo sulas pilienu. Sauso palieku jūs vienaldzīgi pametāt zemē. Bet palieka, dzirdiet, palieka jums

Antons Austriņš 1904. gadā.

J. Rieksta foto.

Kārlis Krūza 1903. gadā.

*J. Rīdzenieka foto no Ļ. Tolstojam dāvinātā
latviešu kultūras darbinieku portretu albuma.*

nebija atdevusi neviena piliena. Palieka bija briedusi un sūkusi jūsu būtību sevī.

— Tur jums atkal iznāks pateicīga viela stāstam?

— Kālab ne?

Auto pieturēja modernas jaunceltnes priekšā. Viņi izkāpa. Augusts samaksāja šoferim.

Lūcija ilgi un zīmīgi raudzījās viņam acīs.

— Vai... tu neuznāksi pie manis? Mēs vēl varam papļāpāties. Esmu pilnīgi viena.

— Man liekas, šis temats ir izsmelts. Te nekā jauna vairs nevaru gūt...

— Bezkauna... — viņa noņņāca un aizcirta durvis. Viņš paskatījās kabatas pulkstenī un nogriezās uz nomales pusi.

MOSU SIMTGADNIEKI

ANTONS AUSTRINŠ	31.I
KĀRLIS KRŪZA	18.IV
JĀNIS STRAUJĀNS	19.V
KĀRLIS FREINBERGS	31.VII
ROBERTS SELIS	29.IX
ANDREJS KURCIJS	1.X

ANTONA AUSTRIŅA VĒSTULES MĀSAI UN MĀSASDELAM

(Zintas Penceles ievads un publikācija)

Vecpiebalgas Kaikašu ciemā, kur dzimis un audzis nākamais rakstnieks Antons Austriņš, visi vīrieši apguvuši praktiskus amatus. Taču Antons negrib kļūt ne par audēju, ne ratiņu dreimani, ne kalēju, ne melderi. Savs nopelns te progresīvajam noskaņojumam Vecpiebalgas draudzes skolā, kur mācās Austriņš, grāmatu izdevēja J. Ozola atvērtajai grāmatu tirgotavai, arī to piebaldzēnu pamudinājumam, kuri jau papildina zināšanas pilsētas skolās. Austriņa pirmie literārie sacerējumi iekļūst skolēnu žurnālā «Jaunības Atmiņas».

Māju manto vecākais brālis, kā kompensāciju viņš apsola sagādāt skolas naudu Antonam.

1901. gada rudenī Austriņš iestājas Pēterpils Zemstes seminārā. Aizrauj Pēterburgas kultūras dzīve. Nākamais rakstnieks iepazīstas ar Rūdolfu Blaumani, kas kļūst par viņa dzejoļu pirmo vērtētāju, «Pēterburgas Avīzēs» parādās A. Austriņa tulkojumi, daži dzejoļi, satiriskajā pielikumā «Purva malā» — pa šeļetonam.

J. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzeja fondos glabājas četrdesmit deviņas A. Austriņa vēstules tuviniekiem, kas rakstītas laika posmā no 1901. gada līdz 1917. gadam. Vēstuļu adresāti — māsa Marija Priede, kas desmit gadus vecāka par brāli, dzīvo kaimiņmājās Kūrēnos, un māsasdēls Jānis Priede, vēlākais Dailes teātra aktieris un literāts (1897—1948). Sajās vēstulēs atklājas Austriņa personības veidošanās, uz kuru lielu iespaidu atstāj kultūras un mākslas vērtību apguve.

Skolotāju semināru A. Austrīņš beidz 1904. gada pavasari. So vasaru raksturo garīgs pacēlums. A. Austrīņš iepazīstas ar J. Akurateru, K. Skalbi, K. Krūzu. Progresīvā inteliģence līdz ar visu sabiedrību dzīvo lielu pārvērtību gaidās. A. Austrīņš jau Pēterburgā iepazīsies ar nelegālo literatūru, piedalīties sapulcēs. Viens otrs piebaldzēns pat atzinis, ka nemiera sēklu Piebalgā no Pēterburgas atvedis Kaikašu ratiņdreimaņa dēls.

Vēlāk šo dzīves posmu A. Austrīņš atceras kā traucsmaino «Tālo noskaņu» laiku.

Jaunais rakstnieks ir starp tiem, kurus smagi ievaino asiņainajā 13. janvāra svētdienā pie Dzelzs tilta Rīgā. Ievainotā kāja, lai gan vairākkārt operēta, liek sevi just visu mūžu.

Sākas bēgulošana ar svešu pasi kabatā, vairākkārtēji islaicīgi aresti, neziņa par nākotni, bieža dzīvesvietu maiņa — un tā veselus divpadsmit gadus. Helsinkos A. Austrīņš sastop Kārli Skalbi, Jāni Asaru, Linardu Laicenu.

Vēstules rakstītas gan no Rīgas, gan Pēterburgas, gan Siljāņiem, kur A. Austrīņš apmeties pie Ata Ķēniņa, gan no Saikavas, kur viņš ciemojas pie Jāņa Ezeriņa, gan no Valkas.

Tikai 1917. gada Februāra revolūcija dod rakstniekam tiesības saukties savā istajā vārdā, saņemt pasi.

Pa šo laiku nobriedis rakstnieka talants. Viņš daudz raksta un palīdz arī māsasdēlam Jānim Priedem rast ceļu uz mākslas un literatūras pasauli, taču no sabiedriski politiskajām ciņām A. Austrīņš jau ir novērsies.

Šim vēstulēm labestīgi možs tonis, lai gan tas ir pats smagākais periods rakstnieka dzīvē. Nesāpināt ar savām ciešanām tuviniekus, it sevišķi māmuļu, par bistamu operāciju stāstīt kā par sīkumu, par nenokārtoto personisko dzīvi tikai mazliet ironiski pasmaidīt, par spīti apstākļiem, strādāt savu literāro darbu — to var tikai stiprs cilvēks.

Rīgā 1905. gada 7. septembrī

Mijā māsa!

Esmu tagad Rīgā apmeties uz dzīvi, Cēsīs vasarnīcā bij saltas istabas un vēsa dzīve, kaut apkārtne bij skaista. Vēsā mājā mums nepatika dzīvot, un tādēļ mēs abi ar Skalbi braucam šurp.

Darba tagad pilnas rokas, un nemaz nezinu, no kura gala sākt un pie kura pa priekšu ķerties. Nupat iznāca viena grāmata ar virsrakstu «Jaunība»... Šinī grāmatā ir arī mani daži dzejoļi un tulkojumi. Kad iebruks Priede kādreiz Rīgā, tad iedošu. Patlaban gatavoju priekš drukas tulkotu romānu «Bads» [autors K. Hamsuns — *Z. P.*], kurš agrāk bij nodrukāts «Mājas Viesī». Tagad viņš iznāks sevišķā grāmatā ar skaistu vāka zīmējumu, kur strādnieks atdod kungam visas vārpas, par ko kungs tikai velnišķīgi smīn, bet strādnieks noplisis un izbadējies. Tad vēl tagad tulkoju grāmatiņu «Šliselburgas cietokšņa pagātne un tagadne», kurā aprakstītas tās briesmas un šausmas, kuras jāizcieš bijis tiem nelaimīgiem, kas tikuši sagrābti un šinī moku bedrē mesti. So grāmatiņu apgādās Ozols. Bez tam vēl tulkošu dažas citas grāmatas priekš Ozola.

Par dzīvokli maksāju 4 rbļ. 50 kap. mēnesī. Dzīvojam divi kopā. [. .]

Slimnīcā iešu oktobra mēneša vidū, tā ap 14. vai 15. oktobri. Viendien satiku savu dakteri koncertā, tad izrunājāties.

Pēterburgā 1908. gada 30. janvārī

Mijā Marija!

..šo vēstuli sūtu kā dzīvības zīmi no sevis kā pēc grēku plūdiem Noass balodi no šķirsta. Citādi jau jūs visi varat

nodomāt, ka Antons miris, — ni vairs, kā pagāns, raksta, ni. Dzīvoju pa vecam mierā un pieticībā. Rakstu garas prieku un bēdu dziesmas, stāstus un tulkoju. Tā es nopelnu tik daudz, ka pat maizē nevar apēst un paliek kāda kapeika grāmatām, bet tik daudz gan vēl sakrājis neesmu, lai varētu sievu ņemt un uzturēt to.

Kad pāries tie trakie laiki, tad varēs apmesties kādā nomalītē uz pastāvīgu dzīvi un arī — ja izdosies — apprecēties. Bet tagad tās domas jāmet pie malas, jo citādi jātaisa liels čemodāns, kurā sievu iepakot, braucot no vienas pilsētas uz otru.

Pēterburgā 1908. gada 19. martā

Miļā māsa!

Bagāta šopavasār Pēterburgas mākslas dzīve: tik daudz gleznu izstāžu, tik daudz koncertu un dziļdomīgu priekšlasījumu kā nekad. Šīs pēdējās divas nedēļas ar maz izņēmumiem katru dienu esmu apmeklējis: pa dienu — izstādes, vakarā — koncertu kādu vai priekšlasījumu. Tādēļ arī šis laiks pagājis tīri nemanot. Kā no jauka sapņa atmodies, rakstu Tev šo vēstuli.

Ja cilvēki sajustu slāpes, iztvikumu garīgu un prastu to dzesēt pie skaidrā mākslas avota, viņi būtu mūžīgi jauni un spirti. Bet plašās tautas aprindas vēl mierīgi pavada savus atpūtas brīžus omulīgā bezdarbībā, un tāpēc tāds izmisums un sūrošanās par dzīves tukšumu un nederīgumu. Tas aplam. Saprotams, tur audzināšana un skolas vainīgas, ka jaunā paaudze izaug kā pagrabā, vienpusīga un neizglītota par daudz, lai spētu uzņemt jaunu daiļumu sevī un apgaismot savu tumšo dzīvi.

Es pratu atrast ceļu uz šiem visiem avotiem un tāpēc, neskatoties uz visām manām ciešanām, esmu tik priecīgs

un gaišs, ka tīri brīnums pašam par to. Kā kāda neredzama saule man spīd, kad mana tauta pa gara tumsības tekām vaidēdama maldās. Ja kādreiz noskumstu, tad vienīgi varbūt tādēļ, ka šīs gaismas neredz citi un pažēlojas, gaužas.

Redzi, tādēļ jūs ar māti nekad, nekad nedomājiet par manu slikti klāšanos, — es esmu mūžīgi jauns, gaišs, priecīgs un bezrūpīgs kā bērns, kas ik dienas jaunus brīnumus un skaistumus neizteicamus atrod.

Rīgā 1911. gada 11. oktobrī

Miļo Jāni!

Pēc ilgākas klusuciešanas rakstu šo vēstuli visiem jums, kas mani aizmirsuši neesat, kaut gan ar daudz priecīgāku sirdi būtu nobraucis jūs apciemot, tad tomēr tam vēl arvien nav lemts piepildīties, jo, vienkārt, kā dzird, tas nebūtu diez cik izdevīgi, labāk sakot, droši, un, otrkārt, sajūtu it kā bailes no Piebalgas, nezinādams gan īsti, kāda viņa par šiem maniem prombūtnes gadiem pārvērtusēs. Te man jā-saka, ka šo izslavēto Piebalgu neesmu varējis nekad īsti iemīlēt viņas liekās uzpūtības un garīgā tukšuma dēļ. Miļi man vienīgi viņas ezeri, it īpaši mans neaizmirstamais Tauns, ap kuru man saistās tik daudz bērņības atmiņu. Bet pate Piebalga — mūžīgs viltus, liekulība, salti meli vai krāpšana «likumīgā ceļā», varu teikt, ārišķība bez sirds sil-tuma.

Nu kāds vārds par vasaras dzīvi. No maija vidus līdz augusta sākumam nodzīvoju Krimuldā kopā ar Arturu Bērziņu. [...] Pilsēta saņem cilvēku kā dzelzs rokās un rauj līdzī drūzmā un mutulī. Cik patīkami tad pēc šādām mokām lauku nemākslotā vienkāršība un klusums mežā! Tu atgriezies pamazām pie sevis — kā bērns un sāc ar savu sirdi vientulībā runāties... Atveras aizmirstās teiku un pasaku valsts vārti, un tu viņā ieej kā pats ķēniņš...

Pēterburgā 1912. gada 15. oktobrī

Mani mīļie!

Nu jau trīs nedēļas esmu galvaspilsētā. Un tepat nedēļa būs jau, kamēr ienācu slimnīcā, lai var galīgi izdziedēt manu kāju. Būs maza operācija, un tad varbūt viss būs kārtībā. Lai nu dievs dod! Jums nav ko rūpēties par to, nekas ļauns nebūs. Jo taču labi, ka cilvēkam nekas nekait. Cik tad viegli! Bez tam jāmaksā man te nekas nebūs: caur pazīstamu ārstu, kurš strādā te pie akadēmijas, te iekļuvu. Šī ir tā sauktā kara medicīnas akadēmijas klīnika, un mani operēs tas pats profesors, kas patlaban ārstē viņa Ķeizarisko augstību, mūsu nākamo Troņmantnieku, kuram laikam mazais kumelēns, tā sauktais ponijs, iespēris. Tātad vislabākās cerības, vislabākās izredzes!

Un Tu, Jāni, vai esi saņēmis «Jaunības Tekas» un «Druvu», kurus priekš Tevis, Rīgā būdams, izrakstīju? Un vai esi ar jau krietni izlasījis to «Universālo bibliotēku»? Turpmākos numurus piesūtišu vēlāk. Novembrī iznāks arī viena mana grāmatiņa «Cīruļu putenis» — tur būs stāsti un tēlojumi. To arī nekavēšos jums nosūtīt. Tur atradīsiet aprakstītas arī vecās dzirnavas un vēl dažu ko citu.

Pēterburgā 1912. gada 2. novembrī

Mīļo Jāni!

Tālumā dzīvojot, mīļš ir katrs sīkumiņš, katra jausma no turienes, kur senāk esi staigājis un domājis tāpat kā Tu tagad. Sēdējis tāpat pie lampas gaismiņas, kad visi mājās saldi guļ, un lasījis «Austrumu» vai «Mājas Viesa Mēnešrakstu» vai ar gudrojis domu rakstu uzdotu. Tā ir laime, draugs, sēdēt pie lampas un lasīt! Aizkrāsne dzied circenis. Ārā spīd mēnesis un viz baltais sniega klājums. Tikai aiz

ezera kaut kur mirdz kāda uguntiņa. Retumis ierejas suns, un tu neviļus satrūksties, paceldams acis no grāmatas, lai pēc brītiņa atkal turpinātu lasīšanu. Un kas viss neatveras tādā vēlā stundā!

Guļu slimnīcā. Operācija vēl nav taisīta. [..]

Slimnīca atrodas pašā Nevas malā. Kad upe nebija vēl aizsaluse, garām gāja tvaikoņi un barkas. Tagad jau straume zem ledus. No rītiem pretējais krasts zili pelēkā miglā, iz kuras tikko redzas namu rindas ar torņiem. Pulksten septiņos, kad mēs ceļamies, pretējā pusē vēl bāl luk-turu ugunis kā vēlini ziedi.

1912. gada 26. novembrī

Miļo Jāni!

Jāguļ man visu šo laiku, sākot no 7. nov., no operācijas dienas, uz muguras, un kājas saliektas uz augšu. [..]

Operācija man atnesuse tik daudz labuma: esmu pilnīgi kā no jauna piedzimis. Slogs, ko nesu šos septiņus gadus, tagad noņemts, un es varu nākotnei droši acīs raudzīties. Kad nu vēl izdotos dabūt pasi, tad būtu pilnīgs cilvēks.

Siljāņos 1913. gada 13. jūnijā

Miļo Jāni!

Rakstu ik dienas pa drusciņai, var būt, ka līdz rudenim sakrāsies kāds sējumiņš. Bez tam tulkoju Turgeņeva «Rudinu». Nupat tik sāku.

Šīs dienas pirms Jāņiem! Kas vēl var skaistāks būt uz pasaules! Sarkanais āboliņš sāk ziedēt. Un pļavu ziedi! Dažbrīd taisni aprakties gribas šai reibinošā smaržu jūklī, pāri skanot putnu liksmei.

Siljānos 1913. gada 17. oktobrī

Miļo Jāni!

Tagad, beidzis Turgeņeva romāna «Rudins» tulkošanu — vēl nedaudz lappuses atlikušas —, ķeršos pie kāda stāsta iesākta. Gribu arī dzejoļus sakopot un uz pavasari izlaist krājumiņā, domāju pavisam divās grāmatiņās — vienā dienu dzejoļus «Šaules griežus», kur nebūtu aizmirsti ne Miķeļi, ne Mārtiņi, ne Pēteri, ne Jāņi. Arī Meteņi un augsti svētki dabūs katrī pa dziesmai. Otrā grāmatā ietilps pārējie, kas nesaistās ar gada laikiem.

Pēterpili 1914. gada 6. februārī

Miļo Jāni!

Pēterburgā nonācu svētdienas rītā un, pateicoties tam, vēl paguvu apmeklēt Serova, lielākā krievu portretista, kurš nesen miris, gleznu izstādi. Tā kā tā bij pēdējā diena, tad ļaužu bij tik daudz, ka cenas pie ieejas pat paaugstināja līdz vienam rublim (parasto 50 kap. vietā), lai tādējādi kaut cik aprobežotu apmeklētāju pārāko pieplūdumu, taču i tas neko nelīdzēja: pilns kā bišu strops. Izstāde atradās Mākslas akadēmijas zālēs. Serova popularitāte izskaidrojama arī ar to, ka viņš savos mūža pēdējos gados augstākās aprindās kļuvis it kā par modes mākslinieku un viņu apmeklēja daudzās augsti stāvošas personas. [.]

Tās pašas dienas vakarā aizgāju uz latviešu teātra izrādi, uz «Dižūdru Māli» [Linduļa luga — Z. P.], galvenokārt tādēļ, ka gribējās redzēt un sastapt dažus vecus paziņus. Pate luga, kaut sen sarakstīta, ne gluži bez dramatiska talanta, uz mani neatstāja diez kāda iespaids. Spēlē pēterburdzieši gluži patīkami, īsti, kad režija atrodas šejieniešu iemīļotākā aktiera O. Kāndāta rokās kā šoreiz. Taisni tā

vienkāršība un sirsnība, ar kādu viņi ķeras pie lietas, taisni tā imponē.

Naktī bij sācis liet, un, ejot uz māju, Pēterburga izskatījās, baltām lukturu ugunīm gar kanāliem mirgojot, pēc milzīgas apakšūdens akmeņu grēdas. Nepārredzama, smaga un dunoša. Sķiet, ka tās daudzie tilti pār šiem kanāliem kā grimt taisītos. Otrā dienā bija liels vējš un daži pesimisti jau gaidīja plūdus, jo ūdens kanālos jau stāvēja augstāk par normālo. Taču tas nenotika, un tagad pat uzvīznījis. Varbūt uzsnigs vēl. Tad te palaikam sabrauc no apkārtnes plašās čuhnas (puspārkrievjušie somi un igauņi) tā sauktie veikas, kas pēterburdiešiem ar saviem zirdziņiem maziem un vienkāršām lauku kamanām sagādā lielu amizieri. Isti maziem pilsoņiem nereti tik izbraukties ar šiem neparastiem fūrmaņiem. Un tad nāk «широкая масляница» ar parastām krievu garšīgām bliņām.

Tad Pēterburga arvien pārvēršas un atgādina stipri Romu veco. Pēc tam iestājas gavēnis, pa kuru laiku pamatīgie vēderi atkal izkritis.

Priekšā stāv daži interesanti koncerti un arī kāds futūristu vakars, universitātes profesora Boduēna de Kurtenē vadībā norisināsies viņu debates. Uzstāsies gandrīz viss komands. Interesanti būs redzēt un dzirdēt šos lielā trokšņa cēlājus.

Nu palieci sirsnīgi sveicināts no
Tava Antona.

Pēterpili 1914. gada 15. februārī
Miļo Jāni!

Sonedēļ esmu daudz gājis pa izrīkojumiem: biju simfoniskā koncertā, kurš šoreiz bija veltīts franču mūzikai un kā solists piedalījās ievērojamais vijoles virtuozs Kapē (no Parīzes); otru vakaru pēc tam operā — konservatorijas zālē izrādīja Rimskā-Korsakova operu «Sadko», kuras viela ņemta

iz krievu teikām, — mūzikā te brīnišķīgā kārtā vijas krievu tautas motīvi ar vieglām, teiksmainām melodijām. [..] Tad vēl redzēju — arī konservatorijas zālē — Vāgnera komisko operu «Nirnbergas meistarzingeri» [«Nirnbergas meistar-dziedoņi» — Z. P.] [..] Nu beidzot šovakar man būs izdevība — par dārgu naudu — sēdēt Ķeizariskā Marijas operā.

Pēterpili 1914. gada 27. februārī

Miļo Jāni!

Tev jāzin, ka Marijas operas orķestris ir vislabākais visā Krievijā. Tāpat operas koris. Arī solisti.

[..] tur ir artista traģisms, ka līdz ar viņa nāvi izbeidzas viņa dvēseles spožums (gramofons to nespēj ilgi uzglabāt! Un kas tad plate pret īstenību!), kurpretī pārējie radošie spēki runā vēl ilgu gadu simteņus caur krāsām, skaņām un vārdiem. Artisti dzīvo tikai savas paaudzes atmiņā un mākslas hroniķu nedzīvos aprakstos.

Tagad te sācies lekciju laiks: lasa profesori, lasa kritiķi, rakstnieki un nebeidzamo skandālu cēlāji futūristi, kuri ar savu ālēšanos grib ierosināt «snaudošo» sabiedrību uz možāku, spirtāku dzīvi. Tā viņsvētdien noklausījos interesantu priekšlasījumu [..]. Ļoti dzīvas bija debates pēc tam, kurās piedalījās gan marksisti materiālisti, gan ideālisti un tā tiešām padarīja pārrunājamo jautājumu dzīvāku, gaišāku. Un ļaužu kā biezs uz šādām lekcijām. Liela zāle — pārpilna līdz pēdējai vietai. Gar malām stāv vēl studenti un kursantes. Tā ir sevišķa lekciju tauta, kura vai no lekcijām vien dzīvo.

— Nākošo sestdien man jau biļete iegādāta uz visu operu operu «Parsifālu», mistēriju-drāmu no Riharda Vāgnera.

1914. gada 21. martā

Miļo Jāni!

Svētdien biju uz kādu interesantu disertācijas aizstāvēšanu — pirmā sieviete Krievijā ieguva vēstures maģistra grādu. Un tāpēc Vēstures—filoloģiskās fakultātes sēde, kā to oficiāli sauc, bij tik svinīga — lielā aktu zālē ar sevišķām biļetēm tik varēja ieiet 700 personas. Gribētāju bijis 2000. Pārējiem vajadzēja iet mājā, biļetes nedabūjušiem.

Pēterpili 1914. gada 15. aprīlī

Miļo Jāni!

Vaļsirdīgi runājot, es esmu ierakstījies atkal klīnikā un gribu kļūt pilnīgi vesels, jo kājā man palika vēl maza rētiņa neaizdzijuse. [...] Es Tev to tūlīt neteicu tik tādēļ, ka domāju — mājniece par velti uztrauksies un māte izraudāsies pa vakariem. Galvenais, viņa naktis tad neguļ. Un bēdājas, bēdājas. Bet šoreiz nav nekā bīstama, nekā draudoša, tā kā labāk lai viņa nezina tā un ir mierīga.

Siljānos 1914. gada 26. jūnijā

Miļo Jāni!

Esmu domājis par to, vai Tev tomēr labāk nebūtu iet reālskolā, jo tad par gadu ātrāk Tu tiec cauri, — samācies tik vēl latīņu valodu un tāpat iestājies universitātē.

Rīgā biju tik trīs dienas. Nevarēju ciest tā karstuma. Sapulces bij diezgan interesantas samērā, kaut gan senākās dzīvības, kāda tām piemita manos skolas gados, kad mēs kājām — trīs četri piebaldzēni Andži — devāmies uz Cēsīm un no turienes uz Rīgu, es saku — senākās dzīvības un pacilājošās jūsmības gara viņās vairs nav. Toreiz viss bij tā kā jaunāks, romantisku gaidu un cerību pilns. Tas bij

«Tālo noskaņu» laiks, kad mēs līdz ar Skalbi sapņojām «Cietumnieka sapņus» un bijām laimīgi. Rainis pārbrauca no trimdas, un cerības atkal uzzvīļojās «silti apņemt visus sājpu bērņus...».

1915. gada 1. maijā

Miļo Jāni!

Esmu kaut kur pie Aiviekstes, pavasara ieskauds, plaukstošas kapsētiņas tuvumā, zem jaunu bērzu zaļās telts, kādā skolā, kur domāju savu sendomāto kara stāstu uzrakstīt, jo rūpes par galvasnaudas nolīdzināšanu man tagad vislielākās, lai taču reiz tiktu galīgi vaļā no šā krusta, kurš mani brīžam tīri nāvīgā grūtumā liec.

Vaļēju karti no laukiem man nesūti un, kad raksti, uz kuvēra mana vārda neminēdams, iztiek ar pielikto adresi. Tas būtu viss, ko acumirkli Tev varu pastāstīt.

Pa ceļam iegriezos pie Jaunsudrabiņa Pļaviņās, kurš tur ierīkojies pats savā mājā it piemīlīgi, tā ka var netraucēti strādāt. [...] Izstaigājāmie kopā pa apkārtnes uzkalniem, no kuriem redzama Kurzeme. Zied jau gaiļupieši, lido tauriņi piesaulītē. Patiesi, būtu jauka lieta, ja kādreiz mūžā varētu novelt to parādu nastu un tikt pie šāda mierīga stūrīša, kur strādāt savu mīloto darbu.

Saikavā 1915. gada 5. jūnijā

Miļo Jāni!

Dzīvoju joprojām pa Malienu. Dažu dienu aizejam makšķerēt ar Ezeriņu uz Aivieksti. Tikai upē nav tāda makšķerēšana kā ezerā. Te vajadzīga pavisam cita māka. Bez tam gadu divdesmit nebiju cilājis makšķeres. Pagaidām gan vēl

neesam nekā izmakšķerējuši. Bet tomēr cerības mēs neesam vēl zaudējuši. Daba te skaista ap skolu: bērzu birztala klāt, un arī kapsētā aiz pļaviņas bērzu papildnam, tāļāk mājas un tīrumi, mainīdamies ar pļavām un birzīm. Pie skolas vecs, nolaists dārzs, kurā kupli ziedēja ķirši, daži bumbieri un ābelnīcas. Gar vienu pusi dārzam vesela rinda lazdu krūmu, kuri varen saņēmušies, Skolas priekša jeb pagalms pilns ceriņu, jasmīnu, rožu, akāciju un pliederu krūmu.

Valkā 1917. gada 20. martā

Miļo Jāni!

No sirds pateicos par Tavu sveicinājumu uz brīvību. Patiesi, tīri neticami izliekas, ka nav vairs jābēdājas par papīriem un visām ķezām, kas ar tiem sakarā. Nevaru jau nemaz atcerēties, zem kādiem es vārdiem tiku dzīvojis. Nu es esmu pilnīgi brīvs! Kā lāstekas piesaulē sabruka visas šīs klizmas un klipas. Pa daļai jau tās slepenās bažas, kuras vienmēr kaut kur dziļi smeldza, saēda manu mūžu, bet domājams, ka es vēl pagūšu kaut ko pastrādāt, par spīti visām aizgājušām ķibelēm.

PIEZĪMES PAR RŪDOLFU BLAUMANI

(Ojāra Zandera ievads un publikācija)

Almanahā «Varavīksne» jau publicēti K. Krūzas dienasgrāmatu fragmenti (1970). Vairākkārt izmantotas arī K. Krūzas piezīmes par latviešu rakstniekiem. Žurnālā «Karogs» 1974. gadā publicētas K. Krūzas apceres par latviešu teātri un mūziku. Pārlūkojot dzejnieka manuskriptus, kas glabājas Zinātņu akadēmijas Fundamentālajā bibliotēkā, vēl atrodam vairākus vērā ņemamus nepublicētus materiālus.

Tāpat kā literatūra, teātris un koncertzāles, K. Krūzas uzmanību vienmēr saistījis arī latviešu gleznotāju un tēlnieku veikums. Dzejnieks labi pazinis gan reālistiskās mākslas vecmeistaru sniegumu, gan arī jaunākos strāvojumus latviešu mākslā. Saglabājušās viņa piezīmes par Jani Rozentālu, Vilhelmu Purviti, Teodoru Zaļkalnu, Jūliju Madernieku, Burkardu Dzeni, Konrādu Ubānu, Niklāvu Strunki, Jāzepu Grosvaldu, Pēteri Kalvi un Voldemāru Zeltiņu, dažas Jāņa Zēģnera, Voldemāra Tones, Aleksandra Štrāla, Anša Cīruļa, Voldemāra Matveja, Oto Skulmes un Leo Svempa vēstules.

Kārlis Krūza bijis arī viens no R. Blaumaņa «literārijiem audzudēļiem». Jau 1902. gada februārī iesācējs saņem no «Pēterburgas Avižu» pielikuma «Purva malā» vadītāja uzmundrinošu vēstuli. Vēlāk viņi sadraudzējas. Visbiežāk abi rakstnieki sastopas 1904. gada vasarā, kad K. Krūza kopā ar J. Akurateru dzīvo kādu laiku Atradzē, netālu no Pērses tilta. Biežs ciemiņš te tovasar ir R. Blaumanis, un arī jaunie dzejnieki viņu apciemo Brakos. 1906. gadā K. Krūzu par līdzdalību revolucionārajā kustībā apcietina,

un, kad 1908. gadā viņu atbrīvo, R. Blaumanis jau guļ uz nāves gultas Somijā.

R. Blaumani K. Krūza piemin jau savā 1903. gadā Pļaviņās sarakstītajā literārajā apcerē «Austras staros» («Ir tik skaisti sildīties Rūdolfa Blaumaņa sirsniņas saulē.»). Vairākkārt K. Krūza rakstījis par R. Blaumaņa «Indrāņiem». Kad no 1909. gada līdz 1914. gadam Ludis Neimanis Jelgavā sāk izdot pirmos R. Blaumaņa kopotos rakstus, viens no kārtotājiem un korektoriem ir arī K. Krūza. Vēl 1958. gadā K. Egle par šo pasākumu raksta: «Rakstu vākšanas un kārtotājiem un korektoriem ir arī K. Krūza. Vēl 1958. gadā K. Egle par šo pasākumu raksta: «Rakstu vākšanas un kārtotājiem darbs tolaik nebija viegls, jo nebija nekāda pārskata par Blaumaņa darbiem. Tie bija jāmeklē un jāvāc, kā pagadījās. Tolaik nebija arī bibliogrāfisku rādītāju. Tāpēc jāatzīst, ka Rūd. Blaumaņa kopoto rakstu pirmā, kaut arī nepilnīgā izdevuma kārtotāji un izdevēji savā laikā veikuši ievēribas cienīgu darbu.»

Jāpiezīmē, ka K. Krūza darbojies arī R. Blaumaņa piemiņas komitejā, tāpat, ilgu gadu strādādams par skolotāju, tuvinājis R. Blaumaņa daiļradi skolu jaunatnei. Par R. Blaumani viņš rakstījis savā autobiogrāfiskajā skicē «Dzīves velki» (1924), un vēl 1959. gadā žurnāls «Karogs» publicē R. Blaumaņa piemiņai veltīto K. Krūzas dzejoli «Skaidros kalnos».

1962. gadā iznākušajā krājumā «Rūdolfs Blaumanis laika biedru atmiņās» K. Krūzas vārdu tomēr nepamanām. Dzejnieka nāve 1960. gadā, liekas, kavējusi iesāktu atmiņu stāstu pabeigt un papildināt. Sniedzam nozīmīgākos fragmentus no K. Krūzas atmiņu piezīmēm par R. Blaumani. Līdztekus dažam faktam par R. Blaumani te rodam ieskatu arī K. Krūzas agrīnajā daiļradē.

Toreiz es dzejoju daudz un izsūtīju savus sacerējumus uz visām pusēm, kur vien varēja manīt, ka tie nāks kādam labam dzejas pazinējam rokās, jo tai laikā lielākā laime man laikam likās — redzēt iespīestu arī savu vārdu blakus jau vispārpazīstamu un atzītu dzejnieku vārdiem. Un tā, pats

par sevi saprotams, es sāku tos sūtīt arī jaunajām «Pēterburgas Avīzēm», kur par nopietno dzeju bij jāgādā Andrievam Niedram, bet par jautro — Rūdolfam Blaumanim. Jāpiemin, ka viņu abu «Ceļa malā» bija pirmais dzejoļu krājums, ko es, braucot uz Stukmaņiem fotogrāfiju mācīties, biju iegādājies...

Mani mēģinājumi ap to laiku bija jau sākuši parādīties Zeltiņa «Vispārīgajā Zobgala Kalendārā», «Vārda» literāriskajā pielikumā, Zvārguļa «Zobgalī» un Ķēniņa «Jaunības literatūrā», bet tikai «Pēterburgas Avīzes» vēl labu laiku it kā kavējās mani par dzejnieku atzīt. Tas mani mazliet sāpināja, taču pamazām Blaumanis, kas jau agrāk «Dienas Lapā» bija man dažas asprātīgas atbildes uzrakstījis, bija laikam kļuvis domīgs, un tā 1902. gada februāra vidū es saņēmu no viņa vēstuli, kas skan tā: «Jūsu «Purva malai» iesūtītie dzejoļi vēl nav tādi, ka tos varētu laist klajā, lai gan «Lepnā poga» ir gabaliņš, kas liecina par darītāja dāvanām. Jūsu pārējos dzejoļus nosūtīju Niedras kungam, kurš par tiem nodos savu spriedumu. Es no savas puses varētu teikt, ka «Tālā smilšu kalniņā» rāda, ka Jūs jau sāciet pārvarēt grūtumus, kādus dzejniekam atskaņu lietošana uzliek, bet ka Jūs vēl neesiet brīvi no sveša iespaida. «Tālā smilšu kalniņā» ir ne vien rituma, bet arī satura ziņā Plūdoņa «Rekviēmam» radnieks. Ja Jums kas jautrs vai zobgalīgs iekrīt prātā un veikli uzkrīt uz papīra, lūdzu, atsūtiet to man atkal, var būt, ka varēsim to ievietot «Purva malā». Kādēļ Jūs lietojat sava vārda vietā citu? Jūsu pašu ir daudz dzejiskāks nekā Vēsmiņš.»

Blaumaņa laipnā un labvēlīgā vēstule man lika par šo un to pārdomāt. Ka mani pirmie mēģinājumi dzejā nav vēl tādi, ka varētu ar tiem lepoties, par to es biju jau skaidrībā. Pirmo bārienu es biju jau dabūjis no Zvārguļa Edvarda, un, pārskatot savus dzejoļus no jauna, labu tiesu vājāko es biju jau iznīcinājis, izturēdamies pret sevi reizēm pat pārāk stingri. Atskaņas man nekad pārāk lielas grūtības nebija darījušas — tās ap mani pastāvīgi sanēdamas slīdēja kā

bites āboliņa laukā karstā vasaras dienā. Nelaime tikai tā, ka neapzinīgi biju sācis sekot dažiem mūsu vecākajiem dzejniekiem, kuru darbos tik daudz neskaidru un neskanīgu atskaņu. Un tā šī Blaumaņa vēstule man lika sajast, ka turpmāk jācenšas lietot tikai skaidras un labskanīgas atskaņas vien, nejaucot juku jukām ne balsīgos un nebalsīgos līdzskaņus, ne arī īsos un garos patskaņus, nerunājot par šauro un plato «e». Lielāka nozīme te tomēr Puškinam, kas man tiešām parādīja, kā jāskan labai dzejai. Ka minētais dzejolis ir «Rekviēma» radinieks, arī to es jau zināju pats. Gribēdams rādīt, ka nekas man nav neiespējams un ka es varu jau visgrūtākajās formās dzejojot, divus dzejoļus («Viļņi šņāc» un «Tālā smilšu kalniņā») es biju pilnīgi apzinīgi sacerējis Plūdoņa «Rekviēma» formā. Tagad nu gribot negribot es mācījos atzīt, ka dzejā var rasties un pastāvēt formas, kas tikai vienreiz vien iespējamās, jo atkārtojot tās skanēs tikai pēc parodijas. Un tā es atmetu pie malas ne vien Raiņa saisināto sonetu, kurā biju jau sācis vingrināties, bet arī dažas citas jaunas formas, kas mani valdzināja pašā Blaumaņa, Aspazijas, Poruka un Plūdoņa dzejā.

Vissvarīgākais šai vēstulē man tomēr likās Blaumaņa pēdējais aizrādījums, ka mans īstais vārds daudz dzejiskāks par pieņemto, bet vajadzēja vēl paiet diviem gadiem, un tikai tad, kad bija jau iznācis mans pirmais dzejoļu krājums «Ceļmalas ziedi», es beidzot izšķīros galīgi, ka Blaumanim taisnība. Te nu jāsaprot, ka mans pieņemtais vārds dažam labam bija tik stipri ieēdies atmiņā, ka pat starp Blaumaņa laikabiedriem netrūka tādu, kas vai visu mūžu mani sauca tikai par Vēsmiņu. Tādi, piemēram, bija Augusts Deglavs un Plūdonis.

Lai nu kā — jautro un zobgalīgo dzejoļu laiks sakarā ar dažiem sāpīgiem pārdzīvojumiem man bija jau pagājis. Aizvien jūtāmāk mani sāka apskaut skaudrais laikmeta drūmums, un tā tikai 30. maijā es Blaumanim vēl aizsūtīju 25. maijā Liepkalnos uzrakstīto dzejoli «Sķesteris uz ērģelēm» (pārļabotā veidā tas atradis vietu manā krājumā

«Agrais rūgums»), un Blaumanis to tad arī ievietojis «Purva malas» 57. numurā. Visai ilgi pie «Pēterburgas Avīzēm» Blaumanis nebija vairs varējis izturēt, un viņa grāvrāča lāpsta nu bija nākusi Zvārguļa rokās, ap kuru tad pulcējās pēdējā pastāvīgie palīgi. Starp tiem biju arī es. Pavisam savu «Purva malu» nebija aizmirsis arī Blaumanis, un tā nu notika, ka 1904. gada sākumā, kad Zvīgurs un Ekšteins laida klajā manus «Ceļmalas ziedus», viņš tos pamatīgi izsmēja, pa daļai laikam tāpēc, ka viņa aizrādījumu par dzejiskāko vārdu es vēl nebiju ievērojis. Blaumaņa satīra iesākās vārdiem «No Zvīgur-Ekšteina sajūsmināts, pie galda ātri sēstos klāt», bet, tā kā ne Zvīguram, ne Ekšteīnam manā dzejā nekādas nozīmes nav, es šo satīru atzinu par netaisnu, lai gan sapratu, ka pasmieties mēs varam par visu.

Un vasaru pēc tam es redzēju, ka arī Blaumanis pats pa daļai nožēlo, ka šo dzejoli uzrakstījis, jo Atradzē, kur uzturējās arī Akuraters, Skalbe un Austrīņš, viņš mani uzņēma starp saviem tuvākajiem draugiem. Esmu pārlicināts, ka šo draudzību nebūtu nekas apēnojis, ja revolūcija mani nebūtu novedusi cietumā un Blaumanis tik ātri aizgājis aizsaulē. Cietumā viņš reiz apciemoja Akurateru, un Akuraters tad man nodeva viņa pēdējo sveicienu. Tikai savas atmiņas par viņu es vēl neesmu paguvis uzrakstīt.

Atradzē 1904. gada 6. jūlijā

Nesen aizgājām ar Akurateru uz Ērgliem pie Blaumaņa. Skalbe bija aizbraucis uz Piebalgu. Blaumanis Brakos teica, ka visos manos «Ceļmalas ziedos» esot tikai kādi pieci seši īsti dzejoli.

Atradzē 1904. gada 10. jūlijā

...Vakar uzrakstīju «Vakars». Atnāca Rūdolfs. Vajadzēja arī tam izlasīt priekšā. Jā, esot labs. Ieskanoties kāda svaiģāka stīga. Pirmdien brauksim uz Rīgu.

Izbraukājām Rīgu un Jelgavu... «Vakaru» paņēma Blaumanis. «Varavīksnai». Samaksāja jau 5 rubļi uz priekšu. Lai dodot arī kādu dzejoli... Tas bija skaists ceļojums, un Blaumanis visu ceļu bija ārkārtīgi labā omā, lasīja mums priekšā dažus necenzējamus dzejoļus, stāstīja savus pravietiskos sapņus, runāja par nodomātiem darbiem, pieminēja savus nepateicīgos draugus, it īpaši Niedru un Melngaili, smējās par Pēteri Zālīti un Kārli Jēkabsonu, izteica daudz asprātību un dzina jokus. Varēja redzēt, ka braukt ar visiem mums kopā pie Veismaņa¹ uz Jelgavu viņam ir liels baudījums. Un visi mēs bijām piebāzuši pilnas kabatas manuskriptu. Blaumanis pats veda «Indrānus», Akuraters poēmu prozā «Uz saules kalnu» un dzejoļus, Skalbe dzejoļus un laikam arī kādu gabalu prozā un es beidzot dažus dzejoļus un tēlojumus «Ilgas dziesma» un «Vakars».

Veismanim laikam par mūsu ierašanos bija liels pārsteigums, un tā bija vienīgā reize manā mūžā, kad es redzēju, ka arī šis apdomīgais un klusais vīrs var kļūt neparasti dzīvs un runīgs. Vislielākais prieks viņam, protams, bija par Blaumaņa «Indrāniem», bet par mūsu darbiem izteica bažas, vai tikai cenzors visus tos atļaus iespiest, un Blaumanis tad laikam bija pirmais, kas cenzoru Rupertu nosauca par «rupuci». Jelgava laikam bija pamodinājusi Blaumanī dažas atmiņas no jaunības laikiem. Tā viņš atcerējās, ka Jelgavā iznācis viņa pirmais stāstu krājums «Pie skala uguns», ko izdevis lepna un lielīgais «Austruma» redaktors un izdevējs Draviņ-Dravnieks, kam dažreiz arī labu ideju neesot trūcis, lai gan dzīvē tas bijis Rihardam Tomsonam līdzīgs. Tā viņš pieminēja, ka kādreiz braucis uz Jelgavu vecā Ādolda kuplejās un jokos klausīties, pieminēdams, ka laimīgos brīžos, bet tikai tādos, Ādolfs Alunāns bijis tiešām nepārspējams. Esot tikai jānožēlo, ka tāds tam vajadzējis mākslīgi radīt. Kad reiz latvieši sapratīšot, ka

pat vislielākajām gara dāvanām un spējām vajag izkopties un izstrādāties neatlaidīgā darbā.

Par Veismani Blaumanis vēlāk piezīmēja, ka arī tas savai koklei ļāvis ierūsēt, lai gan kādreiz licies, ka tanī dus ne tikai skaņas par ziedoņa sapņiem vien. Veismanis laikam satrūcies par jaunstrāvnieku smiekliem, bet īstu dzejnieku nevarot nonāvēt nekādi smieklī, arī tie esot vajadzīgi, jo bez smiekliem mēs droši vien kā skābuma ķernē sasmaktu.

Kad braucām atkal uz Atradzi, Blaumanis sāka runāt par Ādolfu Alunāna māsu Luīzi Skujenieci, ko viņš šad un tad Rīgā apciemojot. Par viņas teātra kritikām varot spriest dažādi, un mēs tās laikam neatzīstot, bet jāsakot tomēr, ka viņa esot ļoti gudra sieviete ar plašām zināšanām literatūrā un mākslā. Izrunāties ar šo savdabīgo sievieti viņam dažreiz esot liels baudījums... Runādams par Luīzes Skujenieces bērniem, visvairāk Blaumanis nopriecējās par Birutas brīnišķīgo balsi, kas skanot kā sudraba zvaniņš. Dzejoļus viņa deklamējot lieliski, bet laba būšot arī jaunu skaistuļu lomās. Blaumanis tad izteicās, ka labprāt mūs aizvestu pie Luīzes Skujenieces ciemā, lai mēs varētu ar šo brīnumbērnu tuvāk iepazīties, — nebūtu slikti, ja vienam vai otram koklē tad pamostos skaistākas skaņas...

Sākām runāt par mūsu dzejniecēm. Aspazija un Anna Brigadere piederot citam laikam, bet par vecās Birznieku Latiņas māsu Sofiju mēs taču laikam nedzejošot. Un tāpat mēs paši zinot, ka Grietiņai un Tirmalietei nekādu spilgtāku spēju nav... Pieminējām Naurēnu Elzu, kas likās simpātiska, bet neviens nezināja, kādā alā tā ielīdusi, jo pēdējā laikā nebija nekur manāma.

Atradzē mēs beidzot apstaigājām Pērses krastus, un Blaumanis tad varēja šo to pastāstīt par Lēvenšternu un savu dzīvi Koknesē.

Atradzē 1904. gada 26. jūlijā

Sodien sacerēju dzejoļu virkni «Vakara zvani». Nodošu Blaumanim, lai iespiež «Varavīksnā». Viņš jau agrāk teica un arī tagad raksta, lai kaut ko vēl dodot. «Vakars» viņam jau ir, — lai skan arī vakara zvani.

Atradzē 1904. gada 31. augustā

Atbrauca Rūdolfs. Pavadijām jauku un patikamu vakaru, jokojam un smējāties bez gala... Aizgāja skumjas, aizgāja raizes, nogrima tumsā rūpes pēc maizes, — palika tikai kaut kas viegli maigs... tāds kā sirsniņš prieks. Jā, arī pret mani Rūdolfs bija ļoti sirsniņš. Reti kad dabū dzirdēt kādu sirsniņu vārdu, un tad tas nāk kā atmaksa par visām tumsas stundām. Un gribas atkal ticēt, ka nākotnē būs darbs un maize, un skaidra apziņa, ka darbs, ko dari, ir derīgs un atnes kādu labumu.

Atradzē 1904. gada 12. septembrī

Rūdolfs raksta, lai es metu visu rakstīšanu pie malas, samācos un nolieku kādu eksāmenu... Bet vai no manis varētu iznākt labs skolotājs? Būs tomēr jāpamēģina.

Rīgā 1905. gada 25. aprīlī

Vakar Jelgavā Aspazija deklamēja savu dzejoli «Rūdolffam Blaumanim». Man liekas, ka viņa varēja varbūt labāk izvēlēties citu dzejoli, — tomēr interesanti bija redzēt, ka viņu vēl arvienu nodarbina šī dziesma par dzejas uzdevumiem.

Rīgā 1905. gada 22. maijā

Vakar «Auseklī» Biruta Skujeniece stāstīja, ka pa vasaru, ārstēdamās no diloņa, braukšot dzīvot pie Blaumaņa, un es

piezīmēju, ka es aizbraukšu uz Piebalgu un tad iešu pie viņiem ciemā... Cik ātri dažam cilvēkam rodas galvā nodomi un plāni!

Rīgā 1905. gada 15. augustā

7. augustā Piebalgā bija izrīkojums Pilsātnieka pieminēlim par labu, kurā piedalījās daudz rakstnieku un dzejnieku. Par priekšnesumiem visai sajūsmināti nebijām. Vislabāki mums patika Blaumaņa un Skalbes deklamācijas un Brigader-Maijas dziesmas.

Pēterpili 1906. gada marta vidū

Februāra beigās es atbraucu jeb atbēdzu uz Pēterpili, kur apmetos pie Jāņa Zāliša un paliku vairāk kā divus mēnešus. Blaumanis ap to laiku bija uzņēmies jaunā dienas laikraksta «Latvija» dzejas nodaļas vadību un vēlējās, lai mēs to pabalstītu ar saviem darbiem. Akuraters un Skalbe pret «Latviju» no sākuma izturējās atturīgi, bet mēs ar Austriņu nolēmām, ka Blaumanim varam uzticēties, lai viņš būtu kur būdams. Es tad arī aizsūtīju Blaumanim savus pirmos Pēterpili sacerētos dzejoļus, bet visus paziņojumus un vēstules liku sūtīt zemstes skolas audzēknim Priedniekam uz semināru, jo pats savu vārdu es tai laikā biju pazaudējis. Kad atstāju Rīgu, Blaumanis solījās man drīz vien rakstīt, bet tikai marta vidū viņš pārsūtīja Priedniekam mana brāļa Krišus uz «Latvijas» redakciju adresētu vēstuli, galā pierakstīdams šādus vārdus: «Nākošās dienās rakstišu. Tici vai netici, bet līdz šim nebij vaļas. Vēstule bij atlipināta. Neesmu viņā skatījies. Te ne tikvien atlipina vēstules, bet tās arī pavisam noīepj.»

Centrālcietumā 1907. gada 22. jūnijā

Norakstīju Jānim Zālišam, Rūdolfam Blaumanim un Jaunsudrabiņam vēstules.

Birzniekos 1908. gada 27. augustā

Anna Brigadere man raksta: «Vai varat uzrakstīt par Blaumani kritisku studiju vai apskatu «Latvijas» literārajam pielikumam, kas nodomāts tikai Blaumaņa piemiņai...» Man liekas, ka tagad es nekā nerakstīšu...

Rīgā 1908. gada 30. septembrī

Vakarā biju Līgotņa priekšlasījumā par Blaumani.

Rīgā 1908. gada 26. novembrī

Bija nepatīkami un smagi, bet tad es apmierinājos ar Rūdolfā Blaumaņa vārdiem: «To tev, miļā dvēselīt, būs zināt, Nevar visu brūču aizdziedināt...»

Rīgā 1909. gada 20. aprīlī

Anna Brigadere runāja, ka visi sakot, ka Blaumaņa laikā feļetons bijis labāks, un viņa arī to nemaz negribot noliegt...

Rīgā 1910. gada 7. martā

Bērziņš² bija norūpējies, kā lai sakārtojot Blaumaņa dzejoļus. Teicu, ka jāsadala grupās, bet katrā grupā ieturama laika kārtība, bet Bērziņš domāja, ka tā nebūšot iespējams, jo daļu dzejoļu jau Blaumanis esot pats sakārtojis un tiem arī tā vajadzētu palikt.

Rīgā 1910. gada 3. septembrī

Bērziņš pēc darba pavēstīja, ka iebraucis no Jelgavas Neimanis, un aizveda mani sev līdzī. Pārrunājām par Blaumaņa satīrisko dzejoļu izdošanu. Arī man ar savu padomu būs jāpiedalās sastādīšanā.

Rīgā 1910. gada 7. septembrī

...Austriņš stāstīja, ka uzrakstījis atmiņas par Blaumani, kur pieminējis, ka, pēc viņa domām, istu Blaumaņa biogrāfiju varētu uzrakstīt tikai trīs: Būmanis, Melngailis un es...

Rīgā 1910. gada 12. septembrī

Pēcpusdienā braucām ar Bērziņu pie Misiņa Blaumaņa rakstu lietā.

Rīgā 1910. gada 24. septembrī

Pēcpusdienā aizgāju pie Artura Bērziņa. Kārtojām Blaumaņa satīru.

Rīgā 1910. gada 3. oktobrī

Mājās izlasīju Blaumaņa rakstu ceturtās loksnes korektūru.

Rīgā 1910. gada 15. decembrī

Pastāstīju Bērziņam, ka pie Misiņa meklēto Blaumaņa tulkoto dzejoli neatradu.

Rīgā 1911. gada 2. augustā

Arturs Bērziņš raksta, ka Neimanim vēl vajagot dažu Blaumaņa manuskriptu, — lai es mēģinot tos sadabūt un aizsūtīt uz Jelgavu.

Rīgā 1912. gada 21. maijā

Bērziņš teica, lai es šodien aizejot pie Brigaderiem, kur pārrunāšot par Blaumaņa rakstu turpmāko sējumu.

Rīgā 1914. gada 11. februārī

Austriņš stāstīja, ka pie Rozentāla Brjusovs³ juties labi. Sevišķi viņam patikusi Blaumaņa istaba.

Rīgā 1914. gada 14. martā

Anna Brigadere mums lasīja priekšā savu jauno lugu. Luga sarakstīta pēc Blaumaņa «Raudupietes» sižeta. Visi cēlieni sakombinēti ar lielu veiklību, tikai pēdējais cēliens, kas notiek kapsētā, man liekas par skaļu un trokšņainu.

Rīgā 1914. gada 22. jūlijā

...Misiņš mūs atstāja Zinību komisijas bibliotēkā, kur nostrādājām līdz pulksten septiņiem. Es izskatīju 1899., 1900. un 1901. gada «Dienas Lapu», Bērziņš šķirstīja «Baltijas Vēstnesi» un «Balsi», bet Neimanis — dažus žurnālus. Bērziņš atrada kādu nepazīstamu Blaumaņa stāstu «Istā ligaviņa», es dažas kritikas.

Rīgā 1914. gada 23. decembrī

Ap septiņiem jau braucu pie Misiņa. Izšķirstīju vēl «Mēnešrakstu» un vecos Plātesa un Hekera kalendārus, bet no Blaumaņa darbiem neko jaunu vairs neatradu. Hekera laika grāmatā bija kāds mazs dzejolītis, bet es nevarēju atzīt, ka to būtu uzrakstījis Blaumanis...

Rīgā 1922. gada 21. janvārī

Savā klasē pabeidzu lasīt Blaumaņa «Romeo un Jūlija». Bija dziļa un skaista stunda.

¹ Jānis Veismanis (Pavasaru Jānis) no 1903. gada līdz 1905. gadam Jelgavā izdeva un rediģēja mēnešrakstu «Vērotājs».

² Arturs Bērziņš — teātru darbinieks un žurnālists, viens no R. Blaumaņa pirmo kopoto rakstu kārtotājiem.

³ Domāta Valerija Brjusova ciemošanās Rīgā 1914. gada ziemā un sastapšanās ar latviešu dzejniekiem un māksliniekiem.

MANS TĒVS KĀRLIS FREINBERGS

Cik atceros savu tēvu Kārli Freinbergu, tik vienmēr redzu viņu starp grāmatām, papīriem apkrāvušos. Apkārt aprakstītu un pusaprakstītu lapu kaudzītes, lasīt aizsāktas grāmatas.

Laikā, kad sāku sevi apzināties, dzīvojam K. Barona ielā 52 — lielā, baltā piecstāvu mājā pašā augšējā stāvā, palielā dzīvoklī, kura logi izgāja uz K. Marksa (toreizējo Ģertrūdes) ielu. Augstu gaisā, pāri pasaulei. Pa vienu pusi bija redzama saule, pa otru — ēnains pagalms ar pretējās mājas sienu. Ēdamistabas logs ziemā vienmēr aizvilkās ar brīnišķīgiem ledus rakstiem. Bet tēva istaba bija pretējā pusē un izcēlās ar neparastu, slīpu logu nošķeltiem stūriem. Tēvs bieži savā darba istabā pie rakstāmgalda kaut ko steidzīgi rakstīja. Allaž steigā un allaž nevaļā — to pat es jutu, nekā nezinādama ne par rakstāmo darbu saturu, ne vajadzību. Tādos brīžos traucēt nedrīkstēja. Un es, pašķielējusi pa durvju spraugu, atkal lavījos prom.

Tēvs strādāja Nacionālajā teātrī par dramaturgu. Ritēja viņam jau kāds divpadsmitais gads šajā darbā. Mājās nemitīgi dzirdēja vārdus — teātris, lugas, žurnāli, raksti, pārrakstīšana ar mašīnu (ko tajā laikā lielākoties veica mana māte — Emīlija Freinberga), pie šīs terminoloģijas biju pieradusi. Līdztekus darbam teātrī Freinbergs rediģēja žurnālu «Teātra Vēstnesis», lai fiksētu teātra darbību plašākā literārā aspektā. Arī Nacionālajā teātrī darbojoties, tēvs bija tiecies saistīt savu darbību ar plašāku sabiedrisku kontekstu. Teātra repertuāra sastādīšana, lugu eksplikācijas

aktieriem pirmajos mēģinājumos. Un līdztekus arī žurnāla «Pasaules Literatūra», latviešu oriģināldzejas žurnāla «Lira», «Rakstniecības un Teātra Avīzes» izdošana, rediģēšana.

Līdztekus Nacionālā teātra viesizrāžu organizēšana Lietuvā, tolaik tas skaitījās ārzemēs. Pirmais latviešu teātra brauciens ārpus savas zemes robežām — arī pasākums ar lielu sabiedrisku nozīmi. Tas viss vienlaikus ar ikdienišķajiem teātra darbiem, par kuriem vēl liecina mazas zīmes, vēstules un vēstulītes.

Ne velti aktrise Alise Brehmane dzīves pēdējos gados, kad man reiz ar viņu iznāca runāt par pagājušajām dienām teātrī, sacīja, ka Freinbergs mūždien bijis pāri galvai apkārvies ar darbiem. Un vienmēr atkal no jauna izgudrojis sev jaunus darbus, it kā viņam to būtu par maz.

Allaž radās arī kāda nesaderība ar oficiālo viedokli — gan par ungāru rakstnieka E. Naģa komēdiju «Ministru prezidents», gan par V. Sekspīra «Jūliju Cēzaru». S. van Lerberga «Pāna» lieta nonāca pat līdz Satversmes sapulcei. Vēlāk sakarā ar angļu rakstnieka Dž. M. Barrija komēdiju «Brīnišķīgais Kreitons» Freinbergs sacerēja feletonisku pret-rakstu.

Vai es toreiz, dzenādama kaķi pa viesistabu, varēju zināt, kādas dilemmas tiek risinātas tur aiz sienas tēva darbistabā? Kad tēva nebija mājās — un tas bija tik bieži —, es stundām ilgi dzīvoju pa šo istabu. Pētīju grāmatas ar raibākajām mugurām, izšķirstīju žurnālus — vietējos un svešās valodās. Sevišķi pievilcīgs likās franču teātra žurnāls — gluži balts, baltos, spožos krītpapīra vākos. Tajos drukāja franču lugas, to es zināju. Tēvs bieži tos deva krustmātei — manai mātesmāsai — un lūdza lugas lasīt. Viņa prata franču valodu, tēvs savā nevaļā visu nespēja izlasīt.

Bet visvairāk mani saistīja attēls virs rakstāmgalda. Cilvēks, sagriezies profilā, bet ar seju uz abām pusēm. Tas esot Moljērs, man teica. Un viņam nebūt neesot seja uz abām pusēm, otrā pusē esot parūka, kādas toreiz nēsājuši.

Es atkal aptupos apaļajā krēslā ar tikpat apaļu atzveltni un atkal pētīju attēlu, tikai nekādas parūkas gan tur nebija. Skaidri un gaiši — bija deguns uz abām pusēm. Sākumā tas mani izbrīnīja, pēc tam pieradu. Bet visu mūžu man ir sajūta, ka ar Moljēru saistās kāda dīvainība. Šis pelēkais attēls, laikam zīmējums, laika gaitā pagaisis. Tagad gribētos pārbaudīt seno rēbusu. Nevaru arī pasacīt, kāpēc virs rakstāmgalda karājās tieši Moljērs. Tēvam tuvi bija daudzi pasaules rakstnieki. Un varbūt tomēr — Moljērs. Atceros, ka tēvs to vērtēja ļoti augstu.

Nekādu citu izkrāšņojumu istabā nebija. Gar malām grāmatplaukti un grāmatkapji, viens bija pavisam vecs, durvis tikko turējās iekšā, pašurs dīvāns un rakstāmgalds, allaž papīriem un grāmatām nokrauts, tā ka pa vidu izveidojās tikai šaura ejiņa.

Kad māte kādreiz mēģināja istabu kārtot, vienmēr izrādījās, ka kaut kas ir pazudis. Arī es zināju, ka te nekā daudz pārkravāt nedrīkst, un allaž šajā pasaulē izlocījos, lai neko nesagāztu un nesajauktu.

Tēva informācija bija plaša. Tāpēc te arī bija atrodamas avīzes un žurnāli visādās valodās. Latīņu burtos es jau kaut cik orientējos, bet pavisam dīvaini man likās krievu burtu fantastiskie izlocījumi.

Uz galda vienmēr stāvēja kaut kādi katalogi un rādītāji. Atceros kādu no tiem, kas bija ne mazāka mikla par Moljēru. Uz vāka meitene ar grāmatu rokā. Bet uz grāmatas vāka, kuru tur meitene, atkal tāda pati meitene ar tādu pašu grāmatu rokā. Uz šī vāka atkal un uz nākošā vāka atkal. Līdz pēdējais vāks redzams mazs mazītiņš. Likās, ka šajā vismazākajā var slēpties vēl daudzi nākošie vismazākie. Kur ir robeža visvismazākajam? Un kur ir robeža starp grāmatu vākiem, kā tie tā var pāriet cits citā? Arī pie šā kataloga pētišanas atgriezās atkal un atkal.

Tēvs centās, lai viss vajadzīgais iespēju robežās viņam būtu pie rokas mājās, pašam. Viņam nepatika aizņemties grāmatas.

Un vienmēr atcerējās savus skolas gadus, kad nācies taupīt. Pirkuši pa diviem vai trim vienu grāmatu un tā arī mācījušies. Sai laikā pieņemts lēmums — taupīt uz visu ko, tik ne uz grāmatām. Mēs ar māsu arī pieradām tās pirkt un krāt. Grāmatu tirdziņu apmeklēšana bija mums ierasta nodarbošanās. Un man šodien vēl grūtāk aiziet uz bibliotēku, ja mājās tiešām kādas grāmatas pietrūkst. Sai ziņā esmu tēva izlutināta: allaž mājās bijis viss nepieciešamais.

Tēvam pret grāmatām bija īpaša attieksme. Viņš uzskatīja, ka grāmata ir sava veida fenomens, ko nevar izīrēt, kur nu vēl pārdot. Ka tā ir kā dzīva būtne mājā, kā ģimenes daļa. Un ļoti saudzīgi izturējās pret grāmatām. Viens no šausmīgākajiem grēkiem bija, ja kāds iedomājās lasot atlikt grāmatai vāku pret vāku vai saritināt žurnālu.

Tēvs dzimis Engurē, kur tolaik bija neliels zvejnieku ciemats. Neskaidri prātā palikušas divas reizes, kad braucām apciemot viņa vecākus. Tas varēja būt ap 1932. gadu. Toreiz tāds ceļš nebija vienkāršs. Ar vilcienu līdz Tukumam un tad — kā vēlies. Mēs Tukumā irējām taksometru un ar to braucām līdz Engurei. Visi četri — tēvs, māte, māsa un es. Sākumā biju sajūsmā — braukt ar vieglo mašīnu tādu garu ceļu! Ar vieglajām mašīnām toreiz kurš katrs visnebrauca. Taču ceļi bija nelieli, likumoti lauku ceļi, un man drīz vien sametās nelabi, tā ka arvien biežāk bija jāapstādina mašina, un prieki bija īsi. Beidzot taksometrs pieturēja pie nelielas vienkāršas pelēkas koka mājiņas. Pāri ceļam otrā pusē smagi šalca jūra. Mājiņā dzīvoja tēva vecāki — māte Lība un tēvs Kārlis Freinbergs. Viņš bija kalējs. Mājā divas pazemas istabas. Un turpat pretī — kūts. Un kūti — govys.

Tēvatēvu atceros kā kalsnu vidēja auguma vīru ar nelielu bārdu. Viņš veda tēvu rādīt laukus. Izpildīdams īstu, senu zemnieku paražu, gribēdams dēlam atklāt savā dzīvē nozīmīgo? Es taisijos līdzī. Bija gaiša, silta vasaras diena. Laikam jau augusts, jo labība dzeltēja, lauks vilņojās vējā. Cik tagad atceros, labība bija līdzena, augsta, skaista. Toreiz

man tas likās kaut kas mazsvarīgs. Tēvs ar vectēvu gāja pa priekšu, aktīvi sarunādami, es nopakaļ. Viņi man nepievērsa nekādu uzmanību, un lauka malas man toreiz likās bezgala garas un gluži tuksnešaini vienmuļas.

Vēlāk tēvam ar vecmāti bija saruna par kādu naudu, kuru tēvs atsūtījis uz laukiem. Vecmāte ar smaidu un tādu kā koķetu lepnumu sacīja: «To es glabāju.» Bet tēvs ļoti sadusmojās, viņš jau to nesūtot glabāšanai, bet visādām vajadzībām, kuras taču nemitīgi rodas.

Tādas dažas epizodes palikušas prātā. Arī vecmāte bija stalta sieva, viņa prata labi šūt un, kā tēvs citreiz stāstīja, apšuvusi visas engurnieku meitas.

Saule norietēja, blāzmaina krēsla nolaidās, un mēs, no kaut kurienes nākdami, pa rasotu zāli bridām uz māju.

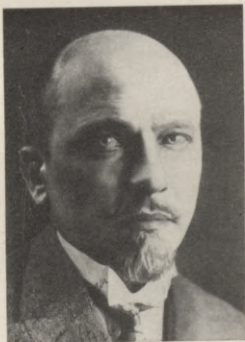
Vai atkal jūra — pelēka un nemīlīga. Pavisam citāda nekā siltā, mīlīgā Rīgas jūra. Un krastmala pilna sīkiem akmentiņiem, pa kuriem basām kājām nu gan nevar paiet. Varbūt tā bija otrā diena, atnākusi ar miglu un mākoņiem, varbūt pavisam cita reize. Bet Engures jūrmalu uz daudziem gadiem atmiņā biju paturējusi aukstu un bargu. Vējainu. Īstu zvejnieku jūru. Tēvs pie tās uzaudzis. Uzsūcis tās rūgto elpu. Iemācījies zvejas vīra sīkstumu. Kaut arī, kā man šķiet, tēvs jūru īpaši nemīlēja. Tā bija nesusi pārāk daudz rūpestu cilvēkiem. Nomācoša likusies ciema ļaužu nabadzība, gara gaismas trūkums. Kaut arī vecāki bija viņu ļoti mīlējuši un nemitīgi gādājuši par viņu, pašreizējīgi palīdzējuši arī skolas beigt, tēvs tomēr dažreiz par savu bērnību runāja ar skumjām.

Zemā, pelēkā šķūnītī gulējis miris zēns. Baku sērga plosījusies piejūras ciematā. Kaimiņiene vedinājusi mazo Kārli uz šķūnītī — atvadies, nu atvadies no drauga. Kārlis iegājis šķūnītī, atvadījies. Pēc dienām iegūlis arī pats.

«Entel, tentel, zvei um Mentel, Cukerkēniņ, du bist los...» paši nekā nesaprazdami, ritmiski skaitīdami, rotaļāja zēni.

Andrejs Kurcijs un Jānis Straujāns
(pirmajā rindā trešais un ceturtais)
1903. gadā, beidzot Liepājas reālskolu.

Jānis Straujāns 1926. gadā.
I. Jēkabsona foto.

Kārlis un Emīlija Freinberģi
1966. gadā ar meitu Silviju Freinbergu
un mazmeitu Maiju.

Kārlis Freinbergs 20. gados.

«Kaža, Kaža!» dažs saukāja, un lielāku apvainojumu par to tēvam vēl ilgi grūti iedomāties.

Otrs kaimiņu zēns, rotaļādamies ar šķērēm, uzkritis uz tām un izdūris aci. So briesmīgo brīdinājumu tēvs ne reizi vien atgādināja mums, saviem bērniem.

Bet citreiz atkal — «kas tas par mod, ar nagem pa bļod!».

Fragmentāras ainas, atsevišķas lauskas. Pelēku māju retinātas virtenes, zvejnieku skarbā dzīve. Jūra. Stāsti par spitālīgajiem šajā pašā apkārtnē.

Netālu no krasta — akmeņi, lielāki, mazāki. Vislielākais, melnais — vecais Taņa. Tā šo akmeni sauc kopš seniem laikiem.

Kādā tēva piezīmju kladē atradu šādu īsu atzīmi, iespējamu tematu stāstam vai apcerējumam:

«Vecais Taņa (Engurē) arī gribējis nest Kristu pār jūras līci, bet iestidzis un palicis kā liels akmens jūrā. Krasts kāpj jūrā iekšā, un Taņa virzās ārā. Kad viņš būs malā, tad atkal varēs uzsākt varoņdarbus.»

Te ir kaut kas no senas leģendas. Varbūt tēvs zināja to arī sīkāk, detalizētāk, bet tikai konspektīvi pierakstījis? Mūža pēdējos gados viņš mēdza atgriezties savā bērībā. Atcerējās leģendu. Atcerējās arī Engures ļaudis.

Šķiet, tēvs gribēja vēl saskatīt kaut ko no senajiem gadiem un aizbrauca uz Tukumu, kur gājis skolā, aizbrauca uz Enguri, izstaigāja senās vietas un apskatīja jaunās, kas tik daudzreiz seno ļauj tikai nojaust. Apskatīja dzīvi, kas dzīva šodienā, it kā tādas dzīves gadsimta beigās nemaz nebūtu bijis. Cilvēks, kas nāk apskatīt savas saknes, te ir šķietami svešs, bez dzīvesvietas, bez apdzīvojamās platības. Bet viņa saknes ir dziļāk. Un viņam viss te ir nozīmīgāks. Bet vai viņš ir nozīmīgāks arī Engurei, nozīmīgāks Tukumam, cilvēks, kuru te neviens pat nepazīst?

Tiesas nams, baznīca — šajā pilsētas daļā viss ir tā kā toreiz, likā iela uz staciju tāda pati. Bet tālāk — jauna, neredzēta pilsēta.

Māsiņa un brālītis bija miruši jau agrā bērnībā. Kārlis palicis viens pats. Jau četru gadu vecumā pratis lasīt (to-reiz lasitmācēšana saistījās ar padsmītgadiem). Viegla galva, viegla galva, tā viņš vienmēr dzirdējis par sevi.

Atceros, ka tēvs stāstīja, kā lasīt mācīšanās notikusi. Pieaugušie, kaimiņu sievas ieskaitot, sastrīdējušies savā starpā, bokšķerēšanas mākslas noslēpumus dalot, bet zēns raudādams ar savu grāmatu aizgājis citā istabā un, patstāvīgi pētīdams, atklājis burtu burvības. Jau pēc pāris dienām lasījis citiem priekšā. Visi brīnījušies, taču kāds arī aizrādījis — tomēr bokšķerēt viņš nemāk.

Izlasījis bībeles briesmu stāstus, «Robinsonu Kruzo», «Vectēva Lamberta alu» un «Puķu kurvīti» — mājās esošās grāmatas, pēc tam «aplasījis» visu Enguri, Žurnāla «Austrums» gadagājumus devusi lasīt Engures rakstveža kundze. Pēc tam nācis Maina Rīda «Jātnieks bez galvas», kas sevišķi aizrāvis. Literatūra, kas visiem tālaika censoņiem viena. Sākums, lai lauztos tālāk uz lielās dzīves apvāršņiem.

Tēvs reiz stāstīja, ka bijis vēl par mazu un skolā viņu nav ņēmuši, kaut arī lasīt mācējis. Tad nu viņš iestājies kaktā, briesmīgi raudājis un visādi apsaukājis mācītāju un pagasta vecāko. Kad nu tik ļoti gribējis, tad beidzot viņu arī pieņēmuši.

Skolā Freinbergs vienmēr bijis izcilnieks un ar to lepējās visu mūžu. Vispār tēvs uzskatīja, ka cilvēkam par visu vairāk svarīgi ir iegūt izglītību. Pēc iespējas vairāk un pēc iespējas labāku. Vienmēr viņā rūgtumu modinājis izglītības trūkums un tumsonība. Gara gaisma paša dzīvē un savā tuvākā un tālākā apkārtne — to varētu pat nosaukt par viņa dzīves vadmotīvu, varbūt pat uzdevumu. Katrā ziņā viņš negatīvi vienmēr attiecās pret neizglītību, bet tieksmi pēc zināšanām turēja sev priekšā kā zvaigzni.

Varbūt tas sācies jau ar pirmo lasīšanas māku? Skolā skolotājs ņēmis viņu sev par palīgu bērnus mācīt. Un jau no pirmajiem skolas gadiem Freinbergs pieradis būt pirmais,

vislabākais, paraugs visiem. Gan Engures pagasta skolā, gan Tukuma pilsētas skolā.

Mācības tolaik noritēja krievu valodā. Tēvs kādreiz smiedamies stāstīja, kā lauku bērniem gājis. Skolotājs ienācis klasē, norādījis klases stūrī uz kādu mēbeli un sacījis: «Eto etažerka. Etažerka. Sto eto?»

«Eto žerka,» klase atbildējusi. Un tā ilgi nav tikuši skaidrībā.

Tukuma pilsētas skolā tēvam bijis ļoti mīļš skolotājs, kuru viņš vienmēr atcerējās ar lielu godbijību, — Ferencs Sokolovskis. Taču, kad saticis viņu Tukumā uz ielas, bijis gatavs «izkrist cauri trotuāram». Un pats dusmojies uz sevi par briesmīgo kautrību.

Bet atmiņa viņam laikam gan bijusi izcila. Kad klasē nolasīts kāds Ņekrasova dzejolis vai Puškina stāsta gabals un jautāts, kas var atstāstīt, Freinbergs vienmēr cēlis roku un sācis teikt tekstu vārdu pa vārdam. Vai tev grāmata priekšā? Nē. Un tā pieraduši, ka Freinbergs, vienu reizi paklausoties, jau visu zina no galvas.

Bet tad nu atestāts, skolu beidzot, patiešām bijis no vieniem piecniekiem vien, ar uzslavas rakstu un Puškina kopotiem rakstiem kā balvu. Starp citiem te redzams arī Ferencs Sokolovska slaidi izvilktais paraksts. Bet ar Puškina rakstiem, vairākās slejās sīki drukātiem, melnbalti grafiskām ilustrācijām, esmu pazīstama jau kopš visagrākās bērnības. Bieži to esmu šķīrstījusi, neko vēl nenojaušot no Puškina darbu būtības, taču mani vienmēr šausmināja šo ilustrāciju briesmu pilnais saturs.

Veca klade raibos vākos ar ierakstu priekšpusē — 1903. gads, K. Freinberģis — lapu pa lapai pierakstīta ar rakstu uzmetumiem, kuri sūtīti toreiz «Apskatam», «Pēterburgas Avīzēm». Te ir gan atstāstījumi pēc citu autoru materiāliem, gan arī paša vērojumi un pārspriedumi — par Engures skolas apstākļiem, par Engures bibliotēku, par laikrakstu abonēšanu, par valodas izcelšanos, par draudzību starp dzīvniekiem un augiem, par iedzīvotāju biežuma

iespaidu uz tautas saimniecisko dzīvi. Daudz uzmetumu vēstulēm.

Klade iesākta Cēsu Pedagoģiskās skolas laikā, kurā Freinbergs iestājies, lai iegūtu skolotāja kvalifikāciju, un kuru beidz ar pirmās kategorijas atestātu. Turpināta, atgriežoties Engurē par skolotāju vidējā jūrskolā un vēlāk Emburgā.

No vēlākajiem gadiem saglabājušās dažas nodilušas piezīmju grāmatiņas ar visai raibu saturu. Te ir skolēnu saraksti. Skolēni sadalīti trijās grupās — I ziema, II ziema, III ziema. Vārdi, uzvārdi, adreses, protams, māju vārdi — Padambēs, Sietniekos, Oļļās, Bierantos, Billītēs, Kasparos, Druņos... Arī īss katra skolēna raksturojums. Un atzīmes — gan nekādas labās, piecnieku pavisam nav. Laikam skolotājs bijis stingrs. Taču tas nav kavējis vēl daudzus gadus pēc tam saņemt no bijušajiem skolēniem apsveikuma kartītes svētkos un īsus stāstījumus par viņu turpmāko dzīvi. Kartītes ar skaistām bildēm otrā pusē.

Bet citā lappusē — vēstuļu uzmetumi draugiem, kur jau skartī arī kultūras dzīves jautājumi. Arī daža ironiska piezīme par sevi: «Tagad sēdu savā istabiņā. Esmu novērojis — kad man ir silti, arī viņa ir silta, kad man salti metas, arī viņa ir auksta.»

Emburgā Freinbergs iesaistījies aktīvā garīgā dzīvē, iepazinies ar F. Brunavu un Helēni no Punku mājām, ar Mildu Vilciņu no Vilciņiem, ar Ludvigu Rezauski, ar kuru viņu saistīja ilga draudzība uz visu mūžu. Te Freinbergs lielā mērā tuvojās tā laika skolotāja augstajam vārdam. Skola — ne vien mācību iestāde, bet gaismas nesēja visā apkārtnē. Skolotājs — ne tikai pedagogs, bet sabiedriska darbinieks. Piektā gada idejas, sapulces, priekšlasījumi. Pirmās «jauna veida» (kā tēvs pats sacīja), acimredzot revolūcijas ideālu ietekmētas Izglītības biedrības dibināšana Latvijā. Tam seko apcietinājums, biedrības slēgšana un Freinberga izsūtīšana uz Smoļensku. Ceļš gājis no Emburgas uz Iecavu, tad uz Jelgavas cietumu, tālāk uz Vidzemes guberņas cietumu, uz

Vitebskas cietumu. Un tad Smoļenska, kur Freinbergu no-
metināja pie pārējiem izsūtītajiem, galvenokārt strādniekiem.
Dzīvojuši Sevaļeva namā Pjatņickij ručei 18, ap piecpadsmit
cilvēku vienā istabā policijas uzraudzībā. Strādniekiem nekur
darbu neesot devuši. Dzīvošana un iztikšana bijusi stipri
grūta. Freinberga stāvoklis bijis nedaudz labāks. Viņš sa-
meklējis sev skolniekus un strādājis par repetitoru, mācot
vācu un franču valodu, strādājis arī par ārštata darbinieku
guberņas zemstē statistikas daļā, rakstījis latviešu un krievu
avizēm. Tā ienācis drusku naudas un bijis iespējams palī-
dzēt arī istabas biedriem, kuriem ar darba dabūšanu veicies
daudz grūtāk.

Neredzēdama savu tēvu tajos gados — toreiz mums vien-
nam par otru nebija ne mazākās nojausmas —, es tomēr
viņu te pazīstu. Apgūlies šajā istabā vienā no piecpadsmit
gultām, viņš jau sāka gudrot, kā turpināt aizsākto darbu,
kā realizēt nodomus, kas bija radušies brīvības un gaismas
cīņu gados un tagad — 1907. gada rudenī — ieslodzīti
tālu no dzimtenes. Viņš jau uzreiz sāka gudrot, kā nopelnīt
iztiku un būt sabiedriski derīgam cilvēkam. Droši vien jau
otrā rītā cēlās un gāja uz guberņas zemsti vai laikraksta
redakciju.

Arī šajos piespiedu noņemšanas un policijas uzraudzī-
bas apstākļos svešā pilsētā katru rītu agri Freinbergs cēlies
un gājis, lai pildītu kādu noteiktu pienākumu. Atceros, tēvs
stāstīja, ka visiem piecpadsmit istabas biedriem bijusi tāda
vienošanās — istabu katru rītu slauka tas, kurš pēdējais
pieceļas. Un ar lepnumu piebilda, ka šo nepilnu divu gadu
laikā viņš ne reizi neesot dabūjis slaucīt istabu. Sis stās-
tījums bija domāts kā biedinājums man, kad es rītos dažkārt
ilgi gulēju.

Mājās saglabājusies neliela, pabalējusi fotogrāfija —
Freinbergs jaunos gados sēd pie galda. Tukšs galds pie
tukšas sienas. Otrā pusē ar Freinberga roku uzrakstīts —
«Smoļenskā». Pēc šī attēla var jaust ne tikai viņa līdzsva-
roto, iekšējās aktivitātes pilno veidolu, bet arī to kailo un

nemilīgo vidi, kurā noņemšanas dienas vadījuši šie piecpadsmit cilvēki.

Freinbergs apmeklējis arī Smoļenskā noorganizētos Universitātes kursus. Vienmēr uzskatījis, ka izglītība ir puse no cilvēka, ka tikai izglītots cilvēks var iespējami vairāk darīt sabiedrības labā.

1909. gads — Rīga. Freinbergs noīrē istabu Elizabetes ielā 89. Tagad Kirova ielā šim namam tas pats numurs, arī dzīvokļa numuru norāde ar krāsu senlaicīgā šriftā uzrakstīta virs iekšējā pagalma vārtiem. Un tāda paša uzraksta senlaicīga tāfelīte virs ieejas durvīm. Piektajā stāvā pa labi, piecistabu dzīvoklī vienu no istabām irējis Freinbergs. Un dienā dienā staigājis pa šīm kāpnēm — sākumā pa vārtiem uz Elizabetes ielu, lai nokļūtu «Dzimtenes Vēstneša» redakcijā, kas atradās Totlēbena (Padomju) bulvārī 2, vēlāk droši vien pa pagalma izeju uz otru pusi, kas izved uz Dzirnau ielu, lai nokļūtu Jaunajā Rīgas teātrī Romanova (Lāčplēša) ielā 25, tagadējā Jaunatnes teātra ēkā.

Uz šejieni pienākušas daudzas vēstules un kartītes no Emburgas draugiem un darbabiedriem — ar krāsainām bildēm, bet otrā pusē ar aicinājumiem uz sarīkojumiem, ar aicinājumiem būt par referentu, piedalīties lugu mēģinājumos, ar lūgumiem sameklēt vēl kādus lektoros, kas varētu runāt par rosinošiem kultūras un izglītības tematiem.

Un Freinbergs brauc uz turieni, brauc atkal uz Emburgu pa vecām pēdām. Te atkal darbojas Izglītības biedrība (tagad cita), kura rīko kursus ar priekšlasījumiem, teātra izrādes. Visur vajadzīgas atļaujas, kuras Freinbergs, Rīgā būdams, var būt palīdzīgs izgādāt. Pasākumi notiek Punku mājās, Vilciņos, gan zem klajas debess, gan telpās, kaut arī vienmēr pastāv bažas, ka tās būs par mazām. No šī laika Freinbergam glabājas arī Emburgas Izglītības biedrības biedra veicinātāja karte.

Uz Elizabetes ielu 89 pienāk vēstules arī no draugiem: Luda Rezauska, kas strādā par skolotāju Sikšņu skolā pie Nīcas un vada Nīcas-Sikšņu Izglītības biedrības «Lāpa»

darbu; no Induļa Ansaberga, kas strādā par skolotāju Sammakas skolā un veic visā apkārtnē nenogurstošu kultūras darbu. Tas viss kopā veido kādu bezgala gaišu nesavtīgas censonības gaisotni, kuru rada vēlēšanās veicināt garīgo dzīvi savā apkārtnē, rosināt cilvēku interesi un izpratni par sabiedriskiem, zinātniskiem, literāriem jautājumiem.

Freinbergs jau tagad ir «riktīgs žurnālists un referents», kā vēstulē viņam saka Ludis Rezauskis. Raksta gan žurnālā «Izglītība», gan «Dzimtenes Vēstnesī», gan «Mājas Viesī» par aktuāliem literatūras, teātra, žurnālistikas, skolu un audzināšanas jautājumiem. Uzstājas ar priekšlasījumiem Literātu un mākslinieku kluba sanāksmēs Rīgā. Un kopš 1912. gada sāk strādāt Jaunajā Rīgas teātrī par dramaturgu.

Tik daudz ir staigāts pa Dailes teātra, tagad Jaunatnes teātra, telpām Lāčplēša ielā, un tās taču ir tās pašas telpas, kāpnes, istabas, kas bija toreiz, kad te staigāja Aleksis Mierlauks, Lilija Ērika, Tija Banga, Kārlis Freinbergs... Tēvs par to nav īpaši dalījies atmiņās. Tikai no faktiem var veidoties kāda aina.

No 1912. gada līdz 1915. gadam Freinbergs ir Jaunā Rīgas teātra dramaturgs. Organizē un rediģē žurnālu «Skatuve un Dzīve», arī pats raksta tajā. Freinberga papīros saglabājies rēķins Latviešu skatuves biedrībai no 1913. gada par «Skatuves un Dzīves» drukāšanu. Kā parasti visiem saviem izdevumiem (kaut arī šoreiz finansē skatuves biedrība), naudas lietas Freinbergs kārtojis pats. Saglabājušās Latviešu skatuves biedrības un Latviešu izglītības biedrības biedra kartes. Runas uzmetums skatuves biedrības sēdei. Freinberga referāti teātrī, kas izdoti brošūrās — «E. Roznova «Pakrēšļa laudis» («Og|raktuvēs»)), «K. Guckova «Uriels Akosta»», «Raiņa «Uguns un nakts»». Vēstuļu uzmetumi L. Andrejevam, G. Hauptmanim, A. Kuprinam jauna repertuāra meklējumos. Arī uz Kopenhāģenu sūtīta vēstule, interesējoties par ziemeļnieku drāmu. Saglabājusies neliela kvīts no 1913. gada par parakstīšanos uz ārzemju periodis-

kajiem izdevumiem. Tēvs vienmēr meklējis visu iespējamo gan viegli, gan grūti pieejamo informāciju. Ne veltī mājās vienmēr krājušās ne tikai grāmatas, bet arī avižu un žurnālu kaudzes. Aizmest, saplēt vecu avīzi vai žurnālu — to nu nē! Tā taču ir vēsture, literatūra, sava laika liecinieks!

Piezīmju grāmatiņās glabājas repertuāra uzmetumi 1915./1916. gada teātra sezonai. Tātad Freinbergs īsti neticēja ne frontes tuvumam, ne tam, ka būs jāpārtrauc teātra darbs un jādodas bēgļu gaitās. Un arī te es pazīstu savu tēvu.

Sai laikā Freinbergs ir arī «Līduma» redakcijas darbinieks, tā faktiskais vadītājs un strādā te kopā ar Pāvilu Rozīti un Jāni Vainovski.

Jaunā Rīgas teātra laikā Freinbergs dzīvo Avotu ielā 16a. Vēstules pienāk arī ar adresi Kļučevaja vai Sprenkstrasse. Sarakstīšanās notikusi ne tikai ar Latvijas un Krievijas, bet arī ar Rietumeiropas kultūras darbiniekiem. Freinbergs ir apprecējies. Tekla Freinberga kļūst arī par viņa darbabiedru, sevišķi «Taurētāja» izdošanas laikā Maskavā.

1915. gada 19. septembrī draugs Indulis Ansabergs izsūtījis vēstuli uz Avotu ielu Freinbergam ar lūgumu sagādāt viņam kādu noteiktu matemātikas grāmatu, kas nepieciešama skolas darbam. Bet pēc mēneša — 21. oktobrī — kāda cita vēstule adresātu vairs nenasiedz. Freinbergs nu ir Maskavā, Malaja Bronnaja 15. Mazā, likā ieliņa Maskavas centrā vedusi gan uz bēgļu Kultūras biroju, kuru tolaik vadīja Pauls Dauge un kur Freinbergs strādāja par sekretāru, gan uz Maskavas latviešu teātri Petrovkā 17, kuru viņš organizēja Kultūras biroja uzdevumā uz iepriekšējā teātra bāzes, gan uz Viskrievijas tautas teātra darbinieku kongresu 1916. gadā (pašā janvāra sākumā, vēl Jaungada svētku dienās), kur Freinbergs lasa referātu par Latvijas politisko stāvokli un teātri Latvijā. Ceļi veduši gan uz Šaņavska universitāti, kur viņš studē sabiedriskās, juridiskās, literārās un filozofiskās zinātnes, gan uz teātra instruktoru un kooperācijas kursiem, gan uz Maskavas teātriem, kurus Freinbergs cenšas apmeklēt sistemātiski, studējot to mākslas

principus, gan uz tipogrāfiju un citām iestādēm, kas nepieciešamas, lai varētu iznākt žurnāls «Taurētājs», žurnāls, kurā saplūda latviešu rakstnieku darbi no Latvijas, no dažādām Krievijas vietām, no Kaukāza, no frontes. Arī Freinbergs rakstījis žurnālam daudz rakstu par Latvijas politisko situāciju šajā sarežģītajā laikā, par kultūras dzīves problēmām, pat iejaucies asā sabiedriskā polemikā.

Patī redakcija atradās dzīvoklī Malaja Bronnajas ielā 15. Visi rakstīšanas un organizēšanas darbi notika te. Daudzas vēstules latviešu rakstniekiem tika izsūtītas no šejienes, un daudzās atbildes kopā ar literārajiem darbiem vai dažkārt arī bez tiem tika sūtītas uz šo adresi. Nemitīgi draud iesaukšana armijā, notiek dažādas pārbaudes, kas uz laiku pārtrauc darbu pie žurnāla.

Redaktors un izdevējs bija pats Freinbergs. Tas lika rēķināt un sabalansēt savus naudas līdzekļus. Bet Freinbergs to uzskatīja par daudz labāku variantu nekā meklēt izdevēju, kas pasākumu finansētu, bet tad arī diktētu žurnālam savas prasības, savu virzienu. Freinbergs arī te, kā vienmēr, ir gribējis būt patstāvīgs un neatkarīgs. Un tādēļ arī uzņēmies daudzas grūtības. Arī vēlākajos gados, atceros, tēvs bija neiecietīgs, ja kāds mēģināja uztiept viņam savus uzskatus vai arī ja redzēja, ka tas notiek kur citur. Kad es sāku publicēties presē un arī man kādreiz nācās ar tādām parādībām saskarties, tēvs vienmēr ļoti dusmojās un atšķīrībā no citiem nekad mani nemudināja ne piemēroties, ne pakļauties, ne pārskatīt savu viedokli. Tikai allaž aicināja nopietni vēl un vēlreiz padomāt, vai viss, ko rakstu par konkrēto izrādi, patiešām atbilst patiesībai.

Tāpēc arī, «Taurētāju» izdodot, viņš uzņēmās visas iespējamās grūtības, nemeklēja ne atbalstītāju, ne līdzdarboni, lai tikai spētu neatkarīgi kopā ar saviem domubiedriem, žurnāla līdzstrādniekiem, kas tajā publicējās, paust viedokli, zem kura varētu ar tīru sirdsapziņu parakstīties. Cenzūra — protams, bez tās jau nekas nevarēja notikt. Tā gan kaut ko aizliedza, ņēma nost, taču klāt nelika.

1917. gadā Freinbergs ir atkal Rīgā. Vasarā te sāk iznākt arī «Taurētājs». Žurnāls saņem vēstules ar apsveikumiem par atgriešanos mājās, par brīvības laiku sākšanos (ir jau notikusi Februāra revolūcija). Freinbergs tagad apmeties tālāk no centra, pavisam vienkāršā, nelielā koka mājā, aiz kuras plešas vairs tikai Daugavas pļavas un krūmi — Koj-salas ielā 19. Tagad mājas vairs nav, tās vietā uzceltas div-padsmitstāvu celtnes. Jau maijā viņš izsūta uzaicinājumus uz skatuves biedrības sēdi. Ir atkal nobriedusi nepiecieša-mība pēc teātra. Varbūt Jaunā Rīgas teātra?

Saglabājies ar Freinberga roku rakstīts uzaicinājums uz Latviešu skatuves biedrības valdes, padomes un teātra ko-misijas locekļu sēdi, kas notiks 1917. g. 30. maijā Roma-nova ielā 25, biedrības bibliotēkas telpās. Tas bija laiks, kad arī Rīgā no jauna sarosījās kultūras dzīve, radās mēģi-nājumi dibināt jaunus teātrus. Varbūt šis uzaicinājums ir tieša atbalss uz A. Upīša rakstu «Strādniecības teātris», kas publicēts «Ziņotājā» 1917. gada 12. maijā. Uz strādnieku teātra projektu, kurš šai laikā tika izstrādāts un kura orga-nizēšanu pārtrauca vācu karaspēka ielaušanās Rīgā augusta mēnesī. Projektētajam strādnieku teātrim par dramaturgu tika pieaicināts Freinbergs.

1917. gads Freinbergam ir grūts — nomirst sieva Tekla Freinberga, pašam jāpārcieš smagā slimība, neilgs laiks, lai «sasmeltos spēkus», tiek pavadīts pie vecākiem Engurē. Tad atkal Rīgā, 1918. gads — vācu okupācijas gads.

Ko darīt — naidīgas varas apstākļos noiet malā, nepie-dalīties nekādā darbā vai censties izvilkēt arī te cauri savu līniju, izsist caurumu vienlaidu pelēkā sienā? Freinbergs izvēlējās otro ceļu. Vācu okupācijas laikā Rīgā pastāvēja tikai viens teātris un viens laikraksts. Likās, nav iespējama nekāda kultūras darbība. Un tomēr pēc ilgas stīvēšanās, kaut arī «stipri apcirptā veidā», iznāca viens «Taurētāja» numurs, apliecinot, ka arī šādos apstākļos nav pārrāvuma tautas domu apmaiņā, kaut vai rakstnieku prozas un dzejas balsu sasauksmē. Freinbergs bija iecerējis šai laikā sakār-

tot un izdot arī latviešu noveļu krājumu, taču šis nodoms nerealizējās.

1919. gads, padomju varas laiks. «Taurētājā» Freinbergs ievieto dažus agrāk aizliegtus darbus, piedalās Padomju Latvijas Strādnieku teātra organizēšanā, kas sāk darboties Andreja Upīša vadībā, strādā par tā dramaturgu.

Saglabājusies apliecība Nr. 391: «Izglītības komisariāta Strādnieku teātra un Operas pārvalde ar šo apliecina, ka Kārlis Freinbergs, Suvorova ielā 52 dz. 9, ir nodarbināts Padomju Latvijas Strādnieku teātrī kā dramaturgs.

Administrators: T. Kleinbergs.

Piezīme: Šī apliecība derīga kā nakts atļauja līdz plkst. 12 naktī.

Apakšnod. vadītājs.»

Divi apaļi zīmogi un fotogrāfija, kur Freinbergs redzams jaunos gados ar mazu, tumšu bārdiņu.

Tagad viņš pārcēlies atkal tuvāk teātrim jau pieminētajā Suvorova (tagad K. Barona) ielā, kur noirē istabu pie saimnieces Gailes. Te tiek aizvadīti 1919. gada pirmie satraucošie, kā vienmēr darba pārpilnie mēneši.

12. februārī — teātra darba aizsākums. 23. februārī — pirmā izrāde, L. Paegles «Augšāmcelšanās», 18. aprīlī — pirmizrāde paša Freinberga jaunajai lugai «Tumsā un salā» — lugai par Piektā gada revolūcijas tēmām, it kā atblāzmai no paša pieredzētajiem brīvības jausmu laikiem un draudpilno sodu un vajāšanu laikmeta.

Šī tematika, šāda tipa varoņi un centieni cilvēkiem vēl ilgi bijuši tuvi un dārgi. To liecina arī tas, ka Freinberga luga turpmākajos gados, vēl 1920. un 1921. gadā, tikusi izrādīta dramatiskās kopās citās Latvijas pilsētās un laukos. Mājās saglabājušās vairākas vēstules, kur autoru aicina uz izrādi vai pastāsta par lugas sagatavošanas gaitu. Lugu izrādīja arī Liepājas teātrī 1920. gadā un Nacionālajā teātrī 1921. gadā.

Ekonomiskais stāvoklis ir grūts, pārtikas problēma visai nopietna. Tēvam no laukiem atsūtījuši palielu speķa gabalu,

viņš kādreiz stāstīja. Bet pilsētā nekur nav dabūjama maize. Kopā ar citu istabu īrētājiem mēģinājuši speķi ēst, bet pat vislielākajā izsalkumā tas bijis grūti izdarāms. Toreiz viņš sapratis, kas īsti ir maize.

Padomju Latvijas Strādnieku teātrī notika deviņu lugu pirmizrādes. Un tika sastādīti arī repertuāra projekti nākotnei.

Pēc padomju varas atkāpšanās un Strādnieku teātra likvidēšanas Freinbergs atkal no jauna bija meties teātra organizēšanas darbā — sākumā ar domu atjaunot Jauno Rīgas teātri, kas ar progresīvu repertuāru atkal modinātu sabiedrībā brīvības un taisnības centienus. Taču pēc Izglītības ministrijas lēmuma tika nodibināts viens valsts teātris — Latvijas Nacionālais teātris, kurā nu koncentrējās visi redzamākie latviešu teātra spēki. Kā Jaunā Rīgas teātra un Skatuves biedrības pārstāvis Freinbergs tika ievēlēts par vienu no teātra dramaturgiem.

Sākās jauna gaita piecpadsmit gadu garumā Nacionālā teātra dramaturga darbā — dažkārt pretrunu un cīņu pilna, jo arī te, tāpat kā vienmēr, Freinbergs cieši gribējis realizēt savu līniju, no Jaunā Rīgas teātra ideāliem mantotu, sadarbībā ar Raini, Aleksi Mierlauku, A. Amtmani-Briedīti, Ernestu Feldmani, ar aktieriem, tuviem darba un domu biedriem.

Es savu tēvu esmu pazinusi tikai nelielu daļu no viņa garā darba mūža. Visu iepriekšējo varu iztēloties vienīgi gara acīm, atceroties viņa retos stāstījumus, pārcilājot avīzes, grāmatas, senas vēstules, piezīmju klades, dokumentus. Ar Nacionālo teātri, patiesībā gan ar pašiem pēdējiem darba gadiem tajā, sākās manas pašas pieredze.

Teātris, baltā ēka kanāla malā. Man tā nekad nav bijusi vieta, kur es diendienā varētu iet un nākt, kā vien patik, kur es būtu izstaigājusi aizkulises, aktieru ģērbtuves, skatuvi un citas palīgtelpas. Ir bērni, kas uzauguši teātrī un uzskata to par savām mājām, par savu ikdienu. Man teātris, kur tēvs lielu daļu no mūža nostrādāja par dramaturgu (un

toreiz dramaturga vadošās funkcijas bija ļoti plašas), vienmēr bijusi vieta, skatāma no tālienes. Ar bijību, ar apbrīnu. Vai arī no skatītāju zāles.

Mūs ar māsu uz teātri veda māte. Savādi svinīga toreiz šķita pati teātra atmosfēra, ar ķiršu krāsas grīdsegām izklātās foajē telpas, kas klusināja un tādā kā noslēpumā ietina soļus un balsis. Lielā, spožā lustra zālē un tās nepanesami garās minūtes, kad tā nedzisa un nedzisa un neļāva atnākt brīnumam, kas slēpās tur, aiz priekšvara.

Burvīgās, svētvinīgās jausmas, kad beidzot noplaka gaisma, zāle iešalcās un arī es viegli un gluži visa ieklūdu šajā šalkojumā. Krēsla satvēra un ievilka sevi.

Ak, svēta satraukuma pilnais brīdis, kad cilvēks zaudē savas individualitātes robežas un ieklūst teātra maģijas krēslainajā izplatījumā!

Tēvs mūs uz darbu līdzī neņēma. Viņš to īpaši nepaskaidroja. Un prātā nenāca kaut ko tādu jautāt. Teātris ir tēva darbavieta, un darbs ir šķirams no visa cita. Šis princips, nekad vārdos nepārrunāts, bija tik dziļi iesakņojies mūsu apziņā, ka es pat nepamanīju, ka mani bērni izauguši un es tāpat viņiem televīziju — savu darbavietu — lāgā nesmu parādījusi no iekšpuses. Un arī es savu rīcību nevaru īpaši paskaidrot.

Tēvs mums reiz stāstīja, ka teātri gatavojot jaunu bērnu lugu. Un mēs ar māsu saintriģētas gaidījām izrādi. «Jauno bērnu lugu» — tā es biju ierakstījusi šķērsām pāri Plūdoņa «Eža kažociņa» iekšējam vākam. Ar neievīngrinātu bērna roku, tikko daudz maz pareizi savirknējot burtus. Laikam jau bijām dzīvojušas diezgan stiprā teātra iespaidā. No tālienes. Ar tēva būtību atnestā. Jo viņš pats viss bez īpašiem vārdiem un paskaidrojumiem bija — literatūra, teātris, māksla un atkal literatūra.

Atceros kādu reizi, kad tēvs mūs ar māsu ieveda aizkulisēs. Šķiet, tas bija Raiņa lugas «Suns un kaķe» izrādes starpbrīdī. Aktieru foajē, uz krēsliem apsēdušies, atpūtās suņi, lāči, lapsas ar atceltām, uz muguras nolaistām zvēru

galvām. Viens tāds lācis vai suns paņēma mani klēpī un sacīja kaut ko tamlīdzīgu: «Redzi, kādi te zvēri ar cilvēku galvām!» Tas bija aktieris Jānis Ģermanis. Man it kā vajadzēja baidīties, bet es jau nebaidījos, visā savā nesaprašānā ļoti labi sapratu, ka uz skatuves darbojas aktieri.

Tomēr bija savādi satraucoši būt tik tuvu aktierim — lācim vai sunim, ko nupat biju redzējusi izrādē. Un kas nākamajā cēlienā, it kā nekas nebūtu noticis, atkal uznāca uz skatuves un spēlēja savu lomu tālāk. Bet bija taču tik daudz noticis! Un es uz viņu skatījos pavisam citām acīm. Tēvs mūs abas steigšus ieveda zālē, kad jau dzisa gaisma, un nodeva mātes rokās. Un teātra brīnums sākās no jauna.

Tas varbūt tik ļoti palicis prātā tāpēc, ka šī bija viena no nedaudzām tādām reizēm? Bet es gan nevaru sacīt, ka šis brīdis būtu iznīcinājis manas ilūzijas par teātri. Gluži otrādi, tas bija padarījis to bagātāku jauniem uzslāņojumiem.

Kad pie tēva atnāca viesi, viņa darbistabā notika sarunas par teātri. Tik daudz es sapratu, diemžēl, ko runāja, nevaru pasacīt. Atceros, Jūlija Skaidriete ļoti interesējās par manām spožo konfekšu papīru kolekcijām. Es tad viņai tās arī izrādīju. Un viņa, sēdēdama uz dīvāna malas, automātiski rotaļādamās, sapluināja manus skaistākos papīrišus. Ar sirds-sāpēm vēroju, kā tas notiek, sacīt neko neuzdrošinādamās. Turklāt saruna ritēja pārāk aizrautīgi.

Tēvs tādās reizēs vairāk klausījās un iemeta pa īsakai vai garākai replikai. Ar garām pārliecināšanas runām viņš neuzstājās. Citi šai ziņā bija aktīvāki.

Lielākās viesības mūsu mājā bija laikam pa Kārļiem janvārī, kad tēvs, kādas pretvizītes vai cita pienākuma mudināts, bija uzaicinājis mājās visu teātri. Nevis vienu vai otru draugu vai tuvāku kolēģi, bet it visus teātra kolēģus. Māja bija cilvēku pārpilna. Nebūt ne tik mazajā viesistabā un ēdamistabā daži sēdēja, bet vairums ar šķīvīšiem rokā stāvēja, staigāja, sarunājās. Bija milzīga burzma. Biju iekļuvusi burzmas vidū kā lielā, melnā mežā. Tikai atliekusi

galvu atpakaļ, redzēju gaismu baltajos griestos. Tad atkal pa melno cilvēku stāvu apakšu taustijos uz priekšu, līdz, pati sev par pārsteigumu, izkļuvi kaut kur malā.

Tolaik tēvs bija sabiedrisks, labprāt satikās un draudzējās ar cilvēkiem, nešķirojot tos ietekmīgos vai neietekmīgos, izdevīgos vai neizdevīgos, kā tas dažkārt nāca modē. Tēvs savās attieksmēs mēdza būt demokrātisks. Taču strupāks un noraidošāks viņš bija pret cilvēkiem, kurus sauca par «veikalniekiem» (ļoti specifiskā nozīmē) vai arī par pusinteliģentiem (kuriem inteliģences nebija, bet pretenzijas bija). Tādi viņa simpātijas neizraisīja.

Visvairāk, cik atceros, tēvs draudzējās ar Ernestu Feldmani un viņa ģimeni, ar Herbertu Līkumu un Olgu Lejaskalni, ar Jāni Šābertu. Arī ar dzejnieku Antonu Bārdu, kas kādu laiku strādāja teātrī. Vienu vasaru pat viesojāmies Šāberta lauku mājās Vidzemē, Brenguļos. Aizbraucām visi četri, bet tēvs ātri vien atvadījās un devās atpakaļ uz Rīgu neatliekamās teātra darīšanās. Bija vasaras vidus, bet viņam nekad nebija laika. Varbūt laukos, vispār ārpus teātra un savas darbistabas, viņam vienkārši nebija ko darīt? Ne grāmatu, ne papīru, ne steigas, ne kārtojamu lietu. Tās bija viņa darbs un viņa atpūta. Ārpus tām viņš neeksistēja. Un aizbrauca uz Rīgu. Mēs ar māti un māsu palikām kopā ar Jāņa Šāberta sievu. Šīs lauku dienas man vēl tagad spilgtā atmiņā. Varbūt tāpēc, ka pirmo reizi mūžā biju laukos? Vārētu daudz par to stāstīt, bet tas neattiektos uz manu tēvu, arī uz Jāni Šābertu ne, jo viņam tai laikā, liekas, bija kāds izbraukums ar izrādi.

Mēs dzīvojām ļoti jauki un rakstijām tēvam vēstules uz Rīgu. Man laikam ar rakstīšanu vēl nekā neveicās, bet māsa bija rakstījusi it droši. Viena no vēstulēm vēl mājās glabājas:

«Mīļo papiņ! Te ir viena gov. Te ir viens titars. Vuka (t. i., es) nedzer pienu.»

Šābertu mēs toreiz tā īsti pat neredzējām. Bet Jāni Ģermani abas ar māsu skrējām īpaši skatīties.

«Vai tu redzēji Ģērmani? Viņš nupat iegāja pie paņiņa,» māsa man kādu dienu paziņoja. «Tas ir skaistākais Rīgas aktieris!»

Es tad nu stāvēju kā piesieta viesistabas stūrī un gaidīju, kad no tēva kabineta iznāks skaistākais Rīgas aktieris. Bet tas nenotika tik ātri, acimredzot bija kādas garākas darišanas. Un es ietupos stūrī aiz durvju aizkara, lai gaidītu. Tai pašā vietā, kur mēs dažkārt abas ar māsu sēdējām un knaibījām vaigus, kad pie mātes nāca tās draudzene, kura teica: «Cik tie bērni tev bāli!»

Tagad es vaigus neknaibīju, nebija nekādas vajadzības. Bet klusi sagaidīju, kad vērās durvis un pa tām iznāca Ģērmanis — patiešām gara auguma, koši melniem matiem, laikam gan ļoti skaists, bet arī ļoti steidzīgs — un ātri vien pazuda no mana redzesloka. Tēvs viņu pavādīja un atkal atgriezās savā darbistabā.

Vasarās, kad māte ar mums, bērniem, izbrauca ārpus Rīgas, tēvs pāris reizi ieradās «viesos». Viņš piederēja pie tiem cilvēkiem, kuri neprot atpūsties. Ja viņu aizveda prom no teātra, atņēma grāmatas vai zīmuli (tēvs rakstīja tikai ar zīmuli, ar tinti vienīgi ārkārtējas nepieciešamības gadījumos), tad viņš nezināja, kur likt savas rokas, savu spēku, palika tik viens un neaizsargāts kā tas milzis no Kārļa Skalbes pasakas, kas, uz brīdi atdevis kalnu paturēt jaunākajam brālim, iznāk virszemē saulainā, puķainā pļavā — un kļūst viens, lieks, bezpalīdzīgs šajā jaukajā, ziedošajā pasaulē. Un, tikai uzkasījis sev uz pleciem jaunu kalnu, jūt, ka kļūst vajadzīgs, un ir laimīgs.

Sis bija laiks, kad arī teātra mākslai arvien vairāk iegrožojumu radīja krīze, kad milzīgi auga pirmizrāžu skaits un arvien lielāku vietu ieguva vieglais repertuārs. Kad arvien vairāk pūļu prasīja sezonā radīt kaut dažus klasikas un nopietnas oriģināldrāmas pirmuzvedumus.

Līdztekus šim darbam Freinbergs lasīja lekcijas par drāmu un teātri E. Feldmaņa dramatiskajosursos un Teātra skolā. Paralēli «Teātra Vēstnesim» (kurā tēvs

ārkārtīgi daudz rakstīja) viņš sāka izdot «Rakstniecības un Teātra Avīzi». Taču šīs avīzes mūžs bija ļoti īss.

Tomēr nemitīgie mēģinājumi saistīt teātra darbu ar žurnālu un avīžu izdošanu vēl lieku reizi rāda, ka Freinbergs savu darbību jebkurā kultūras dzīves jomā uzskatīja vispirms par sabiedrisku darbību, jauda savu laiku un ticās to veidot.

Vēl tagad mājās glabājas gan «Rakstniecības un Teātra Avīze», gan žurnāli plānāku vai biezāku grāmatiņu veidā uz lēta, pelēka papīra. Vienīgi «Lira» mēģināta izdot skaidrākā noformējumā, katra grāmatiņa savā krāsā un apkopojums pat ar dzejnieku fotoattēliem. Glabājas arī lugu brošūras dažādās valodās, kurām tēvs racies cauri, mēģinādams atrast varbūt saturīgākās, varbūt skatuviskākās lugas, kur aktieriem labākās lomas. Arī Lilijai Stengelei, kura, manas māsas krustmāte būdama, sadāvinājusi viņai veselu kaudzi savu fotogrāfiju dažādās lomās.

Kādreiz kāds jauks cilvēks bija atnācis mūsu mājā un pie tēva darbistabā ilgi runājis. Kad viņi abi iznāca ārā, tas mani apglaudīja un vaicāja, ko es visvairāk gribot. Stāvēju un nezināju, ko atbildēt. Nu ko es gribot, kādu mantu, kādu lietu, ko es lūdzot tēvam? Ko es tādu gribot?

«Govi!» es aši teicu. Mēs dzīvojām pilsētas centrā, sestajā stāvā, bet es jau labu laiku gribēju govi. Man bija raibas koka rotaļu gotiņas. Bet es gribēju īstu — dzīvu govi. Kad es par to kādam sacīju, visi smējās un nesa-prata — kā pilsētas bērns, kas pat lāgā uz laukiem nav bijis, var gribēt govi. Bet es gribēju govi tā, ka ne izsacīt. Un tagad tā man bija jau tepat, rokas stiepiena attālumā. Jaukais cilvēks sniedza man vairākas lielas naudaszīmes. Es jau gribēju tās saņemt, kad tēvs, rokas izpletis, aizsteidzās man priekšā. It kā smiedamies, bet ārkārtīgi kategoriski atvairīja šo naudu. Es biju nesaprašanā un pa tēva roku apakšu centos satvert svešā, jaukā ciemiņa izstiepto roku. Tā mēs labu brīdi visi trīs skraidījām pa istabu, līdz māte mani saķēra un skaļi raudošu aizstiepa projām. Es

sēdēju otras istabas kaktā un izmisīgi raudāju, bet māte man skaidroja, ka tā nav mūsu nauda, bet par svešu naudu govi pirkt nevar.

Tikai vēlāk uzzināju, ka jaukais cilvēks bijis kādas fabrikas līdzīpašnieks, kas nolēmis izmēģināties arī literatūrā, uzrakstījis dažas lugas un par katru cenu gribējis, lai tās izrāda teātrī.

Tēvs organiski necieta nekā tamlīdzīga. Kad es viņam vēlāk kādreiz sacīju, ka kaut kas vajadzīgs, bet to citādi nevar dabūt kā tikai ar pazīšanos, viņš kategoriski iebilda: «Tad iztiec tāpat. Es gan nekad ar tādām lietām neesmu nodarbojies.»

Tas bija tās paaudzes lepnums. Neatkarīgs blakusceļu un apkārtceļu noraidījums. Viņa leksikā nebija briesmīgāku vārdu kā «veikalnieks» jeb, kā viņš vēl biežāk mēdza sacīt, «rebnieks». Kļūt par tādu nozīmēja pārdot godu un sirdsapziņu.

Visa mūsu bērība pagāja ciešā kopībā ar māti. Tomēr nebija tā, ka tēvs ar mums nenodarbotos. Atceros, kā kopā mācījāmies lasīt. Visi trīs satupām dīvāna stūrī, un katrs pa gabalam lasījām skaļi no vienas grāmatas. Māsa jau bija lielāka un lasīja tekošāk, tāpēc bija sevišķi nepacietīga, kad lēni pa burtiem taustījos es, un pastāvīgi uzstāja, lai manu lasīšanu izlaižot, lasīšot tikai viņa ar tēvu, tie, kuri mākot. Bet tēvs ik pa gabalam, kaut pāris rindu lika man lasīt: tāpēc jau šī lasīšana notika, lai mācītos.

Atceros, ka tēvs, no teātra nākdams, nesa mums konfektes, kuras mēs saucām par rullīšiem, — tās bija kā tabletes sakārtotas cita virs citas, dažādas krāsas un dažādas pēc garšas. Un tieši šajā dažādībā bija lielākais prieks.

Kad kādreiz gulēju savā gultiņā slima pat ar nelielu temperatūru, kā jau bērniem ziemā mēdz būt, atceros, ar kādām bažām, pat bailēm tēvs uz mani raudzījās.

Viņš mūs ļoti mīlēja, to nav iespējams nejust, kaut arī tas nekad netika daudzkārtējos vārdos apliecināts. Mūsu

mājās šī trauzlā saite pastāvēja klusi, neuzsvērti, kā pati par sevi saprotama.

Kad vecaistēvs nomira, vecāmāte palika savā mājiņā Engurē viena. Tika nolemts, ka viņai jāpārceļas pie mums uz Rīgu. Tēvs viņai atdeva savu darba kabinetu, kas nu kļuva par vecāsmātes istabu, un pats ar saviem papīriem pārcēlās uz guļamistabu. Tad viņš arī pierada rakstīt gultā. Vēlāk, kad pārcēlāmies dzīvot no centra uz Zasulauka māju, pēc tā bija nepieciešamība. Grīdas bija aukstas, sala kājas, pie galda ziemā strādāt nebija iespējams. Arī te ilgus gadus tēva darbavieta bija visapkārt gultai. Skapīši un plaukti — visi nokrauti ar grāmatām un papīriem.

Tāču vecāmāte pie mums nodzīvoja tikai vienu ziemu. Nāca pavasaris, un viņa brauca atpakaļ uz savu Enguri. Viņa nekādi nevarēja pierast pie pilsētas sprostā. Un aicināja mani līdzī uz laukiem. Bet es toreiz vēl biju tik maza. Viņa sasita rokas un sacīja: «Zilviš, mums būs mazs suniņš!» Viņa skuma, ka pēdējos gados bija iznācis dzīvot bez suniņa. Un runāja viņa tā kā visi Engurē, diezgan lielā libiešu runas iespaidā. Kaut gan vecāmāte Engurē bijusi ienācēja un ļoti centusies pieradināt sevi runāt «enguriski». Jo par viņas literārajai valodai tuvo runu apkārtņē visi smējušies.

Vecāmāte bija ne vien šuvēja, bet arī tāda kā zintniece, ciema ārste, kas ārstēja ne tikai ar zālītēm, bet arī ar «vārdiem». Toreiz, pie mums dzīvodama, viņa laikam jūta, ka mūžs iet uz galu, un kādu dienu sacīja manai mātei, ka viņa gribot tai nodot savus ārstniecības vārdus. Viņas abas iegāja tēva darbistabā, aizvēra durvis un ilgi runājās. Es nedrīkstēju iet iekšā. Kad es pēc tam vecāimātei lūdzos, lai pasaka arī man kādus burvju vārdus, viņa teica:

Mans vilciņš rūc, mans vilciņš dūc,
Mans vilks ar klibu kāju,
Tas dziedinās tev' vāju.
Ja nelīdzēs, tad neskādēs.

Tie esot «vārdi», kurus bērniem var sacīt. Citus ne. Neatceros, ka tēvs mani būtu speciāli ieinteresējis teātra

lietās. Nē, viņš nāca un gāja, un strādāja savu darbu. Bet viss, kas bija ap viņu, nāca viņam līdzi.

Arī par tēva garo un sarežģīto darba dzīvi tā īsti uzziņāju, kad biju jau pieaugusi. Mājā par to nekad netika īpaši runāts. Liekas, tēvs par to agrāk pat nedomāja, viņš dzīvoja savam šodienas un rītdienas darbam. Mūža pēdējos gados gan arvien biežāk sevī pārcilāja agrākos gadus un, juzdams nomācošu klusumu ap sevi, dažkārt pat nesapratni vai nievājumu, vairāk arī runāja par pagātni. Un darīja to ar rūgtumu.

Toreiz es maz zināju par kariem un revolūcijām. Savādi, ka par savām kara gaitām Pirmajā pasaules karā mums daudz stāstīja krusttēvs — mātesbrālis, bet tēvs par savu darbību Rīgā un Maskavā — nekad. Varbūt tāpēc, ka tas bērna ausīm būtu grūti uztverams? Biju dzirdējusi par «Taurētāju», par «Skatuvi un Dzīvi», biju pat redzējusi, kādi tie izskatās, un tas arī viss. Taču, ka Ulmaņa apvērsums nav nekāds labais, tas man bija skaidrs jau tajā 1934. gada 15. maija rītā. Debesis bija zilas, zilas, spīdēja saule. Bet tēvs bija satraukts un norūpējies.

Ar to pašu tēva dzīve mainījās. Viņu atbrīvoja no darba teātrī. Slēdza arī Ceļojošo teātri, kurā Freinbergs vairākus gadus bija par valdes priekšsēdētāju. Rakstus un pat tulkojumus aizliedza. Protams, krasi samazinājās naudas līdzekļi. Freinbergs nokārtoja savu izdienas pensiju. Bet bez darba nevarēja nodzīvot. Sastādīja un iesniedza projektu žurnālam «Filozofija un Dzīve». Mājās glabājas pat pirmā numura satura uzmetums. Bet atļauju to izdot nedabūja. Tad Freinbergs iecerēja humora žurnālu. Mēs visi kopā gudrojām tam nosaukumu. Abas ar mūsu zīmējām visādus variantus žurnāla vākam ar dažādiem virsrakstiem. Taču arī tādu žurnālu neatļāva.

Freinbergs šai laikā iecerēja nodibināt arī jaunu teātri. Meklējot kompanjonu, kas šo lietu varētu finansēt, tika uzrakstītas pat vairākas vēstules. Taču nekas neiznāca.

Tomēr vismaz viens labums bija — vairāk laika atbrīvotājās studijām, kuras tēvs bija aizsācis jau sen.

Ar diplomdarbu — disertāciju «Hamleta problēma» — viņš 1938. gadā beidza Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultāti, iegūdam filozofijas kandidāta grādu.

1936. gadā Freinbergs atrod darbu Teātra un rakstniecības muzejā, kur sāk vākt mirušo rakstnieku manuskriptus un piemiņas lietas. Šai laikposmā, gan neilgi, atkal izveidojusies diezgan plaša sarakste. Taču drīz Freinbergs arī no šī darba tiek atbrīvots, kā pats teicis — par atteikšanos propagandēt šī laika oficiālās idejas.

Gandrīz pilnīgi tiek ierobežota radošā aktivitāte. Stipri šauri kļuva materiālie apstākļi. Mēs ar māsu tikko bijām sākušas iet skolā. Un vecāki nolēma atstāt Rīgas dzīvokli un pārcelties uz māju Zaslaukā, patālu no centra, pašaurā dzīvoklī, bez jebkādam ērtībām.

Man tagad liekas, ka tēvs toreiz varēja atrast arī kādu citu, lietderīgāku variantu. Taču viņš vienmēr bijis tālu no praktiskās dzīves apjausmas, vienmēr tālu no sava labuma aprēķināšanas. Visu mūžu irējis istabas pie saimniecēm, ja arī bijis dzīvoklis, tad ne jau pats labākais, lai paliktu līdzekļi, par ko izdot avīzes un žurnālus. Ērtākais un skaistākais dzīvoklis mūžā bija tas, kurš nu tagad tika pamests.

Bērniem tāda pārvākšanās vienmēr liekas interesanta. Modās gan arī kāds neapjausts žēlums, taču likās, ka šī prombraukšana ir tikai pagaidām. Katru vasaru tā bijām pārcēlušies uz dzīvi tajā pašā Zaslauka mājā. Tomēr šoreiz tas bija neatgriezeniski. Galdi un gultas, bet, galvenais, grāmatu kalni tika iespiesti mazajās istabiņās. Toties bija dārzs, liels un jauks dārzs tepat pie mājas. Vasarā tas man nekādu pārsteigumu neizraisīja. Bet, kad pirmoreiz iegāju tādā dārzā ziemas vidū, kad sniegs līdz ceļiem un pazīstamās vietas var sazīmēt tikai pēc krūmu zaru galiņiem sniega virspusē, tas bija neparasti un brīnišķīgi.

Tēvs arī ļoti iemīloja dārzu, lai gan nekāds dārznieks nekad nebija. Gluži otrādi, ja redzēja, ka kādam krūmam

vai kokam apcirpti zari, viņš ārkārtīgi bēdājās, sūkstījās par mežonību, par neizprotamu vandālismu, kas liek uzbrukt neaizsargātām dabas radībām.

Mūsu dārzs vienmēr bijis mežonīgs. Nevienam ģimenē nekad nav bijis laika nodarboties ar dārzkopību, tā ka dārzā veikti tikai paši nepieciešamākie darbi. Tomēr arī katra visminimālākā iejaukšanās dārza koku dzīvē vienmēr izsauca bēdu un pārmetumu vilni. Tēvs priecājās par puķēm vāzē. Taču tai pašā laikā gandrīz vienmēr sūrodomies piebilda: «Noplēsuši...»

Atnāca 1940. gads. Freinbergu iecēla par Mākslas pārvaldes Teātra daļas priekšnieku. Atkal sākās intensīvs darbs gan Rīgā, gan braucienos pa citiem republikas teātriem. Avīzēs un žurnālos parādījās virkne viņa rakstu par teātri. Tajā pašā laikā viņš bija žurnāla «Karogs» konsultants teātra jautājumos. Notika gatavošanās Padomju Latvijas pirmajai literatūras un mākslas dekādei Maskavā. Darbi ritēja gan dienā, gan naktī. Laikam bija steiga, bet laikam bija arī tāds darba stils. Izrāžu mēģinājumi un apspriedes iestiepās tālu nakts stundās. Tēvs mājās bija redzams pavisam reti. Atnācis atkrita pāris stundu, pagulēja un prom atkal. Tādu es atceros šo gadu.

Daudz vairāk tēvs mājās bija vācu okupācijas gados. Atkal bija piespiedu bezdarbības, noslēgtības laiks, vēl lielāks nekā pēc 1934. gada.

«Jūs esat speciālists dramaturģijā. Vai jums ir zināms, ko nozīmē «Konzentration»?»

Tādi draudi tēvam bija jāuzklausa tā laika iestādēs. Atceros, tēvs klusiņām mātei to stāstīja, un es nejauši gadījos tuvumā. Prātā palicis tieši šis teikums.

Arī šai laikā tēvs bija iedomājies, ka varētu izdot latviešu rakstnieku noveļu krājumu, tāpat kā 1918. gadā vācu okupācijas laikā bija izdevis «Taurētāju». Lai apvienotu latviešu rakstnieku demokrātisko daļu, radītu kopības sajūtu cerībā uz labākiem laikiem. Notika sarakste ar Ē. Treimani-Zvārguli, A. Gulbi, J. Jaunsudrabiņu, E. Zālīti, J. Plaudi un

citiem, daudzi no tiem solīja savus darbus iespējamam krājumam, daudzi arī atsūtīja.

Taču, kā jau varēja iedomāties, nekādu atļauju tādām izdevumiem tēvs nedabūja. Māte jau pašā sākumā sauca viņu par naivu un mudināja reiz apstāties savā nerimstošajā darbotieskāvē, lai neieskrietu vēl lielākā nelaimē.

Tēvs visos savos darbos, nodomos, darišanās līdz pat visniecīgākajiem sākumiem vienmēr dalījās ar manu māti. Katru dienu viņš ilgi un sīki izstāstīja visu, kas bija noticis un ko rīt vai parīt domā darīt. Māte tad klausījās un izteica savu viedokli, ko tēvs vai nu pieņēma, vai nepieņēma.

Varbūt, lai nebūtu jāsēd mājās, bet varbūt arī domādams par iespējamu maizes darbu šajos apstākļos, bet varbūt vienkārši juzdams nepieciešamību «izvingrināt smadzenes», kaut ko mācīties, tēvs šai laikā iestājās grāmatvedībasursos un pabeidza tos.

H. Stēra «Pēteris Brindeizenietis», E. Mērikes «Mocarta ceļojums uz Prāgu», L. Hohenšteinas «Gēte» u. c. — Freinberga šo gadu tulkojumi. No šiem ienākumiem ģimene pārtika. Arī no tā, ko audzējām pašu dārzā.

Pavasārī apstādījām dārzu ar kartupeļiem un saknēm. Koki deva augļus. Šķūnītī turējām vistas un trušus. Kādu laiku mēģinājām turēt pat kazu, bet no tā nekas labs neiznāca.

Tēvs nekāds dārza kopējs nebija, toties viņš ļoti draudzējās ar mūsu dzīvniekiem. Par kaķi nemaz nerunājot. Tas, viņam mājās nākot, līdz ielas stūrim skrēja pretim, par ko tēvs ļoti priecājās un vienmēr stāstīja, ko kaķis «teicis» šoreiz un ko «teicis» citureiz.

Visvairāk tēvs draudzējās ar mūsu gaili, kas lepni vadāja savas trīs četras vistas. Kad no rītiem tēvs izgāja dārzā un uzsauca: «Gail'!» — gailis tūlīt atskrēja, uzlēca uz sētas un nodziedāja savu dziesmu.

«Tā mēs sasveicināties!»

Citreiz atkal, kad tēvs ar gaili sarunājās, gailis grieza

aci uz augšu vai arī nolieca spārnu līdz zemei, griezās ap tēvu un klukšķināja.

«Gailis ir mans draugs,» tēvs sacīja.

Vistas mēs turējām, lai būtu olas, trušus, lai būtu gaļa. Bet tēvs jau to neēda.

«Ja jūs varat, ēdiet, es neesmu nekāds kanibāls.»

Šai laikā es sāku ļoti daudz lasīt. Un reģistrēt lasīto. Tēvs vienmēr interesējās, ko es lasu, uz dzimšanas dienām un vārdadienām dāvināja grāmatas. Bet nekad neuzspieda, lai lasu to vai nelasu ko citu. Tikai ar atsevišķiem izteikumiem vai piezīmēm virzīja manu gaitu.

Padsmitgados arī man, tāpat kā daudziem citiem, uzņāca lubu romānu periods. Tēvs nekad neliedza tos lasīt, tikai sacīja:

«Tur jau nu gan nekā nav. Bet izlasi vien, tad pati redzēsi. Visu jau vajag zināt.»

Kad Padomju Armija atbrīvoja Rīgu, šķiet, tas bija jau otrajā dienā, kad tēvs kājām aizgāja uz pilsētu (satiksmes vēl nebija) pāri Daugavai pa sapieru izgatavoto šauru gājēju tiltu, kas zem cilvēku soļiem nemitīgi un nevienmērīgi šūpojās. Aizgāja pateikt, ka viņš ir šeit un ir gatavs strādāt.

Tēvs sapņoja par teātri, bet iznāca tā, ka drīz vien sāka darbu Literatūras muzejā par direktoru.

Sākās atkal ikdienas darba dzīve. No rītiem agri viņš cēlās un gāja. Milzim atkal bija kalns, ko turēt uz pleciem. Un viņš bija laimīgs. Laimīgs atkal kaut ko celt un veidot. Izvērst muzeja darbu, gatavot pirmās izstādes — par klasiķiem, par latviešu padomju rakstniekiem, kuri izgājuši karu un nu atgriezušies pilni nepieciešamības radīt jaunu kultūras dzīvi republikā.

Freinbergs ar visu enerģiju metās muzeja darbā. Sākumā tas nebija pētniecības, bet vairāk sistematizēšanas, noskaidrošanas, vienkārši organizēšanas darbs. Bet vienlaikus jūta, ka ar to vien visas iespējas nav izsmeltas. Kā vienmēr, gribējās kaut ko vairāk. Likās, ka šai laikā galvenie ir literatūras propagandas uzdevumi. Un Freinbergs organizē

muzeja zālē regulārus literārus vakarus. Muzejs toreiz atradās K. Barona ielā 4. Un ceļš uz šejieni jau drīz vien bija iestāgāts ļoti lielai inteliģences un topošās inteliģences daļai. Arī es sēdēju it visos šajos sarīkojumos un atceros, ka tur vienmēr pulcējās daudz skolēnu un studentu. Tajā laikā mana interese par literatūru bija izveidojusies visai noturīga, kam pievienojās, protams, interese par tēva darbu.

Literārie vakari bija veltīti atsevišķu rakstnieku — Puškina, Ņekrasova, Raiņa, Birznieka-Upīša, Gogoļa, Gorkija u. c. daiļradei. Liekas, ka šajos pēckara gados bija īpaši atplaukusi sabiedrības interese par kultūras un mākslas vērtībām. Tāpēc arī devēji un ņēmēji vienojās patiesā pacilātībā.

Tajos gados populāri bija arī tā sauktie «Ciņas» vakari, kuri tāpat visai regulāri notika «Ciņas» zālē Blaumaņa ielā 38/40 un bija veltīti aktuālām literatūras un teātra parādībām, arī jaunām izrādēm.

Sie divi sarīkojumu veidi toreiz bija visai zīmīga mūsu kultūras dzīves daļa. Abus apmeklēja parasti viens un tas pats interesentu loks, kas bija visai plašs un garīgi rosīgs. «Aicināti visi interesenti,» skanēja pēdējais teikums preses paziņojumos. To tad vienmēr bija tik daudz, ka vajadzēja jau laikus ierasties un ieņemt vietas, jo citādi gadījās arī, ka nevarēja tikt iekšā. Muzeja sarīkojumos, izmantojot savas «privilēģijas», es bieži ietiku pa kreiso pusi.

Freinbergs, dažkārt arī brāļi Birkerti, lasīja referātus par rakstnieku dzīvi un daiļradi, mākslinieciskajā daļā piedalījās aktieri, visbiežāk Alma Ābele, arī Arnolds Stubavs, Mirdza Šmithene, Hermanis Vazdiks, Alberts Miķelsons u. c. Pēc tam sekoja kādas izstādes apskatīšana.

Atceros, tēvs kopā ar aktieriem, visvairāk, šķiet, ar Almu Ābeli laiku pa laikam brauca arī uz laukiem, kur rīkoja līdzīgus literatūrai veltītus vakarus.

Tēvs šajos gados pilnīgi iegrima muzeja darbā. Piedalījās jebkuras izstādes sagatavošanā. Ja pāršķirsta mazus, zaļus bloknotiņus, var atrast piezīmes par visdažādākajiem tematiem, bet gandrīz katrā ir kādas izstādes gaitas uzme-

tums. Un bieži vien visa lapa sazīmēta ar dažādi izkārtotiem lodziņiem, bet lodziņos — izstādes konkrētā eksponāta apzīmējums.

Citā bloknotā — muzeja plānu un atskaišu projekti, Marksisma-lenīnisma universitātes lekciju pieraksti vai kādas attiecīgās literatūras īss konspektējums. Vēstuļu uzmetumi darišanu vēstulēm, muzeja materiālu pirkšanas lietas, apsveikumi dažādos variantos draugiem, kolēģiem, rakstniekiem un aktieriem. Atzīmes no sēdēm un sapulcēm. Raiņa rokrakstu atšifrēšana. Raiņa rakstu sējumu sastādīšana.

Zināmu vietu Freinberga papīros aizņem rakstnieku Pētera Veiņa, Annas Zaprovskas, Jūlijas Janeles-Vienas darbu pētījumi un novērtējums, ko Freinbergs veica kā Literārā mantojuma komisijas loceklis.

Mājās būdams, tēvs vienmēr strādāja, rakstīja, kaut ko piezīmēja. Izstāžu plānus, darba plānus, darba atskaites, referātus viņš sacerēja, atlaidies gultā ar kladīti vai papīru uz krūtīm. Un papīrs uz dēlīša. Ar humoru dažreiz piebilstot, ka viņam, tāpat kā Rainim, ir rakstāmais dēlītis. Naksgaldiņš pie gultas allaž bija papīriem nokrauts, un šajā kaudzē tikai viņš viens pats varēja orientēties.

Kad es sāku rakstīt pirmās recenzijas par teātra izrādēm, tēvam tas reizē gan patika, gan nepatika. Viņš labprāt gribēja redzēt mani literatūrā, taču ne kritikā.

«Izvēlies labāk ko citu. Teātra kritika — tas nozīmē vienīgi nepatīkšanas. Draugus ar to neiegūsi, bet ienaidniekus papildnam. Bet, ja nu tā gribi, tad centies rakstīt taisnīgi. Tad vismaz šī apziņa tev būs.»

Un vienmēr ik pa laikam atcerējās divus mazus stāstiņus, kurus es biju sacerējusi ceturtajā klasē, parādījusi viņam un pēc tam aizmetusi prom. Tie esot bijuši tik labi stāstiņi, tā man esot vajadzējis turpināt, nevis mest tos projām. Un, katru nākamo reizi stāstiņus pieminot (viņš tos sauca par novelēm), atkal par sprīdi bija augusi to vērtība, tā ka man ar laiku patiešām kļuva žēl, ka esmu tos aizmetusi.

Un radās vēlēšanās rakstīt jaunus, kas arī bija visas šīs tēva runāšanas galvenais nolūks.

Tēvs nāca mājās dažkārt arī vēlu, un viņa darbi tad iestiepās pāri pusnaktij. Visa māja jau gulēja, bet viņš vienmēr vēl kaut ko gudroja ar zīmuli rokā.

«Nav vaļas, nav vaļas,» to visbiežāk no viņa dzirdēja. «Šonedēļ galīgi nav vaļas. Nākamā nedēļa būs brīvāka.»

Bet pienāca nākamā, un nekas daudz nemainījās. Nevaļa bija liela un galīga.

Bija darbā jāpiedzīvo gan pelnīti, gan nepelnīti pārmetumi. Tēvs tiem vienmēr līdz pēdējam cīnījās pretī. Laikam savā garajā mūžā tēvs ir sapratis tikai tiešas cilvēku attiecības. Apslēptais, darot vienu un gribot panākt citu, viņam vienmēr bijis nesaprotams. Viņa pretreakcija tādās reizēs varēja likties pārāk spītīga, pārāk uzmācīga, vēl un vēl laužoties slēgtās durvis. Mūžīgā nevaļa sāka biedroties ar mūžīgu nervozitāti. Bet aizņemtība nemazinājās.

Arī kad mājās atnāca viesi, tēvs kādu laiciņu ar tiem pasēdēja un tad lavījās atkal prom pie saviem darbiem.

Neatceros, ka viņš savos darba gados kādreiz būtu tāpat vien pastaigājies vai braucis zaļumos. Ne makšķerēšana, ne, pasarg dievs, medības, ne kāds cits vaļasprieks nekad viņam nav bijis. Ja nu vienīgi sports. Nē, pats viņš ar sportu nekad nav nodarbojies, bet sporta sacensībām gan vienmēr aizrautīgi sekojis. Nacionālā teātra laikā bija aizrāvis ar futbolu. Tagad, muzeja laikā, ar basketbolu. Bet nebija jau laika daudz staigāt pa sporta zālēm. Taču, kad 1962. gadā tēvs aizgāja pensijā, viņš sāka ļoti rūpīgi sekot basketbola spēlēm, neizlaizdams nevienu kaut cik nozīmīgu pasākumu. Sirsnīgi pārdzīvoja neveiksmes, šķita atradis to cēloņus un kādreiz rakstīja arī vēstules komandām un treneriem, izteikdams savus viedokļus. 1967. gada novembrī pēc spēles «Daugavas» sporta namā, stāvot rindā pēc mēteļa, nokrita bezsamaņā. Tas bija infarkts, ar kuru tēvs pēc nedēļas arī nomira.

Ātrās palīdzības brigāde, kas dežurēja sporta namā, bija

piesolījusies aizvest viņu uz slimnīcu, bet tēvs, atguvis samāņu, pastāvējis uz to, lai ved viņu tikai un vienīgi uz māju.

Tai laikā manai meitiņai bija pusotra gada. Bet viņa bija vēl daudz mazāka, mēnešos mērāma, kad tēvs jau pirka viņai bilžu grāmatas un ierakstīja tajās veltījumus. Viņa to vēl nesaprot? Bet, kad paaugsies, manis vairs nebūs. Un lai tad viņa izlasa un zina, ka esmu par viņu domājis.

Reiz tēvs pats salīmēja viņai grāmatu ar biežām papes lapām un uz tām uzlīmēja visādi izgrieztas figūras no krāsaina papīra. Arī no sudraba un zelta papīra. Maijai spožais papīrs iepatīkās, un viņa to acumirkli noplēsa. Tēvs bija nopietni sarūgtināts un sacīja, ka ar tādu «bojātāju» viņš gan negribētu biedroties.

Tāču citreiz atkal ilgi sēdēja blakus «sētiņai», kurā bērns rotaļājās, rādīja viņai avīzes un mācīja nosaukumus. Un bija sajūsmināts, kad viņa pūles vainagojās ar zināmiem panākumiem.

Daudz vietas Freinberga papīros aizņem raksti par literatūras un teātra jautājumiem, raksti par literāro saimniecību, par to, ka vajag izdot jaunus žurnālus, paplašināt jau esošos («Karogu», piemēram). Vienmēr viņš bija iniciatīvas pilns, taču nespēja rēķināties ar konkrētu situāciju. Viņš pat uzsāka parakstu vākšanu no republikas rakstniekiem, ka Literatūras muzejam nepieciešamas jaunas — plašākas, piemērotākas telpas, lai muzejs kļūtu par «rakstniecības panteonu», kā viņš to apzīmēja kādā rakstā.

Pieradis vienmēr pats veidot dzīvi un darbu, mūža beigās viņš arvien vairāk sajūtās atstumts malā.

Es viņu vairākkārt rosināju rakstīt atmiņas par savu bagāto dzīvi, domādama, ka te viņš varbūt rastu kādu gandarījumu. Bet viņš to kategoriski noraidīja, sacīdams, ka esot tagadnes cilvēks un dzīvojot tagadnes dzīvi. Bez tam viņa atmiņas nevienam neesot vajadzīgas, tās neviens tāpat nedrukāšot.

Visvairāk tēvu sarūgtināja viņa grāmatas «Kopā ar Raini» liktenis.

To bija paredzēts izdot 1964. gadā uz Freinberga astoņdesmit gadu jubileju. Viņš sāka to, vēl muzejā strādājot, beidza, jau pensijā būdams. Uz paša sliekšņa. Dienām un naktīm rakstīta, dažu mēnešu laikā tā bija gatava. Pirmā daļa — atmiņas par darbu teātros, kas veikts kopā ar Raini, otrā daļa — raksti, apcerējumi par Raiņa darbiem. Diemžēl recenzijas autora un topošās grāmatas autora viedokļi krasi dalījās. Grāmata iznāca tikai 1974. gadā, pēc tēva nāves. Visu turpmāko mūža daļu Freinbergs pavadīja, rakstot paskaidrojumus un atspēkojumus šai recenzijai.

Freinbergs aizgāja pensijā jau stipri vēlos gados, tomēr arī šādā vecumā viņa raksturs bija pensijai nepiemērots. Katru dienu viņš tāpat cēlās un brauca uz pilsētu. Bija jau arī darišanas — izdevniecībā, Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrībā, Rakstnieku savienībā. Katru dienu tika apmeklēti arī grāmatu veikali un iegādātas aizvien jaunas grāmatas, tika apmeklēta kafejnīca «Luna», lai ieturētu pusdienas. Citu dienu atkal basketbola sacensības.

Zaudēto sabiedriski dzīvo, notikumu pilno pasauli tēvs centās kompensēt arī ar preses palīdzību. Tika abonēti turpat vai visi pieejamie preses izdevumi. Tā gan mūsu mājā bijis vienmēr. Katru gadu šim nolūkam tika izdoti vairāki simti rubļu. Kad tēvs aizgāja pensijā, tika nopietni runāts, ka nu preses iegādi gan vajadzēšot sašaurināt, būšot par dārgu. Kādus pāris izdevumus ar milzīgu galvas laužšanu nosvitroja, bet neko vairāk ne. Mājās krājās avižu un žurnālu kalni, kas sen jau bija kļuvuši par apgrūtinājumu. Bet tēvs caurām dienām lasīja un joprojām bija lietas kursā par visu.

Pēdējos gados viņš vairāk satikās vienīgi ar Edgaru Damburu, kas šad tad ieradās mūsu mājā, un tad tika pārrunāti jaunākie (un arī vecākie) literatūras dzīves notikumi.

Citādi tēvs pēdējos gados dzīvoja diezgan noslēgti. Sarakstījās ar vecajiem draugiem — Ludi Rezauski, bija pāris

reižu arī Maskavā, kur seno draugu apciemoja. Sarakstījās ar Jāni Sudrabkalnu. Svētku sveicieniem apmainījās ar Induli Ansabergu. Bet arvien labprātāk kontaktējās ar maniem draugiem, kad kādreiz bija mazas viesības, un vairs nelavījās projām nekur.

Savu lepnumu viņš nezaudēja arī slimības brīžos. Tajās reizēs, kad mājās tika atsaukts ārsts, tēvs vienmēr saņēmas, jokojās, bārstīja asprātības. Bet, kad ārsts bija prom, saguma un stāstīja, cik viņam slikti. Mēs tad vienmēr ļoti dusmojāmies. Tēvs ārsta priekšā jutās tā kā neērti. Viņš uzskatīja, ka slimot ir kauns. Bet, ja nu kāda vaina piemetusies, tad ar to jātiek galā pašam un nekādā ziņā nav jānes sabiedrībā.

Lai kā tēvs priecājās par mazmeitu (otru viņš nepiedzīvoja), viņam ļoti nepatika, ka viņu sauc par vectēvu. Es neesmu vecs, es esmu jauns cilvēks, viņš tad jokojās. Un gudroja jaunus vārdus. Izgudroja — lieltēvs, pēc citu valodu parauga, tas šķita viņam daudz pieņemamāks.

Vienmēr jauns, vienmēr darbotiesgribas pilns, vienmēr kādu sabiedrisku ideālu pārņemts. Un kādas slēptas drāmas apvēdīts, kad darbotiesgriba vairs nesaskan ar reālajām iespējām. Tēvs ilgi neslimoja, tikai kādu nedēļu. Nekas cits viņa aktīvajai dabai arī nebija pieņemams.

ROBERTA SĒĻA VESTULES

(Jāņa Upiša ievads un publikācija)

1929. gadā Andrejs Upīts publicēja žurnālā «Domas» R. Sēja stāstus, tā ievzdams viņu lielajā literatūrā. Kad R. Sēlim apritēja septiņdesmit pieci gadi, Andrejs Upīts sveica viņu šādiem vārdiem:

«Pirms divdesmit pieciem gadiem es ar patiku varēju iespiest divus Roberta Sēja stāstus un autoru apzīmēt par pievilcīgu dzīves un darba reālistu. Tagad ar lielu prieku redzams, ka taisni dzīve, darbs un reālisms spējuši jubilāru pacelt no stāsta līdz plašam romānam, no stāstnieka līdz raženam veidotājam. No sirds novēlu vēl ilgi dzīvot un strādāt.»

Līdz šī apsveikuma saņemšanas brīdim R. Sēlim bija iznākuši darbi «Burši un zefli», «Silaines muiža» un «Gais viļņi». Vēlāk tiem sekoja citi romāni un stāsti.

Domājot par Roberta Sēja deviņdesmit gadu jubileju, izdevniecībai «Liesma» radās ideja izdot rakstnieka darbu izlasi vairākos sējumos. R. Sēlis izvēlējās mani par izlases sastādītāju. No šī laika sākās mūsu sarakste, kas ilga gandrīz līdz R. Sēja nāvei.

R. Sēlis savās vēstulēs parasti nemēdza rīsināt gudras problēmas, viņš galvenokārt atbildēja uz maniem jautājumiem. Šis rakstnieka vēstules deva man iespēju papildināt un koriģēt viņa grāmatu «Es stāstu par sevi». Vēstules bija noderīgas, arī sastādot pēc iespējas pilnīgu rakstnieka bibliogrāfiju (starp citu, ar Sēja vārdu publicējušies arī vairāki citi rakstītāji).

Roberta Sēja vēstules tiek publicētas ar atlasi, kā arī atsevišķu vēstuļu isinājumiem.

1965. gada 4. martā

Cienījamais literatūras vēsturniek!

Atbildot uz Jūsu dažiem jautājumiem, man jāsāk stāstīt pašam par sevi.

Mana rakstura vājība ir diezgan lielā kautrība. Tā radusies no tam, ka es jau bērnībā no šarlaka kļuvis pakurls. Tāpēc es nelabprāt esmu sarunājies ar svešiem šī defekta dēļ. Jau agrāk, kad rakstīju īsos stāstiņus «Dienas Lapā», man tos uz redakciju nesa J. Kārklīšs. Sevišķi man nepatika pašam iet uz redakcijām. Un tā tajos laikos, kad mani jaunie draugi un paziņas... brauca pie A. Upīša uz Skrīveriem, tad es ne reizes dižo rakstnieku netiku apciemojis.

Ar Ati Freinātu bija tā. Mēs pazināmies sen, un mūsu attiecības bija ļoti draudzīgas. Viņš kā grāmatu izdevējs un, dodams tulkot A[ndrejam] U[pītim] dažus daiļdarbus, bija ar to labi pazīstams. Bez tam Freināts ļoti karoja kļūt rakstnieks un nesa «Domu» redaktoram savus darbus, ko tad Upīts, viņa valodu pielabodams, ievietoja žurnālā. Tā sāka nodrukāt viņa «Tukums 1905. g.». Tas mani pamudināja rakstīt «Leišmalē 1905.». Uzrakstīto devu Atim nodot «Domu» redaktoram.

Es jau Jums rakstīju, ka A. Upītim misējies ar nodaļām; lai varētu šo kļūdu izlabot, virsū uzrakstīja izlaistai nodaļai šo ievadījumu, ko pats es savādāk pārstrādāju. Cik atceros, teksta saisinājums cēlies tamdēļ, ka viss raksts neietilpīs nodomātā vietā.

A. Upīts manus rakstus nelabojā. Viņš pat Freinātam izteicies, ka Sēlis rakstot solīdi, ka viņam tur nekas neesot jālabojot. Neatceros, vai, izdodot «Leišmali» grāmatā, būtu ietilpinājis nostrīpoto, bet to gan, ka pārmainītās nodaļas ievietoju uzrakstītā kārtībā un, protams, ievadiņš arī atkrit.

Roberts Sēlis 1967. gadā Vecāķos.

G. Janaiša foto.

Andrejs Kurcijs ar dzīvesbiedri
Lūciju Kuršinsku 1959. gadā Siguldā.

Andrejs Kurcijs 1922. gadā.

Vilingera foto.

Seit man jāpastāsta [par] manu sacensību ar Freinātu. Pēc «Tukuma» viņš sāka rakstīt «Mūrnieki», un pirmā nodaļa arī parādījās «Domās». Tas mani tā ieintrigēja, ka sāku domāt uzrakstīt par galdnieka mācekļiem. Tā radās «Burši un zeļļi». Kad biju uzrakstījis I daļu, tad mani nelika mierā domas, kā šie jaukie jaunekļi darbosies 1905. g. revolūcijā. Ķēros pie II daļas.

Pirmā daļā, kas tika nodrukāta «Domās» A. Upīša laikā, redaktors nekā nav labojis, nedz strīpojis. Tikai gatavojot grāmatai, pirmo daļu es pats pamatīgi pārļabiju stila ziņā. Par to var pārliecināties, salīdzinot «Domās» nodrukāto ar grāmatā izdoto.

Freināts savus «Mūrnieki» tā arī pameta un neturpināja, tajā vietā sākdamš citu darbu par raganu dedzināšanu 1600.—1700. gados Latvijā. Es viņam vairākkārt pārmetu, ka ar tik izdevīgu tēmu, kur mūrnieki strādā dažādās muižās Latvijā, varētu notēlot muižas kungus, ļaudis un sabiedrisko dzīvi pagastu sabiedrībā.

Tā arī palika, kaut gan pēc tam viņš uzrakstījis daudz un dažādu darbu, kas vēl atradās rokrakstā.

Ja vēl Jums rodas kādi jautājumi, atrakstiet, es labprāt atbildēšu.

Ar sveicienu

R. Sēlis

Vecākos 1973. gada 28. februārī

Cienījamais!

Zēl, ka nezinājāt, kur palicis .. «Silaines» manuskripts. Mājā izmeklējos, nekāda noraksta neatradu. Tāpēc Jums vajadzēs šo manuskriptu Oriģinālās daiļliteratūras redakcijas vadītājam palūgt, lai «Silaini» varētu pievienot «Es stāstu par sevi» beigu daļai. To tamdēļ, ka, iepazīdamies ar šo centīgo kolektīvo saimniecību, soliņos par «Silaini» rakstīt. [..]

Mājas «Mašmeles», kurās es dzimis, kara dienās nozudušas. Dažus gadus atpakaļ silainieši tur pie klēts uzlika uzrakstu, ka šajās mājās dzimis viņu novadnieks rakstnieks Roberts Sēlis. Tādu uzrakstu viņi uzlika arī uz Jurgaišu mājas klēti, kurā dzīvojis ..bērnībā, jo Jurgaiši manā bērna dzīvē atstāja labas atmiņas. Jaunais Jurgaitis bija mans pirmais skolotājs.

Bukaišu pagastskola un tāpat Mežmuižas stāv savās vietās, kaut arī pamatīgi pārbūvētas.

Uzbūvējuši un vēlāk remontā paplašinājuši savu būdu, dzīvojām ar sievu tur vieni. Bet, kļūstot vecākiem, sākās arī grūtības, veikali atrodas diezgan patālu, un ar vecajām kājām ne tik viegli turp aizkāpt un nopirkt pārtiku. Pieņēmām kā līdzdzīvotājus mazmeitu, viņas vīru ar diviem maziem bērniem. Nu sākās arī citas grūtības. Nav vienotas ģimenes saskaņas. Bet iztikt un sadzīvot varam. Jā, «katram ir savs laiks» (saka gudrais Zālamans), kas sakāms tieši par jaunajiem.

Tā kā neesmu ieradīs strādāt sistemātiski, tad arī uzsāktais darbs «Klauns» gausi iet uz priekšu. Man kāds agrāk pazīstams cirkus artists atsūtīja savas atmiņas, lai tās izlietoju pēc sava ieskata. Tā radās «Klauns». Šis vecais artists jau ir miris. Ja «Klaunu» uzrakstišu, tad tas arī būs mans pēdējais darbs.

Vecākos 1973. gada 12. martā

Labdien!

Kad Jūs ieradīsities pie manis ar magnetofonu, tad par Andreju Upīti ļoti labprāt kaut ko pastāstīšu. Būs ziņas, kam ne vien vēsturiska nozīme... Lai nu kā, bet par to visu gribu stāstīt, jo pats rakstnieks mani labi ieredzēja, jo nācis no strādniekiem. Bet tagad bieži ir tā, ka, pamezdam ēveli, es it kā gribējis ierindoties pie tiem, kas beiguši kādu augstāku skolu. Var būt, ka tā ir tikai mana iedomā, bet reizēm

tāda sajūta mani skārusi. Tajā ziņā Andrejs bija savādāks. Nezin par ko kādreiz viņam iesāku rakstīt vēstuli, bet, nenobeidzis to, saplēsu. Man šķita, ka ar to atņemu rakstnieka laiku, lai manu savārstījumu izlasītu. Kad viņam par to pastāstīju, Andrejs Upīts mani sarāja, cik labprāt manu vēstuli būtu saņēmis un izlasījis.

Dziļā cieņā

Roberts Sēlis

Vecāķos 1973. gada 15. augustā

Godājamais literatūras vēsturniek,
literatūras zinātniek!

Gaidīju Jūs pie manis atbraucot, jo vēlējos noskaidrot, kā paliks ar beigu noslēgumu .. «Silainē». Un manas domas jau no sākuma bija tās, ka nobeigums jāuzraksta Jums. Jūs redzējāt šo kolhozu, iepazīnāties ar šī kolektīva vadošiem biedriem, dzirdējāt viņu domas par darba centieniem un izredzēm nākotnē. Tieši Jūsu domas, Jūsu vārds viņus vēl vairāk uzmundrinātu. [..]

Pārbraucot no kolhoza «Silaine», es tomēr esmu tāds kā saņurcis. Nekas lāgā nepatīk. Pat vēstules netikas rakstīt. Ar Jums es labprāt gribētu parunāties par jautājumiem, kas Jums interesē.

No sirds spiežu Jums roku, un pasveiciniet arī
no mums abiem savu dzīves draugu,

Roberts Sēlis

Vecāķos 1973. gada 19. augustā

Manu kopoto rakstu kārtotāj!

Priecājos par plašo, vispusīgo vēstuli. Tāpat radīja prieku arī nupat saņemtais «Lit[eraturas] un M[ākslas]»

nodrukātais vēstījums par «Silaines muižas» izrādi un viešošanas kolhozā «Silaine». Esmu apmierināts, ka Jums patika šie centīgie laudis. [..]

Kādreiz Sokolova ieradās pie manis un lūdza, lai es pastāstu kaut ko par sevi, jo viņa gribot uzrakstīt manu monogrāfiju. Tad es viņai iedevu kladi..., lai viņa izraksta, kas der. Vēlāk es no tās pašas klades rakstīju «Es stāstu par sevi». Muļķīgi gan, bet tā tas ir. [..]

«Liepājas Atbalss» nodrukātie Sēļa raksti nav mani. Ir vēl cits Sēlis, kas mani reiz pratināja, kāpēc es saucoties par Sēli, jo viņš esot īstais Kazimirs Sēlis, būvzinātnieks. Arī viņš rakstot romānu par Latvijas senatni un cīņu ar iebrucējiem vāciešiem, tikai viņš nezina, kā to nogādāt līdz izdevniecībai, kas to drukātu. Es viņam devu padomu to iesniegt rakstnieku konsultācijai Niedrem.

«Silaines muižu» dramatisēt bija iedomājies pats Sauleskalns. Atbraucot pie manis, es viņam devu padomu dramatisējumā izvērst humora daļu, jo brīvdabas izrādē sanākušie allaž gaida, ka būs ko izsmieties. Šis dramatisējums nekur nav nodrukāts. Dramatisējuma mašīnraksta man nav. Dažas Sauleskalna vēstules pie manis vēl atrodas.

Esmu Jums ļoti pateicīgs, ko darāt manu darbu labā. Gaidīšu Jūs, kad Jums iznāk laiks, pie mums ciemā.

Ar sirsnīgu sveicienu Jums un Jūsu dzīvesbiedrei no mums abiem

Roberts Sēlis

Vecākos 1973. gada 24. septembrī

Cienījamais un labsirdīgais J. Upīt!

Romāna «Bargā diena» virsraksts tiešām ņemts no Raiņa «Karaļmeitas». Jo domāju, ka revolūcijas dienas būs tomēr niknas, un tāpēc virsraksts arī bija «Tanī niknā dienā». Bet laikraksta redakcijā Kindzulis **niknā** pārvilka svītru un uzrakstīja **bargā**. Tā arī virsraksts turpmāk palika.

«Oblomovu» tulkot saņēmu es un arī visu pārtulkoju. Klienti sarunāju, lai viņa pārbauda manu valodu, jo krieviski pārvaldīju pavāji, tulkot vajadzēja ar vārdnīcas palīdzību. Manu tulkojumu viņa visu rediģēja, bet, līgumu ar izdevniecību slēdzot, parakstījāties abi kā tulkotāji.

Par Andrejam [Upītim] gatavotiem plauktiem laikam būs tā, ka plauktu viņa bibliotēkai pagatavojusi pilsētas amatnieku skolas galdnieku darbnīca, kurā es biju par direktoru. Tā iznāca, ka rakstnieki, saņemot galdus un plauktus no šīs darbnīcas, stāstīja, ka tos pagatavojis Sēlis. Upītim es pagatavoju savā darbnīcā tikai vienu plauktu 1950. g., kuru noveda uz jūrmalu, un mazu plauktiņu. Tajā pašā laikā es Grigulim uztaisīju savā darbnīcā tiešām ļoti glītus plauktus, alkšņa koka, brūni kodinātus. Un viņš bija arī tas, kas man iedeva Andreja pasūtījumu un viņa skicīti.

Ordenis «Goda Zīme» man piešķirts 1956. gada janvārī.

Domāju gan, ka esmu bijis klāt visās Andrejam sarīkotās jubilejās un arī vakariņās.

Reiz iznāca, ka Rakstnieku savienībā gaitenī sastapu Damburu un viņš stāstīja, ka no izdevniecības izņēmis «Silaines muižu» un to drukāšot «Karogs».

Tā uz visiem Jūsu jautājumiem atbildēts.

Ar sirsnīgu sveicienu Jums abiem diviem no
mums abiem!

Roberts Sēlis

[pasta zīmogs 1973. gada 17. oktobrī]

Izstājoties no Rīgas pilsētas amatnieku skolas galdnieku darbnīcas vadības, nodomāju turpmāk vairāk piegriezties literatūrai. Gadījās, ka satikos ar rakstnieku Andreju [Upīti], kas tikko bija atgriezies no Krievijas. Viņš ieteica uzrakstīt kādu plašāku prozas darbu par vācu okupācijas dienām, jo, dzīvodams vēl še, es taču ko [biju] pieredzējis, kas ir jāpārāda... Un tā es iesāku rakstīt romānu «Kam vara un vil-

tus». Bet man neveicās. Literatūras komisijā, kur šo darbu iztīrāja, novērtēja negatīvi. Sevišķi kā liels kritiķis un apspriedējs, un pēlējs bija Ignats Muižnieks, kas pēc Andreja Upīša «Karogā» ieņēma galvenā redaktora vietu. Trīs reizes es pārstrādāju un pārrakstīju par jaunu romānu. Labāks tas tomēr nekļuva, bet gan sliktāks.

Gadījās, ka ap to laiku notika rakstnieku kongress. Tajās dienās latviešu rakstniecības savienībā par sekretāru bija V. Lukss. No kongresa tribīnes Lukss uzbruka V[alsts] izdevniecībai. «Vai Jūs arī zināt, ka rakstnieks Sēlis tagad, tāpat kā ..buržuāzijas laikā, strādā ar ēvelīti? Un izdevniecība nepadomā, kā rakstniekam var līdzēt!»

Jau tajā pašā dienā tiku uzaicināts ierasties V[alsts] izdevniecībā, un apsoliya no jauna izdot «Buršus un zeļļus». Tajā pašā reizē man iedeva Gončarova «Oblomovu» pārtulkot un ieteica man palūkot kādu literatoru, kas manu valodu koriģētu un novērstu dažas kļūdas. Es ieprasījos par vienu otru, bet neviens man neapņēmas palīdzēt. Tad griezos pie Klienes (izdevniecībā mani brīdināja, ka viņa neuzņemšoties). Tomēr viņa uzņēmas koriģēt tulkojumu. Tajā ziemā vārda pilnā nozīmē es strādāju kā malkas cirtējs. Lai cik grūti bija (valodas neprašanas dēļ), es tajā ziemā to beidzu un tad varēju materiāli nodrošināts ķerties pie jauna darba. Un tās bija «manas rakstnieka dienas un nedienas». Jo es kā pelēks kovārnis starp melnajām vārnām biju iespiedies rakstnieku rindās. [.]

1963. gada 1. februārī biju uzaicināts uz Bukaišu 8-kla-sīgo skolu runāt bērniem. Ar vārdu sakot, tikšanās ar jaunatni. Gribēju, lai šī tikšanās būtu pilnīgāka, meklēju, kas no rakstniekiem varētu man līdzī braukt. Un tā nevienu neda-būju, ..pat Mirdza Ķempe atteicās. Kā man šķiet, visiem šāda tikšanās ar skolniekiem neko nedod, bez tam vēl lauku skolā. Tā beidzot es sadabūju dzejnieku Selgu, ar to arī aizbraucām. Skolā jau mūs bija gaidījuši, pat fotogrāfu no Zagares izsaukuši. [.]

Jā gan, piedalījos Maskavā latviešu literatūras un mākslas dekādē. Sēdēju arī prezidijā. Nekādus darbus man nenācās nolasīt. Viesojāmies, cik atceros, kādā fabrikā. Kad zālē Vanags lasīja par savu Mikiņu, man blakus sēdošais Z. Grīva teica: «Viņš ar savu Mikiņu pataisis zāli plikiņu.»

Vecāķos 1973. gada 27. oktobrī

Grigulis savā lekcijā mani apzīmējis par «atsēdēšanas redaktoru». Tas tamdēļ, ka viņš par «Domām» nav domājis. Par tām galvenokārt domāja A. Upīts, ievadīdams darbā jaunos literatorus iesācējus. [.]

Tika sasaukta šo žurnālu vadība, jo vajadzēja nokārtot arī redakcijas sastāvu. Par galveno redaktoru uzstādīja Dziļeju, tas neguva piekrišanu. Beidzot vienojās par Sēli kā miermīlīgu literātu, ar kuru varēs arī pārējie saprasties. Par sekretāru pieņēma uz algu Jāni Plaudi. Kad Benjamiņi izzevoja Plaudi savai «Atpūtai», viņa vietā «Domu» valde pieņēma Talcī. Tātad, kad fašisti slēdza «Domas», Talcis tur atradās, un viņš Jums to varētu pastāstīt, kā tas notika.

Man «Domās» nav vairāk recenzijas kā vienīgi par [V. Caunes grāmatu] «Nodevēja mūžs»... Kad «Domas» bija slēgtas, no manis krājkase piedzina, kur bija deponēts mans «Domām» izrakstīts vekselis par 600 rbļ., .. tika samaksāts līdzstrādnieku honorārs. To es varēju nomaksāt tikai pa daļām.

Vecāķos 1973. gada 25. novembrī

Mans darbs «Jānis Asars» radās tā: S.D. klubā [Pēterburgā] «Ausma» kā pastāvīgie viesi bija arī Kurcijs ar savu sievu Luciju. Un man šķiet, ka ierosinājums uzrakstīt par Jāni Asaru nāca no Kurcija. Tad arī literāti, kas apmeklēja klubu, apņēmās katrs dot ko pēc savām spējām.

Rakstīņus uzrakstījām un tos visus nodevām Kurcijam. Es tajā laikā nobraucu uz komūnu, Kurcijs atgriezās Rīgā. Kad es no komūnas 1920. g. novembrī pārbraucu Rīgā, Asara biogrāfija un citi raksti bija nodrukāti ar akmens spiedi un zīmētiem burtiem, kurus bija veicis V. Krūmiņš, mākslinieks. Kur viņš vēlāk palika — nezinu.

1974. gada 5. janvāra nakti, gultā slimnīcā

Mīļo, labo skolotāj un draugs!

Jau dažas dienas, kā atrodos šeit, lai ārstētu kājas brūci. Man šī slimnīca patīk savas tīrības un ar labu iekārtojumu, sevišķi darba rituma dēļ. Galvenā ārste — ķirurgs — ir patīkama, nopietna dakteriene. Ceru, ka šī vaina (brūce) tiks izārstēta. Dzīvojam kopā vienā istabā trīs slimnieki, divi ar sirds vājumu.

Viens bija paņēmis no bibliotēkas līdzī «Gaišs vilņo», un tāpēc man atmiņā uzaust Jūsu jautājums, vai «Gaišs vilņo» nav domāts kā turpinājums «Buršiem un zeļļiem». Nē, to es nebiju iedomājies kā turpinājumu, bet gan kā strādnieku sabiedriskās dzīves tēlojumu. Jo tajā laikā es aktīvi darbojos strādnieku kultūras biedrībās.

Rakstu arī par mūsu Andreju [Upīti]. Bet tās pagaidām ir tikai piezīmes, lai vēlāk, kā pienākas, īsti turpinātu. Domāju pie reizes uzvest īsu skicīti par šo «klīniku». Ir interesanti cilvēki. [.]

Visu jaukāko Jums un tāpat Jūsu dzīvesbiedrei
turpmākā dzīves gaitā vēlē ar dziļu cieņu
Jūsu Roberts Sēlis

[Bez datuma]

Mīļo Jāni Upīt, mans skolotājs!

Jau labu laiku kā veseļoju savu kāju šinī slimnīcā. Patlaban čūla sāk sadzīt, domāju, ka pavasarī varēšu

atgriezties. Bet lai nu kā, pavasarī, kad Svētupes krastos ziedēs ievas un pogās lakstīgalas, mēs brauksim uz «Silaini» pie viesmīlīgajiem saimniekiem. «Silaines» saimnieks at-sūtīs mašīnu, lai mūs aizvestu uz kolhozu. Tātad jau pirms ievu ziedu laika atgriezīšos Sēļos. Kā jau jaunības zeme, mani tā puse allaž velk turp. Tātad uz redzēšanos un cie- mošanos mūsu kolhozā!

Jūs ar savu dzīvesbiedri sveicinādams,
Roberts Sēlis un sieva

Vecāķos 1974. gada 15. jūnijā

Es gan neesmu slims, bet citādi — varbūt ar šīm kar- stām dienām — esmu pavisam saņurcis. Nekas netik. Nav nekādas uzņēmības, un tā arī Jums domātā vēstule kavējas. Pricējājos, ka mani silainieši Jums patikuši. Patiesībā tie arī ir centīgi un jauki ļaudis. Tagad ar viņiem varēsiet sa- tikties, kad svinēšu savus 90 gadu svētkus. Nemaz nedomāju, ka šie 90 varētu mani pieliekt, bet tomēr liec. Kājas ir sma- gas, kaut arī staigājot atbalstos uz spieķa.

Jā, par Raini man ir kaut kas stāstāms. [..] Un tā reizi tiek izziņots sarīkojums, kur ar priekšlasījumu uz- stāsies J. Rainis. Es, panācies pret publiku, atklāju vakaru. Rainis piecēlies panācās man līdzās un, uzlicis roku uz mana pleca, runāja par Sociāldemokrātijas nodibināšanos Latvijā un par tās darbu. Visu vakaru, kamēr viņš runāja, roku nenoņēma no mana pleca. Un vēl tagad, ja to atceros, man šķiet, ka Rainis draudzīgi man stāv līdzās. Es nevaru to tā izstāstīt, kā tas ir.

Vecāķos 1974. gada 13. jūlijā

Ernests Hermanis nav mans radnieks. Cik zinu, viņš nācis no Kalnmuižas un vienu otru reizi rakstījis arī par

Žagares miličiem, gan, protams, špikojis no maniem aprakstiem. [..]

Patlaban saņēmu Jūsu vēstuli, ka sējums parakstīts un nodots spiestuvē. Būs jācer, ka visas klizmas nu novērstas, lai tas varētu parādīties grāmatā.

Vecākos 1974. gada 30. oktobrī

Ļoti cienājamo labvēli Jāni Upīt!

Es aizvien varu apbrīnot Jūsu neatlaidību. Tā arī šīnī gadījumā Jūs esat racies pa veciem rakstiem, lai atrastu manuniecīgo «Bez darba». Šo skicīti.. būs iesniedzis Salkonis. Kaut gan satikos arī ar brāļiem Vintiņiem, Paegli, bet Salkonis man bija vistuvākais. Mēs bijām tāda kā literātu grupa. [..]

Skicīte «Bez darba» ir tiešām mana, jo atceros, ka tajā pieminēju arī Jaunsudrabiņu, nosaukdams viņu par Vējziediņu.

Ar siltu sveicienu Jums un Jūsu dzīvesbiedrei
vecais R. Sēlis

Vecākos 1974. gada 31. decembrī

Ļoti jaukais, cienījamais rakstnieks J. Upīt!

Vecais gads ar panākumiem un zaudējumiem laižas aizmirstībā. Lai tiek! Tagad jau rādās jaunā gada rosme — sagaidīsim to!

Mani apciemoja «Silaines» Mitrevics un par dāvētām bitēm atveda 4 maisus kartupeļu ziemai, kā Jaungada dāvanu — pašā nošauto garausi. Neraugoties uz lietaino rudeni, viņi visu ražu pārvākuši šķūņos, tāpat noņēmuši kartupeļus un cukurbietes. Tik labi ražu novākt paguvuši tikai rets kolhozs. Un ar saviem labiem panākumiem viņiem ir ko

Iepoties! Viņi Jums novēl labu jauno — 1975. gadu un solās pavasarī ievziedu laikā mums atbraukt pakaļ un aizvest uz «Silaini» paviesoties. Gaidīsim!

Viņa novēlējumiem Jums un dzīvesbiedrei es pievienojos no pilnas sirds.

Roberts Sēlis

MANAS ATMIŅAS PAR RAKSTNIEKU
JĀNI STRAUJĀNU

(Ilonas Salcevičas ievads
un publikācija)

Pie simtgadniekiem pieder arī divi kādreizējie skolasbiedri un draugi — Andrejs Kurcijs, istajā uzvārdā Kuršinskis (1884—1959), un Jānis Straujāns, istajā uzvārdā Masters (1884—1938). Viņi iepazīstas un sadraudzējas 1900. gadā, mācīdamies Liepājas reālskolā, un viņu draudzīgās attiecības turpinās visu mūžu, kaut arī tikšanās iznāk retas sakarā ar vētrainajiem sabiedriskajiem notikumiem, kuros abiem ir lemts piedalīties. Interesanti ir pasekot abu šo cilvēku savstarpējām attiecībām, tam, kā gadu gaitā viņi viens otru ietekmējuši.

Jānis Straujāns uzaudzis konservatīvā vidē: viņam ir tuvi radnieciski sakari ar rakstnieku un mācītāju Andrievu Niedru. Andrejs Kurcijs un citi progresīvi Liepājas jaunieši (tai skaitā Jaņa Jansona (Brauna) jaunākais brālis Jānis Jansons) viņu pievērsī revolucionāram noskaņojumam. Viņi kopīgi piedalās kādā slepenā pulciņā, kur gan vairāk nodarbojas ar filozofijas jautājumiem un dažādu vispārizglītojošu grāmatu lasīšanu, bet kuram noteikti ir progresīva ievirze. Šo un droši vien arī citu ietekmju rezultātā jau 1904. gadā Jānis Masters kļūst par aktīvu revolucionāru, pēc tam par profesionālu revolucionāru. Savukārt Jānim Straujānam — pārliecinātam komunistam un padomju darbiniekam — bijusi liela nozīme Andreja Kurcija turpmākajā dzīvē, it īpaši periodā, kad Straujāns laikā no 1926. līdz 1935. gadam strādā par TASS pārstāvi Rīgā. Viņš demokrātisko rakstnieku, Saeimas deputātu Andreju Kurciju tuvinā nelegālajai Komunistiskajai partijai.

1928. gadā Andrejs Kurcijs ir Latvijas Neatkarīgo sociālistu partijas CK loceklis. 1928. gada rudenī varas iestādes šo partiju likvidē, un Saeimā A. Kuršinskis kļūst par vieninieku neatkarīgo sociālistu frakcijā. Viņš darbojas kopīgā platformā ar kreiso strādnieku-zemnieku frakciju, tomēr šajā frakcijā neiestājas, un tas kļūst par iemeslu ilgstošām neskaidrībām par Andreja Kurcija pozīciju un viņa politiskajiem uzskatiem. Profesors Oto Grinbergs atceras, ka uz viņa jautājumu par neiestāšanos strādnieku-zemnieku frakcijā Andrejs Kurcijs atbildējis, ka viņš rīkojas saskaņā ar sava drauga, padomju valsts pārstāvja, TASS darbinieka Jāņa Straujāna norādījumiem. Straujāns ieteicis Kurcijam oficiāli palikt ārpus strādnieku-zemnieku frakcijas, lai tās likvidēšanas gadījumā Latvijas Komunistiskajai partijai palīktu iespēja runāt Saeimā caur Kurciju. (O. Grinbergs. Andrejs Kurcijs sabiedriskajā darbā. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejs.)

Abi draugi ar lielu cieņu un ieinteresētību visu mūžu seko viens otra literārajai darbībai. Kad 1918. gadā iznāk J. Straujāna pirmā grāmata — skices un tēlojumi «Uz viņa krasta», A. Kurcijs žurnālā «Taurētājs» publicē recenziju par šo grāmatu (1919). Viņš recenzē arī 1958. gadā izdoto J. Straujāna populārāko darbu «Mežabrāļi», kur pauž arī savas atziņas par mežabrāļu kustību 1905. gada revolūcijā (Literatūra un Māksla, 1958, 5. apr.).

1932. gadā Jānis Straujāns savukārt uzrakstīja priekšvārdu izdošanai Maskavā krievu valodā paredzētajai un sagatavotajai A. Kurcija stāstu izlasei «Divi». Tomēr šī grāmata paliek neizdota, jo Latvijas Neatkarīgo sociālistu partijas faktiskā ciešā sadarbība ar Latvijas nelegālo Komunistisko partiju konspirācijas dēļ sabiedrībai nebija zināma un Kurcija kā šīs partijas aktīva darbinieka grāmata tiek aizturēta. Maskavā, Centrālajā Valsts literatūras un mākslas arhīvā, saglabāties šīs sagatavotās grāmatas mašīnraksta eksemplārs, taču diemžēl bez titullapā solītā J. Straujāna priekšvārda. Tā vietā piezīme — nosūtīts b. Straujānam.

J. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejā glabājas Andreja Kurcija manuskripts — viņa atmiņas par Jāni Straujānu (inv. № 173221). Publicējam šo rakstu, kas sniedz ne tikai vērtīgas papildziņas par revolucionārā rakstnieka un M. Gorkija tuvā paziņas Jāņa Straujāna biogrāfiju, bet satur arī jaunus materiālus par latviešu un citu tautu kultūras sakariem. Reizē tas ir arī pēdējais plašākais A. Kurcija manuskripts, ko autors sarakstījis neilgi pirms savas nāves 1959. gadā.

Jāņa Straujāna dzīve manā atmiņā man atgādina kā me-teora kustības. Vienmēr viņš parādījās man ceļā uz īsāku vai ilgāku laiku, lai atkal pazustu un beidzot lai nozustu uz visiem laikiem. Un tagad, kad mans draugs Straujāns jau miris (1941. g. 25. febr.)¹, es dažreiz vēl notveru sevi pie domas, ka mans jaunības draugs varētu kādā baltā dienā vēl ierasties. «Sveiks!» — «Sveiks, kā tu redzi!» Un tad sākas vesels piedzīvojumu stāsts.

Jānis Straujāns, istajā vārdā Jānis Masters, dzimis Latvijā, Burtniekos, pie teikām slavenā Burtnieku ezera kā zemnieka dēls. [.]

Pēc pagasta skolas Burtniekos mazais Jānis Masters pārgāja mācības turpināt Valmieras progimnāzijā. 1900. gada rudenī viņš pārnāca uz Liepājas reālskolas 4. klasi. Un te ar viņu iepazīnos pirmo reizi. Toreiz viņš bija gaišmatains jauneklis straujām kustībām un runu. Likās, ka viņš arī brīvāk jutās garīgi un pat materiāli, kamēr mēs, vietējie kurzemnieki, pa lielākai daļai arī zemnieki. Brīvība kustībā un runā — tā bija viņa priekšrocība un paradums. Mēs jutāmies nedroši un apspiesti un no jaunā vidzemnieka varējām šai ziņā tikai mācīties. Drīz mēs izpētījām savu jauno kolēģi arī politiski un idejiski. Kādā brīvā dienā mēs gājām pastaigāties. Kur citur Liepājā lai iet kā pastaigāties gar jūrmalu? Te arī mēs, kurzemnieki, jutāmies brīvāk — runas, strīdi. Te arī atklājās mūsu uzskatu dažādība. Kurzemē, kur

Jaunā strāva un «Dienas Lapa» bija jau diezgan dziļas saknes laidusi, jau zinājām pēc 1897. gada kaut ko par trimdiniekiem, par ieslodzītajiem. Mums bija zināmi Raiņa un Aspazijas vārdi, kaut gan Rainis vēl aizēnoja Blaumanis un Poruks. Tie likās mīļāki un saprotamāki un nāca biežāk, gandrīz katrā «Mājas Viesa» mēnešraksta numurā. 1897. gada «Dzejas pūrā», ko izdeva Zvārguļu Edvards, Rainis vēl tikai parādījušās. Straujanam tās bija diezgan svešas lietas. Viņam tas lielākais latviešu rakstnieks bija viņa krusttēvs Andrievs Niedra, kas tiešām pārdzīvoja savus ziedu laikus. «Dienas Lapa» Plātesa izdevumā, kurā tomēr strādāja toreiz vēl Augusts Deglavs, Rūdolfs Blaumanis un Aspazija, jaunajam Masteram bija tikai «vācu lapele», kurai pretī viņš stādīja kā latviešu avīzes labu paraugu «Baltijas Vēstnesi», kuru mēs savukārt godinājām tikai par «Balto vērsi», kā tas bija ieviesies jau no Māteru Jura laikiem, kura vārds Kurzemē vēl aizvien bija populārs. Tātad politiski idejiskā ziņā mums jaunais vidzemnieks par paraugu nevarēja būt.

Uzskatu šķautnes drīz kopējos strīdos zaudēja savu asumu. Kurzemnieki izlaboja savus pārvācinātos vārdus: Graudinga vietā nāca Graudiņš, Georga Rolē — Juris Role. Vidzemnieks arvien biežāk uzvilka revolucionāras dziesmas. Korporāciju iespaids vēl bija manāms. Straujāns vēl 1902. gadā bija iepazinies ar Haraldu Eldgastu, «Zvaigžņoto nakšu» autoru, Tālavijā² un ieradās klasē ar lielu cieņu pret rapieciem un buršu dziesmām. Bet šī cieņa drīz vien mūsu vidū izgaisa. Aplūsa «Dzersim zem smaržīgiem zariem» un Niedras «Verdzenes dziesma». Biežāk un diktāk pat biedrības atskanēja revolucionārā dziesma «Par upuriem kritāt». Tāda bija Jāņa Straujāna gaita. Bet arī sabiedrībā spēki indiferencējās. Vispirms tas notika ar Plātesa «Dienas Lapu». Rūdolfs Blaumanis aizgāja uz Pēterpili, kur Rāviņš izdeva jaunās «Pēterburgas Avīzes», lai atgādinātu 60. gadu progresīvo laikrakstu. Nelegālā literatūra un jaunās «Pēterburgas Avīzes» šim laikmetam mūsu tautas attīstībā rakstu-

rīgas. Ap 1902. gadu, atminos, mēs savās sarunās ar Straujānu jau minējām revolūcijas vārdu. Kādreiz, braucot uz skolnieku teātra izrādi, pat paši tikām no žandarmiem izkratīti. Mēs, patiesību sakot, gan vairāk nodevāmiem jaunās krievu literatūras lasīšanai, kuru saņēmām no dabas zinību skolotāja Roždestvenska, un cīņai ar reakcionārajiem skolotājiem. Lasījām Gorkiju, Čehovu, Andrejevu, Veresajevu, Čirikovu, kas toreiz vēl turējās pie kreisajiem.

Kādreiz es Straujānam jautāju: «Kad, pēc tavām domām, būs revolūcija?» — «Pēc gada,» viņš pārliecināti atbildēja. Viņš nebija daudz kļūdijs — tikai kādu gadu.

Tā pienāca 1903. gads. Straujāns, neskatoties uz visām administrācijas represijām, bija jau jauneklis ar zināmām literārām tieksmēm un politisku novirzienu. 1903. gadā viņš pabeidza Liepājas reālskolas 6. klasi un rudenī iestājās Rīgas Politehniskajā institūtā. Lai iestātos tirdzniecības fakultātē, pietika ar sešām klasēm. Es paliku vēl 7. klasē un tikai pēc gada ierados Rīgā. Straujānu iztiesāja un attaisnoja tikai vēl rudenī,³ un es savu draugu varēju tagad sagaidīt atkal brīvībā. Palātas prokurors gan iesniedza pret atsvabināšanu protestu, bet šo protestu izbeidza 1905. gads. Jānis Straujāns aizbrauca uz mājām, uz Vidzemi, un no tā laika es viņa darbībai tieši nevarēju vairs sekot. [..]

Tālāk Straujāna tuvinieki stāsta, ka 1905. gada novembra mēnesī Straujāns ievēlēts par Vecsalacas rīcības komitejas loekli Vidzemē. Viņam uzdots organizēt tautas miliciju. Piedalījies bruņotās sadursmēs ar karaspēku. Pēc rīcības komitejas likvidēšanas no Orlova soda ekspedīcijas un tautas milicijas atkāpšanās mežabrāļu stāvoklī Straujāns aizbrauc uz Maskavu. Tur viņš vēl 1905. gada beigās sāka darboties karavīru organizēšanā Krievijas sociāldemokrātiskās strādnieku partijas boļševiku frakcijā kā biedrs Andrejs kopā ar biedru Jaroslavski⁴ un citiem. Pēc pēdējā aresta kādu laiku reprezentēja kareivju organizāciju Maskavas komitejā.

Pēc I Valsts domes padzišanas Straujāns tika arestēts un kopā ar citiem kā Zaslavskis novembrī izsūtīts uz

Toboļskas guberņu, no kurienes bēga 1907. gada februārī. Jau 1907. gada martā Straujāns darbojas Pēterburgas kareivju organizācijā un kā delegāts piedalās vispārīgā pilsētas konferencē, kas notika Somijā.

Pēc II Domes padzišanas un kareivju organizācijas izjaukšanas Straujāns aizbrauca uz Somiju un pēc tam uz Sveici, Cīrihi. Piedalījās 1907. gada beigās sociāldemokrātu Ārzemju grupu konferencē Zenēvā. 1908. gadā Stokholmā apcietināts. Krievijas cara valdībai to neizdeva uz parlamenta līdera Braitinga⁵ pieprasījumu, pie kura bija grieziņš. Tomēr Zviedrijas tiesa viņu notiesāja uz sešiem mēnešiem pie spaidu darbiem, kurus Straujāns izcieta Stokholmā.

1909. gadā Straujāns aizbrauca uz Parīzi, kur sāka darboties kā visas KSDSP grupas loceklis.

No 1911. gada bija redakcijas kolēģijā literatūras grupā «Uz priekšu» kopā ar Lunačarski un Kaļiņinu.

1912. gada pavasarī Straujāns saslima ar plaušu diloni tik asā veidā, ka viņam bija jāatsakās no aktīvas politiskas darbības un jādodas uz ārstēšanos Davosā, Sveicē, un uz dzīvi Kapri salā, kur toreiz jau uzturējās Maksims Gorkijs. Tur viņš gandrīz nepārtraukti nodzīvoja līdz cara patvaldības krišanai 1917. gadā.

Rakstīt Straujāns sācis Parīzē vai Davosā, kā tas vērojams no viņa stāstiem «Uz viņa krasta». Kapri salā viņš sadraudzējās ar Maksimu Gorkiju. Savu stāstu «Mežabrāļi» iespieda krievu valodā pirmo reizi žurnālā «Severnije zapiski» 1914. gadā. Sais gados Straujāns sarakstīja arī citus revolucionārus stāstus un tēlojumus. Visu šo laiku man Latvijā par Straujānu kā rakstnieku bija maz zināms. Ar prieku dzirdēju, ka mans senais draugs iespiedis kādu tēlojumu Liepājas avīzē «Dzīve» (laikam savu stāstu kopojumu «Uz viņa krasta»). Tā tas bija līdz Februāra revolūcijai 1917. gadā. Šī gada straujie notikumi lika piemirst par Straujānu, kaut gan viņš no Kapri salas Gorkijam bija piesūtījis Niedras un Poruka darbu tulkojumus «Zemnieka dēls» un

«Ubagi gada tirgū». Abi šie stāstu tulkojumi ievietoti Gor-
kija un Brjusova latviešu literatūras almanahā, kas iznāca
1916. gada beigās «Parus» apgādā Petrogradā⁶. Kādu tuvāku
dalību šī almanaha sagatavošanā Straujāns, atrazdamies
vēl Kapri salā, neņēma. Viņa ierašanās Petrogradā bija
pēkšņa kā arvien. Jūnija mēnesī Petrogradā kāds piekļau-
vēja pie manām ārsta pieņemamās istabas durvīm. Pavēris
durvis, ieraudzīju cilvēku, kuru pirmā momentā nepazinu.
«Masters,» viņš teica, vērodams manu izturēšanos. Uzreiz
man noskaidrojās viss. Senās jūtas un senā dzīve atplauka.
Nebiju viņu redzējis kopš 1904. gada, kad pēdējo reizi
tikāmies, skolu beidzot. Pa šiem divpadsmit gadiem Strau-
jāns bija daudz pieredzējis un izcietis, kļuvis vecāks. Man,
salīdzinot ar agrāko Straujānu, sevišķi uzkrīta gludi noskū-
tais galvaskauss. Senāk matu bija diezgan. Valoda vīrišķīga
un drusku dobja. Runa strauja un kustības ātras kā senāk.

Vēdu savu seno draugu blakusistabā. To pašu vakaru pēc
slimnieku pieņemšanas braucām uz Pavlovsku, kur vasarā
toreiz dzīvoju. Cariskās Krievijas vairs nebija. Tā bija
satriekta. Bet nebija nostiprinājušies vēl jaunie revolucio-
nārie spēki. Strādnieku un zaldātu padomē boļševiki vēl
nebija uzvarējuši. [...] Kādu nedēļu pie manis nodzīvojis,
viņš brauca tālāk uz Rīgu, kur sen nebija bijis un kur to-
reiz par milicijas priekšnieku bija viņa vecs paziņa, bijis
katordznieks Dambekalns. Straujāns izbrauca no Kapri salas,
kad tur ziedēja ceriņi. Ceriņi ziedējuši Romā, Parīzē un
Londonā. Patlaban zied Pēterburgā un varbūt ziedēs vēl
Rīgā. «Tā vien liekas, ka viss mans ceļš atpakaļ uz dzim-
teni ziedošos ceriņos,» piebilda Straujāns.

Nonācis Rīgā, viņš par šiem ziedošiem ceriņiem uzrak-
stīja, ja nemaldos, «Taurētājā».⁷

Uz Rīgu liktās cerības Straujānam nepiepildījās — Rīgu
tajā pat rudenī okupēja vācieši. Oktobra revolūciju Strau-
jāns pavadīja vācu okupācijā. Dzīve kļuva arvien grūtāka.
Arī Straujāns savā dzimtenē dabūja badoties.

Pret pavasara pusi viņš pavisam negaidīti ieradās pie

manis Petrogradā. Dzīvojam vienā dzīvoklī. [...] Pagājušas dažas nedēļas. Straujāns aizbrauca uz Maskavu, uz kuriem viņu aicināja agrākie biedri, lai iesaistītu viņu plašākā darbā. [...]

1919. gada maijā viņu Kominternes lietās komandēja uz Krievijas dienvidiem un no turienes uz Balkāniem. Sai braucienā Straujāns pavisam negaidīti apmeklēja arī mani Rīgā, bet tikai uz kādu dienu.

Bulgārijā uz Turcijas okupācijas pavēli viņu arestēja, pēc diviem mēnešiem cietuma nosūtīja uz Konstantinopoli Deņikina pārstāvja rīcībā. Ceļā viņš bēga caur Konstantinopoli, Itāliju, Austriju un Vāciju. 1920. gadā atgriezās Krievijā. Tai pašā 1920. gadā viņu uz Bērziņa (Ziemeļa) ierosinājumu nozīmēja par pirmo sūtniecības sekretāru uz Romu Itālijā. Pēc sūtņa Vorovska nāves un atentāta Šveicē Straujāns ieņēma viņa vietu sūtniecībā.

1923. gada vasarā Straujāns apmeklēja Berlīni, kur bija ieradies sūtniecības lietās. Viņš apmetās tai pašā pansijā, kur dzīvoju, tā kā satikāmies ļoti bieži. Bieži nācās aizstaigāt pie Pšora alu nogaršot, ko Straujāns bija pieradis jau no skolas laikiem Liepājā. Bieži sarunājāmies pa tālruni ar Maksimu Gorkiju, kurš arī patlaban uzturējās kādā sanatorijā Berlīnes tuvumā. Ar Gorkiju Straujānam bija draudzīgas un ļoti tuvas attiecības. Viens otru uzrunāja uz tu. Mani Gorkijs rekomendēja pie franču rakstnieka Sarla Vildraka, kura «Ātziņas» es pārtulkoju (Letas izdevums).⁸

Braucām ar Straujānu uz sanatoriju, kurā dzīvoja Gorkijs ar dzejnieku Juškeviču. Diemžēl toreiz Gorkijs nebija mājās. Dzejnieks Juškevičs par Gorkiju sarakstījis interesantu grāmatu.⁹ Pie Pšora alus kausiem iepazīnos ar Gorkija dēlu,¹⁰ kas toreiz Berlīnē interesējās par kino jautājumiem.

Jūlija mēneša sākumā braucu pie Straujāna uz Romu. So seno pilsētu, par kuru es biju tik daudz lasījis un skolas gados mācījies, es toreiz redzēju pirmo reizi. Jau no Brennera¹¹ mani apņēma kāds īpatnējs stils. Pat horizonts kļuva maigāks un zilganāks.

Apmetos pirmās dienās pie sava drauga, bet vēlāk pār-
gāju dzīvot uz *Bacca di Lione* (Lauvas rīkli) netālu no
Trajana kolonnas¹². Tā bija skaistākā, es saku — skaistākā
nedēļa manā dzīvē. Sastādījām ar Straujānu un skulptoru
Jakovļeva un Kaca palīdzību maršrutu pa Romu. Pēc tā arī
rikojos. Vispirms izbraucām ar Straujānu apskatīt Romu,
seno un tagadējo. Uzbraucām kalnā, no kura pārredzami
visi septiņi Romas pakalni, Kapitols un Tibras upe. Iedo-
mājot visu cilvēces attīstību un Romas vēsturi, sirds krūtīs
sāk pukstēt ātrāk. Tepat netālu vēl uzglabājies koks, pie
kura, kā teika stāsta, Torkvato Taso sacerējis savu «Atbrīvoto
Jeruzalemi». Mēs apskatījām arī to vietu, kur mitinājies
slavenais vilks. Bet pa Pirmā pasaules kara laiku vilks bija
nobeidzies un būda tukša.

Izbraucām arī pa *via Appia*, seno Romas kara ceļu uz
Āfriku. Biju pateicīgs savam draugam Straujānam par to,
ka viņš man deva iespēju skatīt tik lielisku, dvēseli iz dzi-
ļumiem saviļņojošu skatu, kuru nevaru aizmirst vēl tagad.

Tepat ceļa sākumā varonīgi paceļas Metellas tornis¹³ un
rāda to vietu, kur Jēzus nostājies apustulim Pēterim priekšā,
kad tas gribējis no grēcīgās Romas bēgt. Katram kulturālam
cilvēkam zināmi vārdi «*Quo vadis?*».

Vakaros, kad palikām mājās, ilgi pārrunājām latviešu
literatūras jautājumus. Straujāns bija Poruka cienītājs, bet
[uzskatīja], ka . . . līdz eiropiešiem augstumiem paceļas tikai
apbrīnojamais Rainis. Nožēloja, ka aizņemts ar darbu un
nevar nodoties literatūrai. «Bet tāds jau mans liktenis,»
viņš nobeidza un pasmaidīja.

Pēc Straujāna un viņa draugu skulptoru norādījumiem
es pabiju gandrīz visos Romas muzejos. Tā pagāja «mūžīgā
pilsētā» kāda nedēļa. Pirms prombraukšanas mēs paguvām
nobraudīt slaveno Fraskati vīnu, kuru darina tepat Romas
tuvumā. Kad atkal ieradās Berlīnē, tad īsti sajutu, kāda te
valda bezstīlība, un ļoti nožēloju, ka savu grāmatu par
«Aktīvo mākslu» biju uzrakstījis pirms sava brauciena uz
Itāliju.

Savu sūtņa vietnieka vietu Straujāns izpildīja līdz 1924. gadam, kad viņu nozīmēja par TASS korespondentu Ķīnā. Braukdams no Romas uz Maskavu, Straujāns apstājās pie manis Rīgā, apmeklēja savu veco māti un citus radniekus. Savā nemierīgā dzīvē dēla jūtas viņš nebija zaudējis.

Tagad iestājās no jauna labs laika sprīdis, kad es Straujāna dzīvei nevarēju sekot. 1931. gadā vai gadu vēlāk¹⁴ man piezvanīja no Latvijas Ārlietu ministrijas un jautāja, ko es sakot par Straujāna kandidatūru Padomju Savienības TASS pārstāvim Latvijā. Es sapratu. Negribēju savu draugu pārāk ieteikt, lai ministrijā nesasniegtu varbūt pretēju iespaidu. Tādēļ teicu, ka Straujāns ir cilvēks, kas latviešu kultūrai katrā ziņā nav naidīgs un to pazīst. Straujāns pārnāca uz Rīgu kā Padomju Savienības TASS korespondents. So darbu viņš izpildīja līdz 1935. gadam. Ziemā dzīvoja tirdzniecības pārstāvniecībā, vasarā laikiem pie manis vasarnīcā Bulduros, laikiem citur jūrmalā vai arī Mežaparkā. [..]

M. Gorkija ierosināta, izdevniecība «Akademia» griežas caur Straujānu ar priekšlikumu izdot labākās latviešu pasakas. So darbu Straujāns organizēja un uzaicināja pie sevis apspriesties Birznieku-Upīti, Kārli Skalbi, Pāvilu Rozīti un mani. [..] Izlasi uzdeva izdarīt minētajiem rakstniekiem. Tulkošanas darbu uzņēmās baltkrievu publicists un rakstnieks Jezuitovs un viņa dzīvesbiedre rakstniece Rīta Rajumniece. 1933. gada sākumā «Akademia» izdevumā šīs pasakas iznāca ar manu ievadu un Niklāva Strunkes ilustrācijām. Tas bija svarīgs fakts latviešu un krievu tautu tuvināšanai.

1935. gadā Straujāns ar sievu Ļubovu Jakovļevu un savu mazo dēliņu Andreju no Rīgas aizbrauca uz Maskavu. No tā laika es viņu neesmu redzējis. [..]

Straujāns bija pārliecināts Ļeņina piekritējs. Viņš bija labs biedrs, un pa visu mūsu pazīšanās laiku no 1901. gada līdz 1935. gadam starp mums nav bijušas nopietnas ķildas, vienmēr viņš bija sabiedrībā asprātīgs un jautrs. Un, ja kādreiz patiesi skuma, tad tikai par to, ka viņam neatliek diezgan daudz laika literatūras darbam. No Straujāna mums

paliek kā literatūras mantojums īsāki un garāki stāsti latviešu un krievu valodā. Latviešu valodā rakstīti stāsti «Uz viņa krasta» A. Gulbja universiālās bibliotēkas izdevumā, luga «Jau pagājuse baiga nakts», kuras revolucionāro dziesmu sevišķi milēja dziedāt Straujāns, un vēl citi raksti. Krieviski — stāsti «Зифа»¹⁵ un citu apgādā.

Pie M. Gorkija un Brjusova izdotā almanaha Straujāns tuvāku dalību neņēma. Tur tikai ievietoti viņa tulkojumi, Andrieva Niedras «Zemnieka dēls» un Poruka Jāņa «Ubagi gadatirgū». Tātad par manu un Straujāna kopīgu darbu pie latviešu almanaha 1916. gadā runāt nenākas. Par Gorkija un Raiņa attiecībām pret šo almanahu jau pietiekoši dibināti un skaidri izteicies Gorkija institūta aspirants Maskavā Hausmanis.¹⁶ Var jau noskaidrot nepieciešamo, izlasot almanaha redakcijas paskaidrojumā. Biedrs Hausmanis skāra arī jautājumu par Gorkija dzīvi Latvijā. [.]

Beidzot es gribu atzīmēt, ka manā stāstā «Atmoda» tēlotā Vidzemnieka prototips ir Masters-Straujāns.

¹ A. Kurcijs kļūdās. J. Straujāns miris 1938. gadā.

² Tālavija — studentu korporācija, kas dibināta Rīgas Politehniskajā institūtā 1900. gadā.

³ Kopš 1903. gada J. Straujāns ir aktīvs revolucionārs, par ko arī viņu tiesa.

⁴ Jaroslavskis Jemeljans (1878—1943) — viens no pirmajiem Komunistiskās partijas darbiniekiem, vēsturnieks un publicists.

⁵ Droši vien domāts Kārlis Jalmārs Brantings (1860—1925), zviedru politiķis darbinieks un diplomāts.

⁶ Tagad ir pierādīts, ka almanahs iznāca 1917. gadā.

⁷ Straujāns J. Negaidītais (Emigranta piezīmes). — Taurētājs, 1918, № 7/8; 1919, № 1/2.

⁸ Vildraks Sarls. Atziņas. Leta, Rīgā, 1925.

⁹ Juškevičs Semjons (1868—1927) — krievu rakstnieks, miris emigrācijā Parīzē, tur arī sarakstījis minētos memuārus.

¹⁰ Peškovs Maksims (1897—1934) — padomju diplomāts.

¹¹ Brennera kalnu pāreja Austrijas Alpos.

¹² Trajana kolonnu uzstādīja Romas imperators Trajans ap 14.—19. gadu. Tā slavēta ar saviem spirālveidīgi ap kolonnu apvītajiem cilpiem.

- ¹³ Cecīlija Metella — triumvīra Krasa dēla sieva. Plaši pazīstams ir viņas mauzolejs — rožu vītnēm un upuru vēršu galvām rotāts kapa piemineklis, celts 1. gs. p. m. ē.
- ¹⁴ Te A. Kurcijs kļūdās, J. Straujāns Rīgā strādā kopš 1926. gada.
- ¹⁵ ЗИФ — «Земля и фабрики» — valsts akcionāra padomju izdevniecību sabiedrība.
- ¹⁶ Hausmanis V. Pret neprecizitātēm un dogmatismu literatūras zinātnē. — Lit. un Māksla, 1957, 5. janv.

«SIRMAIS LATVIEŠU MIĻOTĀJS»

(Kārlim Hūgenbergeram — 200)¹

Virsrakstā likto teikumu Hūgenbergers rakstījis zem savas ģimenes. Vācu mācītāju rakstos 19. gadsimta pirmajā pusē frāze «mīļie latvieši» lasāma bieži. Vairākumā gadījumu latvieši bija «mīļi» tik ilgi, kamēr viņi necentās izkļūt no zemnieku kārtas un paklausīgi pildīja kungu rīkojumus. Mācītāju vidū gadījās arī vīri, kas centās ne vien rūpīgi pildīt amata pienākumus, bet arī pārnest topošajā latviešu laicīgajā literatūrā kaut ko no tām idejām, kas strāvoja Vācijā. Tāds bija Hūgenbergers. Savā Arlavas draudzē viņš enerģiski rūpējās, lai zemnieku bērni iegūtu lasīšanas prasmi, nopietni sagatavoja baznīcā sakāmos sprediķus, iedziļinājās latviešu valodā, tulkoja ievērojamu vācu dzejnieku, piemēram, F. Sillera, J. V. Gētes, J. P. Hēbeļa daiļdarbus, pamācīja latviešu literātus. Atceroties Hūgenbergera divsimto dzimšanas dienu, atzīmēsim latviešu autoru attieksmi pret viņu 19. gadsimtā un raksturosim dažus Hūgenbergera ne-publicētos rokrakstus.

Hūgenbergera tulkojumi tiek atzīti par noderīgu lasāmvielu. Ē. Dinsbergs, rakstīdams par savu bērnību trešajā personā, atceras:

«Stendera «Ziņģu lustes» un Hūgenbergera «Derīgs laika kavēklis», kad tas iznāca,² bija viņam tik patīkamas, ka tos

¹ 1784. 1.IV — 1860. 7.III. Pēc K. Kundziņa ziņām, dzimis 24.III, miris 3.III. (*Kundziņš K. Kārlis Hūgenbergers. Latviešu tautas draugs un dziesminieks.* — Austrums, 1890, № 9, 1082. sl., № 10, 1225. sl.)

² *Hūgenbergers K. Derīgs laika kavēklis, latviešiem par labu sakrāstis.* Jelgavā, pirmā puse 1826. g., otra puse 1827. g.

pa lielāku daļu galvā iemācījās un vēl tagad reizām paskaita un paziņo.»¹

Dinsberga 70. gados izstrādātajā skolu bibliotēkām ieteicamo grāmatu saraksta dzejas nodaļā paredzēts arī «Derīgs laika kavēklis».² Šī grāmata ir galdnieka mācekļa Jaunkalnu Indriķa grāmatu plauktā Dinsberga romānā.³

No latviešu literātiem Dinsbergs pirmais skaidro Hūgenberga nozīmi. «Goda rīmē» (1848) viņš nosauc kādu pus-simtu vācu tautības darbinieku, kas sekmējuši latviešu kultūras attīstību. Hūgenbergers esot pūlējies, izkopjot latviešu valodu, un devis dziesmiņas, kas «mācības pillas un mīlīgas».⁴ Minētajā skolu bibliotēkām ieteicamo grāmatu projektā Dinsbergs par Hūgenbergeru raksta detalizētāk:

«Slavens rakstnieks, vairāk teorētiskā vīzē, bet praktiskā vīzē, lai gan cieši tajā mēģinājās, netapa Stenderim klāt... Viņa dzejas vairāk prātu attīsta nekā sirdi sasilda... Ipaši viņa derīgs laika kavēklis ir īsten cienijama grāmata, kam nevajadzētu trūkt nevienā skolas bibliotēkā.»⁵

Hūgenberga dzejas saturīguma atzišana izpaužas arī tādējādi, ka dzejnieki un rakstnieki izvēlas viņa pantus par moto saviem sacerējumiem. E. F. Sēnbergs mirušajam skolotājam J. Spāģim veltītajam rakstam «Īsta draudzība» ņēmis pantu no Hūgenberga dzejas par šo tematu.⁶ Piemiņas krājumā ietverts arī Hūgenberga dzejolis «Nel. Jāņam

¹ *Dinsbergs E.* Autobiogrāfija ar ģimetni un ievadu no Poruku Jāņa. Cēsīs, 1904, 21. lpp.

² *Dinsbergs E.* Skolas bibliotēkas grāmatas. 1878. LPSR ZA Fundamentālās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa. Dinsbergs E. Rokraksti, I. 28. lpp.

³ *Dinsbergs E.* Vīriešu krietnums un sieviešu untums, I. Liepāja, 1900. 194. lpp.

⁴ *Dinsbergs E.* Goda rīme latviešu tautas kopējiem. — Latviešu Avīzes, 1848, 8. apr.

⁵ *Dinsbergs E.* Skolas bibliotēkas grāmatas. 1878. LPSR ZA Fundamentālās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa. Dinsbergs E. Rokraksti, I. 34. lpp.

⁶ Draugu vaiņaks, ko kapā guldītam draugam J. Spāģam par piemiņu tautas brāji pinuši. Jelgavā, 1853, 29. lpp.

Spāgim pakaļ saukts».¹ Dzejolis vispirms bija publicēts «Latviešu Avīzēs» (1852, 27. XI). Tātad sastādītāji atzinuši, ka dzejolis iederas arī «tautas brāļu» — E. F. Sēnberga, K. Sēnberga, A. Spāga, M. Fitiņa, K. Valdemāra, K. O. Lepviča, E. Dinsberga sastādītajā piemiņas krājumā. Grāmatas, kurā apgaismots zemnieku stāvoklis Kurzēmē, titullapā² A. Spāgis rakstījis vārsmas:

Nav allažīņ strīdiņš uz ļaunu,
Bet daudzreiz ir labumu dar':
Tas gaišumu dzemdina jaunu
Un sasilda sirsniņas arī!

Tas ir pēdējais pants no Hūgenbergera dzejoļa «Krams un tērauds».³

Arī Dinsbergs dzejoļu krājuma titullapā⁴ līcis iespiest pantu par divu siržu saderību no Hūgenbergera tulkotās F. Sillera poēmas.⁵ Krājuma pirmajā dzejolī «Rīmētāja vēlēšanās» Dinsbergs paškritiski atzīst, ka nekad nespēs dzejot tik veiksmīgi «kā Stenders vai kā Hūgenbergeris».

F. Brīvzemnieks rakstu par A. Spāgi iesāk saistītā vadloda:

Ej, mana gaudu dziesmiņa,
Nes arī tu to ziņu,
Ka tēvu zemes asara
Ir biruse par viņu.⁶

F. Brīvzemnieks šīs vārsmas atcerējies no Hūgenbergera dzejoļa «Raudas»⁷, kas rakstīts K. Vatsona piemiņai. Minētie

¹ Draugu vaiņaks, ko kapā guldītam draugam J. Spāgam par piemiņu tautas brāļi pinuši. Jelgavā, 1853, 12. lpp.

² [Spāgis A.] *Die Zustände des freien Bauernstandes in Kurland ... T. 2. Leipzig, 1863.*

³ Latviešu Avīzes, 1825, 1. janv.

⁴ Rīmes. Pirmās grāmatas otra daļa: Mīlestības stāsti. Jelgavā, 1872.

⁵ Tā dziesma no pulkstena. — Grām.: Tā derīga laika kavēkļa otra puse. Jelgavā, 1827, 4. lpp.

⁶ *Brīvzemnieks F. Andrejs Spāgis.* — Baltijas Vēstnesis, 1872, 24.V.

⁷ Latviešu Avīzes, 1826, 22. apr.

piemēri liecina, ka latviešu inteliģenti zina Hūgenbergera dzeju pat no galvas.

Latviešu autori dzejas formā cildinājuši Hūgenbergeru. F. Mālbergs sauc viņu par «mūsu lakstīgalu», viņa dziesmas «Var sird' un garu iekarsēt», tās atcerēsies bērnbērni.¹ Hūgenbergeram aizejot no mācītāja amata Ārlavā, Dinsbergs raksta plašu pateicības dzejoli, kurā cildina Hūgenbergera nopelnus.² Cildinātais savukārt pateicas cildinātājam³. Sakarā ar Hūgenbergera nāvi 1860. gadā E. F. Sēnbergs uzdrīkstas «latviešu tautas vārdā» apliecināt cieņu aizgājējam.⁴ Ja iepriekš minētajos vecās paaudzes latviešu dzejnieku veltījumos Hūgenbergeram varam saklausīt pieklājības izpausmi, formālu cieņas apliecinājumu, tad pavisam citādi skan veltījums, ko rakstījis J. Alunāns, pats dedzīgākais, pats radikālākais reakcionāru uzskatu apkarotājs latviešu jaunās paaudzes inteliģencē.

Hūgenbergerim.

Salds Tev nu snaūzams ir miegs, kas no pasaules rūpēm
vairs traukts nav,
Kamēr no trūdiem pats Dievs pastara dienā Tev' cels.
Visiem Tu biji šē miļš, jo Tu dziedāji skanīgi, jautri
Latviešu mēlē papriekš spēcīgs kā cits jau neviens.
Karstas mums asaras birst, Tavu kap' daudz slacinādamas:
Agri Tu esi par daudz gājis no šejenes nost.⁵

J. Alunāns tik atzinīgi vērtējis Hūgenbergeru arī tāpēc, ka viņš ir viens no tiem vācu literātiem, kas visvairāk rosinā-

¹ Mālbergs F. Rīmes paldievs latviešu dziesmu tēvam Hūgenbergerim. — Latviešu Avīzes, 1851, 25. janv.

² Dinsbergs E. Ārlavas un Rojes vecam cienīgam mācītājam Kārlim Hūgenberger... — Latviešu Avīzes, 1851, 24. maijā.

³ Kas uz to atbildēts? Miļam draugam Dinsbergim no vecā Kārļa Jelgavā. — Latviešu Avīzes, 1851, 24. maijā.

⁴ Sēnbergs E. F. Pie saldās dusas aizgājušam vectēvam, nelaiķa cienīgam Ārlavas mācītājam Kārlim Hūgenbergerim pakaļ saukts. — Baznīcas Ziņas, 1860, № 11, 17. martā.

⁵ Alunāns G [J]. Dziesmiņas. R., 1867, 40. lpp.

jis mūsu nacionālās dzejas ievadītāju. Jura brālis I. Alunāns liecina, ka ģimnāzijas laikā Jurim bijušas «loti mīlas» tās grāmatas, kuras izdeva Latviešu literārā biedriba, jo tajās bija rakstīts par latviešu valodu¹. Tātad J. Alunāns būs lasījis arī Hūgenbergera rakstus par latviešu lietvārdiem, adverbiem, prepozīcijām, konjunkcijām,² būs lasījis atzinīgo latviešu valodas vērtējumu Hūgenbergera dzejoli «Latviešu biedriem»:

Latviešu runa mīļi jauki skan,
Visādā skolā derēs arīdzan.
Lai viņu kopjam un izskaidrojam,
Vidzemei kūrus tuvāk pievedam!
Vienota tauta nesis augļu gan.³

Jau «Derīga laika kavēkļa» priekšvārdos Hūgenbergers raksta:

«Ties ir, jūsu valoda top daudzreiz aplam lauzīta un grozīta, bet, kas to labi prot, tas teiks to mīlīgu, jauku, stipru, skanīgu un visur derīgu.»⁴

Līdzīgi skan J. Alunāna vārdi:

«Šīs dziesmiņas pārtulkojot, man bij šādas domas: es gribēju rādīt, cik latviešu valoda spēcīga un jauka...»⁵

Literatūrteorētiskas piezīmes par dzejošanu latviešu valodā 19. gadsimtā izteikuši vairāki mācītāji. Hūgenbergers uzraksta plašāku apcerējumu, kurā skaidro pantmērus, dažādas panta formas, norāda arī uz antīko autoru (Arhiloha, Sapfo) sarežģītajām strofām, apcer skanīgas un neskanīgas

¹ Alunāns G [J]. Tautas saimniecība. Sarakstīta no G. Alunāna. Ar G. Alunāna dzīvošanas izstāstīšanu. Jelgavā, 1865, V lpp.

² *Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft. II Bd. 1-2 St. Mitau, 1829.*

³ *H-r [Hūgenbergers]. Latviešu biedriem. — Grām.: Magazin, II Bd. 3 St. 1830, 24. lpp.*

⁴ *Hūgenbergers K. Derīgs laika kavēklis. I. Jelgavā, 1826, 5. lpp.*

⁵ [Alunāns J.] Dziesmiņas, latviešu valodai pārtulkotas. Tērbatā, 1856, 3. lpp.

atskaņas un citus dzejas teorijas jautājumus.¹ Ne vien Hūgenbergera dzeja, kas cildināta veltījumā, bet arī teorētiskie atzinumi varēja rosināt J. Alunānu.

Hūgenbergers apzinās savu teorētisko sagatavotību un uzņemas latviešu dzejnieku pamācīšanu. Kāds Heilsbergs dzejas formā jautā, ko nozīmē rīmes vārds.² Hūgenbergera skaidrojumā rīme ir atskaņas, kā arī pats dzejolis:

Ar rīmiem saskan dziesmiņas,
Par rīmiem šis ir saucamas.³

Polemika izraisās sakarā ar Džūkstes skolotāja E. Veinberga diletantisko dzejoli «Trīs draugi».⁴ Hūgenbergers to asi kritizē, norāda, ka dzejoli nav ietverta nekāda mācība, tas neizraisa arī prieku, nedz humoristisku pārdzīvojumu.⁵ Veinbergs jūtas apvainots, uztvēris kritiku kā izsmieklu.⁶ Savukārt Hūgenbergers atbild, ka gribējies ne izsmiet, bet pamācīt.⁷ Sajā sarunā vēra liekama ir Hūgenbergera doma, ka dzejai nav tikai didaktiski uzdevumi. Sādi uzskati pausti jau Hūgenbergera pirmajā dzejoļu krājumā (1826). G. Stenders iedibināja didaktisko laicīga satura dzeju, un tā dominēja visā 19. gadsimta pirmajā pusē. Hūgenbergers, nenoraidot didaktiku, nāca arī ar jaunām skaņām.

Polemika, vispār neskaidrība dzejas teorijas jautājumos mudinājusi Hūgenbergeru uzrakstīt arī latviešu valodā teorētisku apcerējumu «Kāds vārdiņš par peršu un rīmju

¹ *H-r [Hūgenbergers]. Erfahrungen für die lettische Verskunst. — Grām.: Magazin, II Bd. 1 St. 1829.*

² *H[eilsbergs]. Jautāšana. — Latviešu Avīzes, 1849, 22. dec.*

³ *põ[Hūgenbergers]. Atbildes. — Latviešu Avīzes, 1850, 19. janv.*

⁴ *V...g E[Veinbergs E.] Trīs draugi. — Latviešu Avīzes, 1853, 12. febr.*

⁵ *Hgnbrgr K [Hūgenbergers K.]. Rīmētājam 7tā numerī no Latviešu Avīzēm. — Latviešu Avīzes, 1853, 19. febr.*

⁶ *V...g E [Veinbergs E.]. Atbilde uz to dziesmu: «Rīmētājam» Latviešu Avīžu 7tā Nr. — Latviešu Avīzes, 1853, 2. apr.*

⁷ *Hgnbrgr K [Hūgenbergers]. Tam E. V...g uz to, ko tas 14tā numerī no Latviešu Avīzēm nodziedājis. — Latviešu Avīzes, 1853, 9. apr.*

skolu». ¹ Hūgenbergers skaidro poētikas jēdzienus, to apzīmējumus pārņemot no vācu valodas, piemēram, persis — pants, persītis — rinda, rīme — vārdu vai zilbju saskaņa. Atskaņām veltīta īpaša uzmanība. Skaidroti arī tādi jēdzieni kā dziedātājs-dzejnieks, pantmēri, hiāts u. c. Tas ir pirmais literatūrteorētiskais raksts latviešu valodā, palika nenobeigts.

Latviešu literāti Hūgenbergeru un J. Lundbergu atceras kā F. Sillera daiļdarbu pirmos latviskotājus. F. Sillera poēmu «Zvana dziesma» 19. gadsimta 60. gados tulko K. Biezbārdis un F. Brīvzemnieks. K. Štālberga apgādā abi tulkojumi izdoti 1869. gadā. K. Biezbārža tulkojuma sākumā uz īpašas lapas iespiests: «Tiem slaveniem vīriem K. Hūgenbergeram un J. F. Lundbergam.»

Dinsbergs pagājušā gadsimta 90. gados raksta: «Esmu nodomājis sarakstīt Ārlavas mācītāja Hūgenbergera dzīvi un rakstu darbus.» ² Šo ieceri izpildīja nevis Dinsbergs (vismaz nekas nav saglabājies), bet gan T. Zeiferts un K. Kundziņš. «Hūgenbergers mūsu valodas un rakstniecības laukā» ir viens no pirmajiem Zeiferta literatūrkritiskajiem rakstiem. ³ No tā izriet, ka Hūgenbergers, mācoties no vienkāršajiem ļaudīm, nopietni iedziļinājies latviešu valodā. Ar estētisku mērķi viņš pārcēlis latviešu valodā lielo vācu dzejnieku daiļdarbus. Hūgenbergers kļuvis par ceļa rādītāju latviešu inteligencei, tautā viņa dzejoļi neesot populāri. Zeiferts zina stāstīt, ka latviešu dzejnieki savus manuskriptus sūtījuši uz Ārlavu, vēlāk — Jelgavu, paši ieradušies pie Hūgenbergera lūgt padomu. Hūgenbergers it īpaši daudz palīdzējis Dinsbergam.

¹ *Hgnbrgr K [Hūgenbergers K.]*. Kāds vārdiņš par peršu un rīmju skolu. — Latviešu Avīžu pielikums, 1855, № 44, 3. nov.; Latviešu Avīzes, 1856, № 29, 19. jūl.; № 30, 26. jūl.

² Dinsberga vēstule Āronu Matisam 1898. g. 16. nov. LPSR ZA Fundamentālā bibliotēka. Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa. Āronu Matīss, Sarakstīšanās, IV.

³ Austrums, 1886, № 8. 479.—490. lpp.

Plašu rakstu publicējis K. Kundziņš.¹ Hūgenbergera vērtējumi līdzīgi kā Zeiferta rakstā. Dzīves apskata un pasaules uzskata attīstībā K. Kundziņš devis pirmreizīgus datus, jo viņa rīcībā bijušas vēstules un Hūgenbergera dienasgrāmata. Kundziņa apcerējumu izmantojuši vēlākie literatūrvēsturnieki, rakstot par Hūgenbergeru.

V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkā glabājas četri Hūgenbergera rokraksti (tirrakstā)². «Lutera gods» ir cenzūras eksemplārs, K. E. Napjerska atzīme: «Brīv driķēt, 1856. g. 28. II.» Krājumā ir piecdesmit deviņi dzejoļi par nozīmīgiem gadījumiem Lutera dzīvē, piemēram, ceļojums uz Romu, doktora grāda iegūšana, protests pret indulgencēm, kāzas u. c. Notikumi ir vienkāršoti. Lasītājam rodas priekšstats, ka Lutera bijis labs, gudrs vīrs. Viņam jāpārvar dažādas grūtības, bet beigās viss izdodas labi. Lutera mācība esot vienīgi pareizā, viņa pretinieki — naivi muļķīši.

Brošūrā «Joku stāstiņi bērniem un dižiem ļaudīm par pasmiešanu» ir pieci humoristiski dzejoļi. Kāds vīrs cer atbrīvoties no bizes ar ātru grozīšanos, bet veltīgi, bize vienmēr seko («Bize»). Neliela asprātība dzejoļī ir. (Jaunlatvieši «Pēterburgas Avīzēs» šo pašu atribūtiķu izmantoja nesalīdzināmi asprātīgāk.) Slinkums, dīkdienība, muļķība izsmieta hiperboliskajā dzejoļī «Mūlāpju pilsēta», kur apkatru ēku ir treknu desu žogs un iekšā alus krogs. Āboli un bumbieri bez kratīšanas grozā krīt. Grāvī peld vārītas zivis. Cepti cāļi, zosis, baloži paši skrien klāt. Godīgos un čaklos tūdaļ izdzen no pilsētas.

Kas caurām dienām gul un ēd,
Tur augstu kungu godā sēd.

Sajā visiem sliņķiem pazīstamajā pilsētā var nokļūt, izēdoties cauri piecdesmit soļu platam griķu biezputras kalnam.

¹ Kundziņš K. Kārlis Hūgenbergers. Latviešu tautas draugs un dziesminieks. — Austrums, 1890, № 9, 1080.—1098. sl.; № 10, 1211.—1236. sl.

² Kārļa Hūgenbergera rokrakstu kolekcija, R×43. — Valsts bibliotēka, Rokrakstu un reto grāmatu fonds.

Līdzīgs dikdieņu paradīzes tēlojums ir J. Zvaigznītes tulko-tajā pasakā «Par Leiputruzemi».¹ Ar populāro «Skolas maizi» pasaka plaši izplatījās tautā. Pirmais šo sižetu saistītā valodā latviskojis Hūgenbergers. Ja šajos divos dzejo-ļos saklausāma negatīvu rakstura īpašību kritika, tad dze-jolis «Lielas dzīres» ir tikai joks ar niecīgu asprātības pie-devu: ap tēva nošauto zvirbuli mīlojas ne vien visa ģimene, bet arī kaimiņi. Dzejoļu «Burvju amatapuisis» un «Veinber-ģes sieviņas» jēga pagrūti izlobāma, asprātības maz. Titul-lapā lasāms, ka tas ir «Daždažādu rakstu IV sašuvums». Tātad ir bijis arī III sašuvums (I iznāca 1855., II — 1860. gadā).

«Derības un biedrības dziesmas jauniem brāļiem Tērpatē, dāvātas no Vecā Kārļa», latviešu valodā tulkotas trīsdesmit astoņas vācu studentu dziesmas. Ievērojot godprātību, mē-renību, gludās vārsnās pausts prieks par jaunību, draudzību, skaistām meitiņām, vīnu.

Iepriekš minētajos trijos rokrakstos — cenzora ieraksts (1856), apzīmējums «no Vecā Kārļa», «no... atlaista Ārla-vas mācītāja» liecina, ka tie radušies 19. gadsimta 50. gados, kad Hūgenbergera sacerējumos, arī publicētajos (dzejoļi «Latviešu Avīzēs»), sāk izpausties apsākums, vecuma ne-spēks. Pavisam citādi vērtējams ceturtais rokraksts, par kura tapšanas laiku nav nekādu norādījumu. Tā ir poēma «Rūniķis lapšu Kūms, pēc Luibeķeru [lībokiešu] izdeves 1498tā gadā vecvācu valodā pirmsreiz iedriķētas, latviešiem izteikts no kāda no viņu pazīstamiem draugiem».

Literatūras vēsturnieki raksta, ka poēmā izmantoti Vā-cijā, Francijā, Nīderlandē izplatīti viduslaiku stāstiņi par viltīgo lapsu, kā arī citiem dzīvniekiem. Tie ir internacionāli sižeti, kādi atrodami arī latviešu vēstītājā folklorā, piemē-ram, kā lapsa izmet zivis no zvejnieka vezuma un vilks tās salasa, kā dzērve izvelk vilka rīklē iesprūdušo kaulu, kā ķēve sasper vilku, kas grib pīrkt kumeļu, vilks neprasmīgi, bet

¹ *Zvaigznīte J.* Par Leiputruzemi. — Grām.: Skolas maize jeb otra daļa Saca lasīšanas grāmatai. Rīgā, 1867, 22.—24. lpp.

Firmas Latvijas mēģinātājs

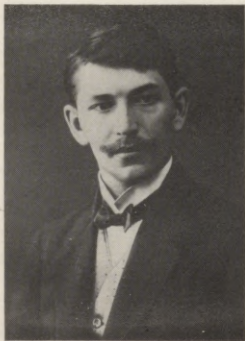
Kārlis Hügenbergs,

Math. 10. 9. 16.

Kārlis Hügenbergs un viņa autogrāfs.

Jānis Ezeriņš ar saviem skolēniem
Saikavas ministrijas skolā 1913. gadā.

Jānis Ezeriņš ap 1910. gadu.

lapsa gudri sadala kopīgi gūto medijumu u. c. Literārā apstrādājumā šie stāstījumi parādījušies vispirms latīņu valodā (poēma «*Ecbasis captivi*», 10. gs.), vēlāk franču «*Roman de renart*», vācu «*Reinhart Fuchs*», nīderlandiešu «*Isengrimus*». Tā ir viena no tā saucamajām tautas grāmatām, kas dažādu autoru apstrādājumā vācu valodā izdota daudzkārt. Latviešu lasītājiem kļuva pazīstama J. V. Gētes poēma «*Reineke Fuchs*» (1794) E. Dinsberga latviskojumā «*Lapsa Kūmiņš*» (1879), pirmais dziedājums 1852. gadā. Rodas jautājums, no kurienes Dinsbergs ņēmis Kūmiņa vārdu. Hūgenbergers vācu *Reineke* tulkojis ar Rūniķis, pievienojot arī otru vārdu Kūms, kāda vācu tekstā nav. Vai Dinsbergs būtu pazinis sava labvēļa darbu?

Hūgenbergers tulkojis vācu literatūrā pirmo nozīmīgāko nezināma autora lejasvācu dialektā sarakstīto alegorisko poēmu «*Reineke de Vos*», kas izdota Libekā 1498. gadā.¹ Poēma iedalīta četrās grāmatās, septiņdesmit piecās nodaļās, visvairāk nodaļu pirmajā grāmatā (39). Katras nodaļas sākumā autors nesaistītā valodā raksturo tematiku. Tālāk seko vēstījums toniskajā vārsmojumā, pavisam 6844 rindas ar blakus atskaņām. Visumā dzejojums raits.

Tēlu galerija plaša. Centrā izvirzās lapsa, ko Hūgenbergers sauc par Rūniķi jeb Kūmu. Tam visvairāk sadursmju rodas ar vilku Grimzi. Kūma viltības, ļaunprātības dēļ nākas ciest ne vien Grimzim, bet arī viņa sievai Negausai, lācim Dumajam (saukts arī par Mišku), runcim Incim, zaķim Zaicim, ķēniņa mājas priesterim aunam Tekulim, gailim Pulkstiņam un viņa saimei, vārnai Aszobei u. c. Kūmam ir arī sabiedrotie, aizstāvji — āpsis Grivis, Kūma brāļadēls, pērtiķiene Apene, ūdrs, bebrs, sermuļi. Visu zvēru ķēniņš ir Lauva Lielpilī. Tiesas lietās iejaucas arī ķēniņiene, Grimzis, Dumais, Kūms dažviet saukti par muižniekiem.

¹ Latvijas Valsts universitātes bibliotēkā ir grāmata: *Reinke de Vos nach der ältesten Ausgabe (Lübeck 1498). Mit Einleitung, Anmerkungen und einem Wörterbuche von August Lübben. Oldenburg. Druck und Verlag von Gerhard Stalling. 1867.*

Satīriskajā poēmā, bagātīgi izmantojot hiperbolu, īpaši situācijās, asi kritizēti feodālie kungi un garīdznieki gan politiskā, gan morāles aspektā, augstu vērtēta gudrība.

Galveno sižeta līniju poēmā veido Kūma nodarījumi, to izmeklēšana, sodīšana. Kad no visām pusēm atskan sūdzības par Kūmu, rāte lemj viņu bargi sodīt pakārot. Pēc vairākiem aicinājumiem ieradies Lielpilī, Kūms prot tik veikli melot, prot iekārdināt ķēniņu un ķēniņieni ar apslēptu mantu, ka valdnieks piedod Kūmam un atļauj pēc viņa paša vēlēšanās doties svēceļojumā uz Romu pie pāvesta, lai nožēlotu grēkus. Kad Grimzis un Dumais otrreiz žēlojas, ķēniņš pavēl viņus saistīt un iemest cietumā. Paklausot Kūma lūgumam, ķēniņš liek izgriezt no Dumā muguras pēdu garu un pēdu platu ādas gabalu Kūma ceļasomai, pavēl Grimzim nomaukt ādu priekšējām un viņa sievai pakaļkājām, lai pagatavotu Kūmam svēceļnieka kurpes. Svinīgi pavādīts, Kūms aiziet no Lielpils, neceļo vis uz Romu, bet uz savu pili Ļaunavu. Te viņš pavadonim Zaicim pārkož rīkli un ņirgājas par pašu ķēniņu, kas novēlējis tādu gardumu. Zaiča galvu Kūms ieliek no lāčādas gatavotajā svēceļnieka somā un ar aunu Tekuli aizsūta ķēniņam. Tas no jauna sadusmojas uz Kūmu, pavēl izlaist no cietuma Dumo un Grimzi, ceļ viņus atkal godā, kā atlīdzinājumu par nodarīto pārestību ļauj abiem saplosīt Tekuli.

Tādējādi autors rāda, kā dzīvē izpaužas netaisnība, patvaļa. Likumi, lēmumi, elementāras morāles normas tiek pārkāptas uz katra soļa. Varas nesēju rīcībā noteicējs faktors ir savtīgums, mantkāre.

Negatīvo parādību kritika izriet galvenokārt no poēmā tēlotajām zvēru savstarpējām attiecībām, tātad sižeta, bet tā izteikta arī tiešos vispārinājumos. Kūms poēmā ir gan negatīvs, gan pozitīvs tēls. Negatīva, ļauna ir Kūma rīcība daudzajos nodarījumos citiem zvēriem, negatīvi vērtējami viņa meli. Pozitīva loma Kūmam ir savu grēku sūdzē pavadonim Grīvim, divas reizes ceļojot uz Lielpili. Viņš atklāti atzīstas, ka iespīlējis ozola bluķi Dumā galvu un ķetnas,

Inci ievilinājis cilpā, gaiļa bērnus ar viltu noķēris, norāvis ausi trusim, apēdis vārnu, daudzreiz piekrāpis Grimzi. Kūms nosoda ne vien savu, bet arī citu zvēru rīcību. Vislielākais plēsoņa esot ķēniņš:

3885¹ Ka kungs mums ir tas Lauva par sodu,
Kas uzskata to par lielu godu
Mūs plēst, kur tikai plēst mūs var,
Par saviem ļaudīm mūs nosaukt ar.

Ķēniņš milot tikai tos pavalstniekus, kas pienesot kukulus. Sikos zagļus Lielpilī vedot pie karātavām, bet lielos blēžus un varmākas — Grimzi un Dumo — cildinot kā svētos. Kūms stāsta, ka reizēm viņu sākot mocīt sirdsapziņa par netaisni iegūto mantu, bet tā ātri pieklustot, jo augstākie priesteri rikojoties tāpat. (Viņu labā laupot vilki un lāči.) Garīdznieku vārdi nesaskano ar viņu darbiem:

4027 Kam derēs, ko tas sprediķos slavē,
Kad pats tas ir ļauns un atgriezties kavē.

Par grēku nožēlotājiem, kas ceļo uz Romu, arī pērtiķis saka:

4165 Kas naudu nes, to tūdaliņ žēlo,
Kam tādas nav, tas nācis par vēlo.

Noklausījies Kūma bikti, vispārīgo ķēniņa un viņa pavalstnieku raksturojumu, Grīvis konstatē:

4087 Jūs pārziniet pasaules būšanu
Caur caurim ar īpašu gudrību,
Nudie, Jums vajadzētu būt papam [priesterim].

Divējādi izpaužas Kūma gudrība. Viņš zina, kad vajag lišķēt, glaimot, vilt, melot. Ķēniņa priekšā Kūms metas eeļos, atkal un atkal apliecina padevību, cieņu, kaut gan, uz Lielpilī nākot, noķengājis ķēniņu. Tēva atstātos dārgumus (burvju gredzenu, ķemmi un spoguļi) tikai ķēniņš esot cieniņgs izmantot. Kūms piekrāpj ķēniņa sūtņus Dumo un Inci. Kad tie sūdzas ķēniņam, droši, pašapzinīgi melodams, Kūms vainu novel uz pašiem sūdzētājiem, un viņu attaisno.

¹ Manuskriptā numurētas nevis lappuses, bet rindas.

Bet Kūms parāda arī gudrību šā vārda īstā nozīmē. Autors galveno sižeta līniju bieži pārtrauc ar iestarpinātām epizodēm. Viena no tādām ir vēstījums par čūskas un vīra ķildu. Čūska zvērē nedarīt ļaunumu, lai tikai garām ejošais vīrs viņu atbrīvojot no valga. Kad vīrs lūgumu izpildījis, čūska tomēr, izsalkuma mocīta, gatavojas vīru nožņaugt. Krauklis, viņa dēls, vilks, lācis — visi ķildu izšķir par labu čūskai, jo cerē piedalīties vīra saplosīšanā. Ķēniņa gudrie padomnieki arī ieteic vīru nokaut, jo visiem patīk «dīrāt». Kūms čūskas un vīra ķildu izšķir šādi: čūska jāiesien atkal tanī pašā valgā, no kura tika atbrīvota. Vīrs tad var darīt, kā viņam tik — pestīt čūsku vai iet savu ceļu. (Piebildīsim — to var dēvēt par Zālamana spriedumu.) Valdnieka namā nojauš Kūma vērtību. Ķēniņiene sauc Grimzi un Dumo par miesniekiem, aprobežotiem varmākām un glēvuļiem, turpretim Kūmam nekad netrūkstot gudra padoma.

Kad Kūms pieveic Grimzi dramatiski tēlotajā divkaujā, ķēniņš atzīst, ka bez viņa pili nevar iztikt, un ieceļ Kūmu par kancleru:

6685. Caur smalku izmaņu, domām jaunām
 Pats neklausīšos vairs gaušanām ļaunām —
 Pret jums: Jūs spriedīsiet, tiesātājs būsiet,
 Ar tiesas dienām drīz galā kļūsiet.
 Jūs esiet šīs valstības kancleris;
 6690 Jums ziegelu savu es pavēlējis.
 Ko noliksiet un ko rakstīsiet jūs,
 Tam noliktam, rakstītam palikt būs.
 Tā Kūms nu lielkungu pili valda,
 6695 Kā augstākais sēž pie tiesas galda;
 Tas jādar', ko liek tas voi pavēlētu,
 Lai derīgs tas būtu, lai nederētu.

Satīriskais atmaskojums skan spēcīgi: lielākais melis, viltnieks, blēdis, laupītājs kļūst par valsts vadītāju. Poēmas beigās autors ieteic lasītājam īstu gudrību bagātināt ar tikumu:

- 6831 Ikkatram būs pēc gudrības dzīties,
 Būt godīgam, ne ar blēņiem pities!

Izlasot poēmu, rodas jautājumi: kādēļ tā nav publicēta? Kādēļ tulkotājs izvēlējies 15. gadsimta tekstu, nevis kādu no vēlākajiem izstrādājumiem? Kādēļ Hūgenbergers, būdams pats mācītājs, vispār tulkojis daiļdarbu, kurā asi kritizēti muižnieki un garīdznieki? Hipotētiskas atbildes varētu būt šādas. Varbūt cenzoram vai izdevējam radās iebildumi. E. Dinsberga tulkoto «Lapsu Kūmiņu» iespieda ar lielu vilcināšanos. Varbūt arī kādi citi iemesli. Konstatējām, ka nav iespiesta grāmata «Lutera gods», kurai ir jau cenzora atļauja (1856). Hūgenbergeram varēja likties, ka agrīnais vācu teksts par viltīgo lapsu latviešu lasītājiem būs tuvāks nekā vēlākie. Latviešu valodā Hūgenbergers tulkojis baznīcas dziesmas, izklaidējošu laicīga satura lasāmvielu, bet kopš 19. gadsimta 20. gadiem arī nozīmīgus daiļdarbus. Tāda ir poēma par lapsu. Tātad arī Hūgenbergera rokraksti liecina, ka simpātiju apliecinājums latviešiem nav tikai liekulīga frāze.

BALTVĀCU TĒMA RŪDOLFA BLAUMAŅA
PUBLICISTIKĀ UN SATIRĀ

Viens no Rūdolfā Blaumaņa biogrāfiem raksturo Blaumani kā «vācu [tātad faktiski baltvācu — P. K.] žurnālistu un reizē latviešu rakstnieku»¹. Viņa attiecības ar baltvācu sabiedrību bija sarežģītas. Rūdolfis Blaumanis un baltvāci — šī tēma varētu būt vilinoši interesanta, taču pagaidām vēl nav izpētīta. Tās detalizētākai apguvei būtu nepieciešama iepazīšanās ar rakstnieka izglītības gaitu (gandrīz desmit gadu vācu skolās!), ar viņa jaunības literārajām interesēm.

Būtu jāizprot (un jāizjūt) tas, ko viņš redzēja un izjuta Kokneses muižā; jāpētī «*Zeitung für Stadt un Land*» vispārīgais virziens un saturs un Blaumaņa darbība šīs avīzes kolektīvā; svarīga ir arī Blaumaņa draudzība ar baltvācu dzejnieku Viktoru fon Andrejanovu.²

Minētie jautājumi vairāk vai mazāk skarti dažādās Blaumaņa biogrāfijās un dažās literatūrvēsturiskās publikācijās. Taču būtu jāpētī arī Blaumaņa lasītie vācu rakstnieku, filozofu, literatūrvēsturnieku darbi, pievēršot uzmanību rakstnieka pasvītrojumiem.

Vajadzētu pilnībā iepazīties ar rakstnieka saraksti, ar viņa bibliotēku (pareizāk sakot, bibliotēkas paliekām), kā arī ar arhīva materiāliem.

Nāktos izanalizēt Blaumaņa latviešu valodā tulkoto vācu dzejoļu izvēli (piemēram, soda ekspedīciju laikā). Turklāt

¹ Birkerts A. Rūdolfis Blaumanis dzīvē un darbā. R., 1930, 16. lpp.

² Nozīmīgas ziņas par šo jautājumu lasāmas L. Volkovas publikācijā «Rūdolfā Blaumaņa literāro gaitu sākums un Viktors fon Andrejanovs.» — Lit. un Māksla, 1982, 17., 24. dec.; 1983, 7. un 14. janv.

katru no šiem jautājumiem vajadzētu aplūkot ciešā saistībā ar baltvācu nostāju, darbību, uzskatiem utt.

Par dažādām ar baltvāciem saistītām problēmām Blaumanis rakstījis gadsimta sākumā «Pēterburgas Avīzēs».

Pirmās Krievijas revolūcijas laikā Blaumanis saraksta virkni dažāda žanra darbu, kas liecina par viņa attieksmi pret baltvācu virsotņu nostāju un rīcību.

Šā raksta mērķis — iepazīstināt interesentus ar dažādu Blaumaņa darbu sabiedrisko fonu, precīzāk — paskaidrot dažus jautājumus, kuri mūsdienu jaunajam lasītājam ir pasveši, jo skar konkrētu, ar baltvāciem saistītu politisku situāciju šo darbu tapšanas brīdī.

Viens no Blaumaņa «baltvāciskajiem» dzejoļiem ir «Pa deičiski». Pirmiespiedums — demokrātiski liberālo «Pēterburgas Avīžu» (1901—1905) literārajā pielikumā «Purva malā» 1902. gadā.¹

Tā ir atbilde Rīgas vācu reakcionārās avīzes «*Düna-Zeitung*» kārtējai publikācijai par vietējām politiskām problēmām. Šoreiz «*Düna-Zeitung*» (Blaumanis citē 1902. gada 29. novembra rakstu) liek uzsvaru pirmām kārtām uz latviešu valodas «nepilnvērtību». Atgādināsim, ka tā bija daudzu baltvācu autoru bieži atkārtotā tēze. Daudzi gan bija apklusuši pēc Raiņa «Fausta» tulkojuma parādīšanās. Tulkojuma izcili augstais līmenis pievērsa šim faktam visai nopietnu baltvācu uzmanību. Tomēr arī pēc tam bieži tika uzsvērts, ka nevar atzīt vācu un latviešu valodas vienlīdzību.²

«*Düna-Zeitung*» runāja arī par pilsētu pašvaldības jautājumu, kas ap šo laiku kļuva par vienu no asākajiem Baltijas dzīves jautājumiem. Būtība bija tāda. Līdz t. s. «pār-

¹ Blaumanis R. Kopoti raksti 8 sēj. R., 1959, 6. sēj., 262.—264. lpp.

² Garāmejot atgādināsim, ka zviedru valdošais slānis Somijā vismaz formāli atzina somu valodas vienlīdzību jau 19. gs. 60. gados. Attiecīgos likumdošanas aktus somu autori dēvēja par somu valodas «Magna charta» (Lielo hartiju). Skat. par šo jautājumu *Katara Pekka. Die nationalsprachliche Entwicklung in Finland. Leipzig, 1941, S. 17.*

krievušanas» reformām Baltijas pilsētas atradās vācu rokās. Vēlāk vēlēšanu tiesības ieguva visi «namnieki». Tā rezultātā blakus vācu patricietim — lepna Rīgas nama īpašniekam centrā (vai Mežaparkā) vienu balsi ieguva Ilguciema vai Sarkandaugavas nameļa īpašnieks. Pret to protestēja baltvācu buržuāzija.¹

Blaumaņa atbilde ir politiski asa. Tas ir feļetons dzejola formā, viens no tiem gadījumiem, kad Blaumanis asprātīgi lieto «kārkluvāciešu» valodu. Liekas, ka panēmāra un lekšikas ziņā tiek atgādināts pazīstamais Gētes dzejolis «Minjona» («*Kennst du das Land, wo die Zitronen blühn*»). Blaumanis raksta: «*Kennst du den Blatt, wuh «Düna-Zeitung» eisst Un wunderschehn den Lettensprache weisst?*» «Kārkluvāciešu» «nevācu izcelsme» (atgādināsim, ka baltvācu agrākajā terminoloģijā igauņi un latvieši tika parasti apzīmēti par «*Undeutsche*» — «nevāciem») bieži izpaudās burtu «ü» un «ö» izrunā; «ü» tika izrunāts kā «ī» un «ö» kā «e». Lai garantētu sevi pret tādu, par viņu faktisko tautisko piederību liecinošo kļūdu, viens otrs no tādiem «vāciešiem» «e» izrunāja kā «ö», bet «i» — kā «ü». To izmanto Blaumanis. Sajā dzejolī sastopam smieklīgi skanošus vārdus: «*Geistesbũdung*», «*Bũldungswege*» un «*Fũrchtörlũch*». Un beigās apgalvojumu, ka pilsētas vadībā jāvēl «*der Tichtigste*», kā arī paskaidrojumu, ka tāds var būt vienīgi «*der deitsche Mann, der deitsch den deitschen Sprache spechen kann!*»².

¹ Mēģināju raksturot «*Düna-Zeitung*» redaktora E. Serafima programmatiskos rakstus gadsimta sākumā, kā arī A. Niedras atbildi — rakstu sēriju «Morituri» grāmatas «Melu un patiesības palete» (R., 1980) nodaļā «Morituri» vai «resurrecturi». Baltija XIX gadsimta beigās un XX gadsimta sākumā.

² R. Blaumaņa sašutums par to, ka daudzas turīgas latviešu ģimenes pasūta šovinistisko «*Düna-Zeitung*», vēlāk izpaužas nelielā prozas gabalā «Visādi iesākumi priekš modernām pasakām». Pirmais «iesākums» skan: «Vienreiz bij viens tautskolotājs, tas nomira un atstāja miljonu...» Nedaudz tālāk lasām: «Vienreiz bij viena latviešu labāka ģimēlija, tā neabonēja «*Dinā-Ceitungas*...» (Iespiests 1906. gadā) — Grām: *Blaumanis R.* Kopoti raksti, 3. sēj., 364. lpp.

«Kārkluvāciešu» valoda skanēja kā karikatūra par vācu literāro valodu. Šis karikatūras tālāka kariķēšana bija visai izdevīgs publicistisks paņēmieni.¹

Blaumanis lieto šo paņēmieni arī prozā. Te visupirms būtu jāmin feletonu virkne «Madām Birķ un madām Eiķ».² R. Blaumanis kariķē divu kārkluvācu «dāmu» dialogus. Pirmais sarunā R. Blaumanis kārtējo reizi izsmej «*Düna-Zeitung*». Sai gadījumā abas dāmas runā par to, ka madām Birķ suns ir nomiris. Ir izdevies noskaidrot, ka nāves cēlonis ir desas gabals, kas bijis ietīts veikala papīrā, bet pēc tam kādā «*Düna-Zeitung*» gabalā. Veikalnieks «*Err Ahboling*» paskaidro madām Birķ, ka jāpateicas dievam tam kungam par to, ka viņas ģimene palikusi vesela, jo nav paspējusi pēc suņa nāves lietot šo desas gabalu. Viņš saka ļoti sliktā vācu valodā: «*Wissen Sie denn nich, wenn dies Zeitung is purchbar giptig? In Popytechnikum macht aus ihm man schon Blauseire!*»

Trešā saruna veltīta vācu sieviešu savienības dibināšanai, abu dāmu valodā «*deutscher Frauenbunt*». Madām Birķ pierunā madām Eiķ izrādīt šajā jautājumā vislielāko aktivitāti, jo bez Rīgas *Frauenbunt* jādibina arī citās pilsētās. Tukumā šo uzdevumu var uzdot *Frau Ahbolting* un *Judelowiz*. Bez tam madām Birķ apsolās rakstīt frau Luksting, Kluksting, Spruksting un Tschuksting Cēsīs, Valmierā, Bauskā un Kuldīgā.

Sie uzvārdi ir mazliet jākomentē, jo blakus skaidri latviskas izcelsmes kārkluvāciskiem uzvārdiem ir arī ebreju uzvārdi: zināmas kārkluvācietības parādības bija visai izplatītas Kurzemes ebreju vidū.

Nākošā saruna veltīta vācu avīžu saturam un virzienam. Abas dāmas apmainās domām par «*Baltische Tageszeitung*», «*Rigasche Rundschau*», «*Düna-Zeitung*» un citām. Madām

¹ Salīdzinājumam ieteicu pārlasīt krievu padomju dzejnieka Demjana Bednija 1920. gada dzejoli par barona Vrangaļa manifestu.

² Iespiests laikraksta «Latvija» literārā pielikumā «Skaidienā» 1906.—1908. g. Skat. *Blaumanis R.* Kopoti raksti, 3. sēj., 335.—343. lpp.

Birķ atzīmē, ka «*Rigasche Rundschau*» ir pārāk gudra un nepietiekoši skaidri lamā latviešus («...*niemals man nicht weisst, schimft er auf den Letten oder schimft nich*»). Beigu beigās vienojas, ka labākā avīze ir galīgi reakcionārā «*Baltische Tageszeitung*», jo tā lamājas «*doller wie doll*» (trakāk par traku).

Piektā saruna veltīta ļoti trokšņainai problēmai, kas nodarbināja baltvācu, latviešu un igauņu presi. Tiekoties ar madām Birķ, madām Eiķ paziņo, ka nāk no šuvējas, kur viņa pasūtījusi debeszilu un «šarlaksarkanu» kleitu. Uz madām Birķ iebildumu, ka krāsas esot pārāk spilgtas («*knallich*»), madām Eiķ pamācoši atbild, ka tāpat esot domājusi arī viņas šuvēja, bet šoreiz krāsām jābūt spilgtām («*Aber diesmal muss sein knallich...*»), jo stāv priekšā svarīga pieņemšana sakarā ar «Err Purischkewitsch» gaidāmo ierašanos Rīgā. Abas dāmas apspriež Puriškēviču¹ un izsaka savu prieku par to, ka viņš ir ļoti «smalks kungs», bet diemžēl izslēgts no Valsts domes uz piecpadsmit sēdēm. Madām Eiķ izskaidro šo izslēgšanu ar to, ka Puriškēviča kungs ir izslēgts, *weil er an diese Mushiks-bauers is zu fein* («ir pārāk smalks šiem mužikiem-bauriem»). Svarīgi, ka Puriškēvičs ir apņēmis aizstāvēt vāciešus. Eiķ kundze saka, ka «Rīgas dāmas mierinās Puriškēviča kungu, bet viņš pamācīs viņu vīrus». Uz madām Birķ jautājumu par Puriškēviča izglītību madām Eiķ atbild, ka viņš ir studējis «*Pogromoprudenzen... dies Kunst mit dies Pogromen*» (tātad «grautiņu mākslu»).

Abu dāmu sarunā minētais gadījums ar Puriškēviču ir visai plaši aprakstīts «*Düna-Zeitung*» redaktora Ernsta Serafima atmiņās, kas izdotas neilgi pirms Pirmā pasaules kara.² II Valsts domē ļoti aktīvi uzstājās latviešu sociāalde-

¹ V. Puriškēvičs (1870—1920), monarhists, melnsimtnieks. Besarābijas mužnieks. Viens no «Krievu tautas savienības», pēc tam «Ercenģeļa Mihaila savienības» dibinātājiem. II, III un IV Valsts domē uzstājās ar skandalozī melnsimtnieciskām runām.

² *Seraphim E. Aus der Arbeit eines baltischen Journalisten (1892—1910)*. R., 1911, S. 294-309. *Der Fall Purischkewitsch*.

mokrātu deputāts Jānis Ozols, savā runā attēlodams soda ekspedīciju zvēribas, kuras bija pastrādātas kopā ar baltvācu muižnieku daļu (tā saucamiem «goda policistiem»).

Tālaika samērā demokrātiskais vēlēšanu likums (kas tika krasi reakcionāri grozīts pēc tā saucamā 1907. gada 3. jūnija apvērsuma) nedeva iespēju baltvācu muižniecībai iegūt vietas Domē. Par prieku baltvācu reakcijai tomēr Domē atradās muižnieku aizstāvis. Serafima atmiņās tas izskatās šādi: «Te pret viņu (Ozolu) piecēlās deputāts Puriškēvičs un liesmainā runā atbildēja apmelotājam, uzsaukdams: «*Du lügst, Kanaille!*» («Tu melo, nelieti!»)» Pēc šīs uzstāšanās Puriškēvičs publicēja Pēterburgas presē paziņojumu, ka viņš ir gatavs aizstāvēt Baltijas vācu iedzīvotājus pret «visādiem Ozoliem».

Puriškēvičam — galējam reakcionāram, melnsimtniekam, visaktīvākajam pārkrievošanas politikas ideologam un praktiķim — viņa uzvedības dēļ bija ārkārtīgi skandaloza reputācija. Sakarā ar to daļa baltvācu sabiedrisko darbinieku un publicistu uzņēma Puriškēviča deklarāciju, kā ar nožēlu atzīmē Serafims, «ar neuzticību, jā, pat ar tiešu antipātiju». Sakarā ar to «*Düna-Zeitung*» 1907. gada aprīlī publicēja deklarāciju, kurā paziņoja, ka Puriškēvičs ir pieņemama figūra un ka redakcijai tieši patīk viņa «*göttliche Grobheit*» (dievišķīgā rupjība). Avīze paskaidro, ka baltvācu virsotnēm Domē nav sabiedroto un ka šajos apstākļos jāsadarbojas ar tādiem cilvēkiem kā Puriškēvičs.

Plaši izklāstot redakcijas simpātijas pret Puriškēviču, avīze «*Düna-Zeitung*» sūdzējās par «*Rigasche Rundschau*»¹ un «*Libausche Zeitung*» enerģisko uzstāšanos pret Puriškē-

¹ Savos memuāros ievērojamais baltvācu liberālais publicists, buržuāziskās Latvijas periodā — parlamenta vācu frakcijas priekšsēdētājs Pauls Šimans raksta, ka Puriškēvičs «ar savām eksaltēti reakcionārām, dedzīgām runām (Brandreden) un starpsaucieniem bija iemantojis visai īpatnēju reputāciju». — Sk.: Schieman P. *Zwischen zwei Zeitaltern. Erinnerungen. 1903—1919. Lüneburg, 1979, S. 85—86.*

viču un analizēja «Rižskij vestņik», «Latvija» un citu avižu uzskatus.

Pēc dažām nedēļām Puriškēvičs publicēja atklātu vēstuli «*Düna-Zeitung*» redakcijai, kurā paziņoja, ka viņš ir ļoti aizņemts ar «Krievu tautas savienības» uzdevumiem, bet ka viņš tomēr atradīs laiku «atbalstīt baltvācus». Puriškēvičs piesūtīja redakcijai savu politisko programmu, kur atklāti teikts, ka viņš uzskatot sevi par vienu no «viskarstāk pārlicinātajiem un kaislīgākajiem cīnītājiem par patvaldības principa neaizskaramību», kā arī par nacionālistu.

«Puriškēviča lietu» apsprieda Baltijas konstitucionālās partijas sēdē. Partijas vadītājs A. Erharts paziņoja, ka sadarbība ar Puriškēviču nav iespējama, jo partijas vadība neredz nekādu labumu, ko baltvāci varētu gūt, ejot kopā ar Puriškēviču. Erharts gāja vēl tālāk. Viņš paskaidroja, ka, piekrītot Puriškēviča priekšlikumiem, baltvāci daudz zaudētu. Pirmkārt, Puriškēvičs kā «Krievu tautas savienības» priekšsēdētāja vietnieks aktīvi piedalījās šīs savienības programmas sastādīšanā, bet «šajā programmā attiecībā uz impērijas nomaļu rajoniem un attiecībā uz komunālās pārvaldes, tiesas un skolu pārkrievošanu ir atrodamas tik ultra-reakcionāras tēzes un tāda neiecietība reliģijas un baznīcas jautājumos, ka tādas programmas īstenošana nozīmētu Baltijas provinču nāvi». Otrkārt, «jāņem vērā, ka Baltijas vācieši tik un tā no pārējām Krievijas tautām tiek uzskatīti par reakcionāriem. Puriškēviča piedāvājuma pieņemšana izsauktu mūsu latviešu un igauņu līdzpilsoņos bezgala neuzticību pret mums un *a priori* izslēgtu jebkura politiska kompromisa vai pat politiskas sadarbības iespējas.» Erharts uzskatīja, ka Puriškēviča priekšlikuma pieņemšana «nav savienojama ar godīgumu». Pret Erhartu uzstājās «*Düna-Zeitung*» redaktors E. Serafims, redaktors A. Stelmahers¹ un daži citi. Erhartu atbalstīja fon Klots un vairāki citi sabiedriskie darbinieki. Beigu beigās pēc vairākkārtējām nobalsošanām

¹ A. Stelmahers bija fanātiski reakcionārs, letofobās anonīmās brošūras «*Am Scheidewege*» («Krustcelēs») autors.

Šī dramatiskā sēde beidzās ar Puriškēviča priekšlikuma noraidīšanu. «*Düna-Zeitung*» šo noraidījumu komentēja ļoti naidīgi.

Puriškēviča uzskatus dotajā jautājumā atbalstīja arī citi redzamī melnsimtnieki.

Ne mazāk reakcionārais un tikpat skandalozais Domes deputāts N. Markovs 2. (Марков 2-ой) pat kara priekšvakarā atbalstīja baltvācu muižniecību. Par to liecina viens, spriežot pēc virsraksta, visai «garlaicīgs», bet faktiski ļoti interesants un informatīvs dokuments — IV Valsts domes budžeta komisijas sēdes protokols. Komisija apsprieda Valsts zemes īpašumu departamenta budžetu. Sai sakarā izvirzījās sekojošais jautājums: kam piedāvāt pārdošanai paredzētos valsts muižu zemes gabalus Baltijā. Vairāki liberāli deputāti ieteica tos pārdot vietējiem latviešu vai igauņu bezzemiņiem. Markovs iebilda pret to un ieteica pārdot zemes gabalus vienīgi krievu zemniekiem. Uz liberālā deputāta Šingareva iebildumu, ka tas izsauks Baltijas bezzemiņu neapmierinātību, kas neesot Krievijas valsts interesēs, Markovs nikni atbildēja: «Es, protams, uzskatu, ka kara un vācu uzbrukuma gadījumā tieši vācu baroni būs daudz uzticamāki nekā latviešu un igauņu kungi...» (Komisijas priekšsēdētājs atzīmēja, ka Markovs pārāk «tālu atkāpies no tēmas».)¹

Ironizēdams par «*Düna-Zeitung*» un citu baltvācu aprindu vēlēšanos sadarboties ar Puriškēviču, Blaumanis liek abām madamām — Birkū un Eikū — apspriest viņa uzņemšanu Rīgā: Puriškēvičs apmetīsies savas draudzenes («*Brustfreindin*») — «*Düna-Zeitung*» redakcijā, tur viņš dzīvos redakcijas «vecajā, svētajā privilēģiju kambarī», kur viņu apsargās «*Iberdinscher Selbstschutz*» (Pārdaugavas *Selbstschutz*, vācu «pašaizsardzības» organizācija 1905. gadā). Pieņemšanā «*Düna-Zeitung*» redaktors Serafims tēlos saimnieci

¹ Заседание бюджетной комиссии 25. II. 1913 года по смете Департамента государственных земельных имуществ на 1914. [Стенограмма], с. 21.

un vārīs kafiju, Jelgavas vācu avīzes redaktors atvedīs Kurzemes piparkūkas, «*Rigasche Zeitung*» redaktors pūtīs uz fleitas «*Wacht im Ost*» («Sardze austrumos»)¹. Madām Birk beigās jautā, vai būs vēl kāds «jeb vienīgi mēs vācieši savā starpā». Izrādās, ka būs vēl «*Err Rüşkü Wöstnik*» (Rīgas reakcionārās krievu avīzes «Rižskij vestņik» pārstāvis) un «*dies Errn Weinberg*» (runa ir par Frici Veinbergu jeb, kā latviešu progresīvā prese rakstīja, «melno Frici», reakcionārās «Rīgas Avīzes» redaktoru). Beigās abas dāmas vienojas, ka Puriškēvičs ir «mūsu vācu cerība»: «..is jau unser Deutschen Offnung.»

R. Blaumanis vairākas reizes pievērsās Puriškēvičam. 1907. gadā viņš aprakstīja «lielo vācietības vītolu», kas «tagadīņ stāv puskails, it kā no nāves dragāts». «Vaina bija meklējama gluži vienkārši klizmā, proti, pārāk viduslaiciskā konservatizmā, Kas savas spangas, važas, valgus un stīpas ap koka celmu lika, Tā kā sula no lejas uz augšu nekādi vairs neuztika.» Tāpēc «.. koks taisījās pārvērsties par prauli. Te nu gadījās Puriškēvičs, vīrs.. kā eņģelis tīrs», kas «kalstošā koka celmā iespraudās par glābšanas ķīli».² Nākošajā gadā R. Blaumanis it kā «*Düna-Zeitung*» vārdā publicē sludinājumu: «Puriškēvič! Tu tam sasodītam kadetam Miļukovam ģīmī splāvis. Esi lepns, tu esi viens riktīgs džentlmens patriots... Tu esi mans krustdēls. Ak, kaut tu kļūtu mans znots!» Sludinājumu parakstījusi «*Dünatante*» (tā bieži liberālajā un demokrātiskajā presē sauca «*Düna-Zeitung*»)³.

1905. gada revolūcijas laikā R. Blaumanis publicē daudz dzejoļu pret baltvācu reakciju. 1906. gadā tiek publicēts

¹ Vācijā bija populāra pretfranču dziesma «*Die Wacht am Rhein*» (Sardze pie Reinas).

² Pirmiespiedums «Skaidienā» 1907. g. — *Blaumanis R.* Kopoti raksti, 6. sēj., 349.—350. lpp.

³ Pirmiespiedums «Skaidienā» 1908. g. — *Blaumanis R.* Kopoti raksti, 6. sēj., 385.—386. lpp.

dzejolis «Bez kā izglītots un turīgs latvietis nevar iztikt?»¹. Rakstnieks pārmet latviešu buržuāzijai vienaldzību pret nacionālo kultūru, teātru neapmeklēšanu un citus grēkus. Tai pašā laikā viņš atzīmē, ka latviešu pilsoņiem «vajaga «Düna-Zeitung'u» lasīt!». Šī avīze tēlo Baltijas iedzīvotājus par «vec-laiku hunni vai par smieklīgas republikas dibinātāju».

Par huņņiem un «Düna-Zeitung» Blaumanis jau bija izteicies agrāk. 1906. gada sākumā viņš rakstīja par vācu reakcijas šovinistisko nostāju Baltijas revolūcijas jautājumā: «Mūsu tauta ir apkrauta ar kaunu, un šo kaunu veiclas mēles un spalvas, simtkārt pavairotu, pasaulē paūz tālāk. «Düna-Zeitung» raksta par Baltijas huņņiem.» «Minhenē sniedz briesmu bildes un dzied nejdzības par latviešiem, Drēzdenē Krimuldas mācītājs Skribanovics kāpj lielas baznīcas kancelē.. un Berlīnē vācu Reihstāgā kāds grāfa kungs tautas vietniekiem matus ceļ stāvu ar stāstiem, ka latvieši šejienes vāciešiem dzīviem nagus no pirkstiem vilkuši nost.»²

Kas attiecas uz vārdiem «smieklīga republika», tad runa ir par melu ziņu, kas 1905. gada nogalē parādījās Baltijas vācu un Vācijas reakcionārajā presē un vēlāk pārņēma arī daļa krievu preses. Runa ir par tā saucamo «latviešu republiku», kas esot «proklamēta pēc visām formām». Vācijas prese rakstīja par to, ka šī republika esot izlaidusi naudu ar prezidenta Krodera attēlu uz banknotēm. Šim «latviešu republikas» bubulim bija divi mērķi — vai nu paātrināt cara soda ekspedīciju ierašanos Baltijā, vai arī — tādā gadījumā, ja Krievijas vecā iekārta sabruktu, — panākt ķeizarskās Vācijas bruņotu iejaukšanos. Vilhelms II paziņoja 1906. gadā, ka gadījumā, ja Krievija sabruks, viņš soļos uz austrumiem, jo nekādā gadījumā nepieļaus poļu

¹ Pirmiespiedums «Skaidienā» 1906. g. — Blaumanis R. Kopoti raksti, 6. sēj., 292. lpp.

² Pirmiespiedums laikrakstā «Latvija» 1906. g. — Blaumanis R. Kopoti raksti, 7. sēj. 63.—64. lpp.

valsts un «latviešu republikas» izveidošanu.¹ Kā zināms, 1905. gadā par kaut kādu atdalīšanos no Krievijas nebija runas, bet, augstākais, bija runa par Somijas tipa autonomiju Krievijas sastāvā.

Pēc dažām nedēļām Blaumanis publicē dzejoli «Pēdējais kultūrtrēgiskais diždarbs» par vācu zeltstūca grautiņveidīgo darbību ne tikai pret revolucionāriem, bet pat pret liberāļiem.²

Ārkārtīgi asais patronāta jautājums tiek publicistiski satīriski aplūkots dzejolī «Dziesma par patronātu». Blaumanis iesāk to ar vārdiem: «Ko apspriež tagad daudzi, Ko bieži cilā prāts, Kas uzbudina draudzi? Tas ir tas patronāts. Tā vecu vecā rekte, Ka muižnieks-edelmans Var ļaudīm sacīt: «Ek, te ir jūsu dvēšļu gans!»» Patronāts nozīmē muižnieka tiesības iecelt mācītāju lauku draudzēs, nerēķinoties ar draudzes uzskatiem. Atzīmēsim, ka patronāta institūcija nav pastāvējusi Zviedrijā³ un ka angļu protestanti cīnījās pret patronātu jau 17. gs. vidū. R. Blaumanis iztīrā šajā satīrā patronāta piekritēju argumentus un beigās parāda, ka jautājumam nav tikai reliģiska nozīme vien. «Bet tam, kas domāt māc, Pie Patronāta sieta Vēl otra prātā nāk. Tai baznīcai, lūk, manta, tai meži, mājas ir. Kam, prasa «Dūna-Tante», Sis naujums jāpiešķir?» Blaumanis ironiski atbild: «Lai sev pie krūtīm sitam Un skaidri liecinām: Nudien nevienam citam Kā atkal baronam!»⁴

Soda ekspedīciju darbība tiek vairākkārt skarta Blaumaņa poēzijā un prozā. 1906. gadā viņš publicēja dzejoli «Dr. Krupam taisnība». Tā bija atbilde uz baltvācu ārsta Dr. Krupa vēstuli, kas bija publicēta kādā Tērbatas vācu

¹ Sīkāk par šo jautājumu skat. *Krupņikovs P.* Melu un patiesības paleti. R., 1980, nodaļā «Latviešu revolūcijas» vācu atbalsis.

² Pirmiespiedums «Skaidienā» 1906. g. — *Blaumanis R.* Kopoti raksti, 6. sēj., 293.—295. lpp.

³ *Die nördlichen Länder un Völker. Königsberg, 1928, S. 161.*

⁴ Pirmiespiedums «Skaidienā» 1906. g. — *Blaumanis R.* Kopoti raksti, 6. sēj., 295.-298. lpp.

laikrakstā. Krups paskaidroja, ka četršimt sitieni nav būtami cilvēka veselībai un ir lietojami revolucionāru sodīšanai. Krupu atbalstīja vācu reakcijas avīzes, turpretī gan Baltijas, gan abu galvaspilsētu krievu presē, gan arī vācu progresīvo izdevumu slejās tika ievietoti protesti. Rainis sarakstīja par šo gadījumu dzejoli:

«Nāc, ļaužu glābējs, dziedinātājs!
Nāc, ārste, sāpju remdinātājs!
— Še cilvēks gabalos top raustīts,
Ar divi simti kokiem šaustīts!»

Ārsts atbild:

«Eh, ko! Tur ļaunuma nekāda!
Var piecsimt ar, tiem bieza āda;
No pēriena prasts zemnieks nenomirst!»

Rainis beidz dzejoli asiem vārdiem: «Tev, smalkam ārstam, tad var divtik cirst?»¹

Blaumanis savukārt apraksta, ka viņš, «Svētdien Latviešu teātrī Gorkija «Dibenā» skatoties Un aiz šausmām par ļaužu grimšanu kratoties», atcerējies dakteri Krupu. Blaumanis ironiski nosoda daudzu avīžu uzstāšanos pret Krupu un to, ka tie «daktera kungu» nosaukuši par asinskāriģu. Blaumanis raksta, ka apskatījis «zemnieku muguras turpinājumu»: «Redzēju bauri sēdam, redzēju to tupam Un liecinu klaji — taisnība Krupam», jo tauta ir «septiņus simtgadus pēta gan ar nūjām, pletnēm, dzelzu un koka žagariem, Gan no bruņiniekiem, pilskungiem, baroniem, vāgariem» un rezultātā gadsimta laikā zemniekam «zināmā vietā» radās «Kaula kažociņš, Āda, uz kuras, ja grib, ar bārdas nažiem frikaseju var kapāt, Un vīrs tomēr pēc tam svelpdams uz mājām spēs čapāt...»² (Krupa vēstulē redakcijai bija atzīmēts, ka zemnieki pēc četršimt sitieniem paši

¹ Rainis J. Moderns ārsts. — Kopoti raksti 30 sēj. 1977.—? R., 1977, 1. sēj., 353. lpp.

² Pirmiespiedums «Skaidienā» 1906. g. — Blaumanis R. Kopoti raksti, 6. sēj., 298.—300. lpp.

aizgājuši uz mājām). «Düna-Zeitung» izteica savu sašutumu par Blaumaņa dzejoli.

Nākošais dzejolis ir «Landtāga vīriem!». Zīmīgi, ka šajā asajā, baltvācu muižniecību kritizējošajā dzejolī Blaumanis piemin virkni baltvācu vēsturisko personu, kas parasti tika apzīmēti par liberāliem vai vismaz iecietīgiem pret zemniekiem. Tie ir Aizkraukles barons Sulcs (18. gs. likumu autors), Hamilkārs fon Felkerzāms (1849. gada agrārā likuma ierosinātājs), Mellins un Zivers. Par Blaumaņa nostāju liecina viņa aicinājums kontrrevolūcijas perioda baltvācu muižniekiem atcerēties šos liberālos darbiniekus, «lai tie jums gaismu nes...»¹.

Baltvācu jautājums tiek skarts dzejoļos «Cesvaines klibiķis», «Čučī, guli, lāča bērns...», «Skats pa durvju šķirbu uz 1907. gadu», «Kapa uzraksts», «Silvestra dzēriens», «Mežu rijējs», «*Auch du, mein Sohn, Brutus!*», «Kas visu uztur?» un vairākos citos.

Dzejolī «Bazārs Maldus miestīņā» Blaumanis komentē parādību, kam tika pievērsta liela uzmanība pēc 1905. gada revolūcijas sakāves. Runa ir par tā saucamo Vācu biedrību dibināšanu, ar kuru palīdzību baltvācu muižniecība centās saliedēt ap sevi visus Baltijas vācu iedzīvotājus, ieskaitot tā saucamos «mazvācus» (*Kleindeutsche*) — vācu amatniekus, sīkos tirgotājus, strādniekus un citus sīkpilsoniskus un pusproletāriskus elementus. «Vācu biedrību» Kurzemē vadīja Kazdangas muižas īpašnieks fon Manteifelis, Vidzemē — Skrīveru muižas īpašnieks fon Zivers. Abi bija pazīstami ar saviem reakcionārajiem, šovinistiskajiem uzskatiem. Šie «fereini» organizēja saviesīgus vakarus, ar kuru palīdzību mēģināja pārvarēt plaisu starp muižniekiem un «mazvāciem». Blakus mēģinājumiem kolonizēt Baltiju ar vācu zemniekiem no pārējām Krievijas malām šo «fereinu» dibināšana bija baltvācu muižniecības un valdošās buržuāzijas

¹ Pirmiespiedums «Skaidienā» 1906. g. — *Blaumanis R.* Kopoti raksti, 6. sēj., 300.—301. lpp.

atbilde uz 1905. gada revolūciju.¹ Minētajā dzejolī tiek aprakstīts, ka «Kurzemē ir miestniņš, to sauc par Maldus, Nesen atpakaļ vācu fereins tur bij klājis galdus Un sarikojis tādu saviesīgu vakaru, lai starp «mazo vīru» un «lielkungiem» stiprinātu sakaru, — viesīgu vakaru un bazāru priekš nabaga vācu ļaudīm...». Blaumanis atzīmē, ka muižnieku augstprātības dēļ šī politika nedod īstus rezultātus, bet turpat piemin arī, ka «ceitungas jūsmīgi ziņoja, ka frišs vējš vācu mežā lapiņas purina Un arī Maldus fereins mīlas guni starp «mazo» un «lielo» brāli dūšīgi kurina».²

Minētās kolonizācijas pirmajiem pasākumiem veltīts Blaumaņa dzejolis «Lielais Miķelis un mazie Miķeļi jeb par velti mēģināts».³ Atgādināsim, ka Eiropas publicistiskā attiecībā uz vācieti bieži tika lietots apzīmējums «vācu Miķelis». Dzejolis sākas ar vārdiem: «Saratovā zīle dzied Vārtu staba galiņā. Geh, frauchen'a klausīties, Kādu ziņu zīle nes! Zīle nesa tādu ziņu: Uz Kurzemi mums būs iet, Uz to dieva Kurzemīti, Kungiem — brāļiem palīdzēt.» Tālāk šis Saratovas vācietis dzied: «Nu ardievu, Saratova, nebūsim vairs dienvidos, Neiesim vairs karstā saulē arabūzas rušināt. Pūt, vējiņi, dzen laiviņu, aizdzen visu partiju Kurzemē!»

Arī nākošajos dziedājumos izmantoti latviešu folkloras elementi, piemēram, 3. dziedājumā, kas zīmējas uz to, ka Saratovas kolonistiem bija grūti pierast pie daudz smagākiem Kurzemes darba apstākļiem, lasām tādus vārdus: «Kur tad mani radi, kundziņi manu? Tīrumā, tīrumā, ciemiņi man'!

¹ Par šo jautājumu rakstījuši *Апине И., Крупников П. Я.* Новое в политике прибалтийского дворянства после революции 1905—1907 гг. Германия и Прибалтика. — Ученые записки ЛГУ им. П. Стучки, 1972, Т. 159. *Апине И.* Латвijas sociāldemokrātija un nacionālais jautājums (1893—1917). R., 1974. II un III nodaļa.

² Pirmiespiedums «Skaidienā» 1907. g. — *Blaumanis R.* Kopoti raksti, R., 1959, 6. sēj., 348—349. lpp.

³ Pirmiespiedums «Skaidienā» ar apakšvirsrakstu «Liels moderns eposāstoņos dziedājumos ar epilogu. Sarakstījuši Melnā čūska un Puliers». — *Blaumanis R.* Kopoti raksti, 6. sēj., 381.—385. lpp.

Ko tad tie tur dara, kundziņi manu? Ar — ecē, ar — ecē, ciemiņi mani! Kā tad tie tur ecē, kundziņi manu? Iet un sten, iet un sten, kundziņi manu!»

Piektajā dziedājumā Blaumanis runā par kolonistu daļas aizbraukšanu (tie bija neapmierināti ar darba un dzīves apstākļiem vairākās muižās). Blaumaņa tekstā tas skan: «Muiža dimd, muiža dimd, Kas to muižu dimdināja?» Atbilde ir: «Tie bāliņi lamājāsi, Kam tā vācu valodiņ!» Izrādās, ka «tēva brālis dūres vīsta Par to sliktu istabiņu, mātesbrālis baltu splāva Par to melno rudzu maiz», bet «barons patsi sazīlējis Gaisā spitku šmikstināj'».

Sestajā dziedājumā konflikti starp baroniem un kolonistiem tiek aprakstīti vārdiem: «Eita, bērni, skatīties, Kādi ērmi tīrumā: Kundziņš kūla kolnistiņu, Aiz matiemi turēdams.»

Septītajā dziedājumā jauns kolonists sūdzas, ka svešais kungs «nosolīja baltu maizi Par to manu gājumiņ. Solīt sola, bet nedeava, Teic man lielu izēdāj!» Sašutis par tādiem pārmetumiem, jaunais kolonists atbild: «Kuru klēti es izēdu, Kam nozagu cūkas šķiņķi? Krimtu cietu pelavmaizi, Asarāsi mērcēdams!»

Pēdējā dziedājumā Blaumanis pieskaras tam, ka Saratovas kolonisti atgriežas uz dzimto pusi un muižnieki mēģina aizturēt viņus ar policijas palīdzību: «Ko mēs, kungi, darīsim, Puiši bēga atpakaļ! Liksim sargus uz ceļiem Līdz dienvidus robežām.»

Prozā šis jautājums aplūkots rakstā «Kāds vārds par vācu laukstrādniekiem». Ironija šeit visvairāk izpaužas Blaumaņa priekšlikumā, kā tomēr varētu panākt vācu laukstrādnieku palikšanu uz vietas. Blaumanis liek priekšā vācu laukstrādnieku darba atvieglināšanai izveidot jaunus darbarīkus. Kā pirmo liek priekšā «aramo krēslu»: «Tajā sēdēdams, strādnieks viegli zirgus var vadīt un pie tam, «*Baltische Tageszeitung*» lasīdams, izkopt savu inteligenci.» Tādā pašā garā ir aprakstīta «ecējamā gulta (zofa)»,

«papuves tīkls», «mēslu bezbēns (bezmērs)», «mēžamie cimdi» utt.¹

Kārtējā dzejolī «Baltijas idille» Blaumanis raksta par «*Rigasche Neueste Nachrichten*» — vācu liberālo avīzi, kas sāka iznākt 1907. gadā un noturējās tikai līdz 1911. gadam. Atgādināsim, ka avīzes pēdējā numurā redakcija ar rūgtumu atzīmēja, ka vēl nav pienācis laiks baltvācu liberālās preses eksistencei. Tekstā ir minēti «27 ar pus cāļi», par kuriem rakstot «*Düna-Zeitung*». Runa ir par to, ka baltvācu reakcionārā prese zoboja baltvācu liberāļus par to, ka viņiem maz piekritēju — 27 ar pus biedru liberāļu klubā.²

1908. gadā Blaumanis lielā dzejolī «*Die lettische Revolution*» reaģē uz tāda paša nosaukuma grāmatu, kuras 1. sējums iznāca Berlīnē 1906. gadā, 2. sējums — 1907. gadā, bet 2. paplašinātais un izlabotais sējums — 1908. gadā. Atgādināsim, ka 1. sējumā bija 156 lappuses, bet otrajā — 419 lappuses. Pēc būtības tas ir apjomīgākais darbs par 1905. gada revolūciju Latvijā. Grāmata izcēlās ar fanātisku naidu pret Baltijas tautām un Krieviju, ar atteikšanos kaut kādā jautājumā piekāpties tautas kustības priekšā. Grāmata iznāca anonīmi. Pirms dažiem gadiem Baltijas vēsturiskās komisijas priekšsēdētājs, VFR baltvācu izcelsmes jaunākās paaudzes vēsturnieks Gerts fon Pistolhors nosauca šo grāmatu par Vidzemes landrātu kolēģijas «politiskā pasūtījuma darbu».³ Šim darbam pievērsa lielu uzmanību gan Vācijas, gan arī Krievijas un Latvijas prese. Šī uzmanība (vismaz Vācijā) bija izskaidrojama ar to, ka grāmatas ievada autors bija profesors Teodors Šimans, Berlīnes universitātes Austrumeiropas tautu vēstures katedras dibinātājs un ilgga-

¹ Pirmiespiedums «Skaidienā». — *Blaumanis R. Kopoti raksti*, 3. sēj., 388.—392. lpp.

² Pirmiespiedums «Skaidienā». — *Blaumanis R. Kopoti raksti*, 6. sēj., 389.—390. lpp.

³ *Pistolhors G. V. Das Urteil Alexander Wäbers über das Scheitern der lettischen nationalen Bewegung und die Ursachen der lettischen Revolution von 1905—1906. — Das Vergangene und die Geschichte. Göttingen, 1973, 233. lpp.*

dējais vadītājs, reakcionārās «*Kreuzzeitung*» ievadrakstu autors, Vilhelmam II tuva persona.

Blaumanis plaši raksturo grāmatu. Viņš īpaši ironizē par to, ka šajā grāmatā par revolūcijas vaininiekiem tiek apzīmēta buržuāziskā Rīgas Latviešu biedrība un tās darbinieki Vēbers, Grosvalds (un citi revolūcijas pretinieki), «kas esot arvien bijuši darboņi anarhisma postīšanas laukā». Vainīgs pie revolūcijas esot arī valodnieks Kārlis Milenbahs, kas «sviedriem vaigā pūlējies, lai nāktu tas lielais krahs, Rakstīdams niknus artiķelus par galotnēm -tājs un -šana Un izdodams jaunu gramatiku, it kā ar Bīlenšteinu nebūtu gan!».

Kas attiecas uz Baltijas muižniecību, tad «Baltijas lielkungi ar savām lielmātēm, freilenēm un tantēm Visi esot tik nevainīgi kā balti jēriņi ar rozā kakla bantēm», jo «viņi bauriem arvien taisījuši koncesijas, Bet bauri arvien noārdījuši saprašanas tiltam sijas».

«Grāmatas satura patiesību arī Berlīnes profesors Šīmans svinīgi apliecina. Viņš ir tāds vīrs, kas puslīdz visu zina, Sevišķi Baltiju tas labi pārzin, jo to viņš sirsnīgi mīlē — un, ko viņš nezina, to tas no kafejas padibenēm zīlē.» Blaumanis saka, ka «autoram par godu es sarakstu šo mazo rīmogu. «Svaru» mākslinieks tam zīmējis un dāvā jaunu zīmogu.» Zīmogā var redzēt «skaisto slavas zvaigzni, kas ataususe iz tintnīcas un gandrīz visu vapeni sedz. Labajā pusē guļ patiesība.. zobenā kauta, kreisajā taisnība.. žņaugta un rauta.» Bet tālāk var redzēt «skaisti savītus» burtus «A.f.T.».¹ Ar to Blaumanis kā pirmais no visiem autoriem bija uzminējis grāmatas sastādītāja personu. Tas bija Vidzemes muižniecības notārs, visai pazīstams mediēvists Astafs fon Tranzē (*Transehe*). Kā Krievijas pavalstnieks un Latvijas iedzīvotājs Tranzē nevarēja atklāti parakstīt šo fanātiski antikrievisko un slimīgi antilatvisko darbu.

¹ Pirmiespiedums «Skaidienā». — *Blaumanis R. Kopoti raksti*, 6. sēj., 394.—396. lpp.

Uz vēl vienu trokšņainu notikumu revolūcijas gados Blaumanis reaģēja ar rakstu «Savāda vēstule». Vēstule bija adresēta šādi: «Uz zemeslodes, Kulakijā, Bīskapa Alberta pilsētā, Domas laukumā, avīzes «*Zeitung von Dünacant*» Augsti Cienījamai Redakcijai. Ļoti noslēpumaini.»

Kulakija, jādodomā, ir cariskā Krievija, jo šajā laikā soda ekspedīciju gados valdīja «dūres tiesības». Skaidrs, ka bīskapa Alberta pilsēta ir Rīga. Tikpat «caurspīdīgs» ir avīzes nosaukums — skaidrs, ka runa ir par «*Düna-Zeitung*». Bet tajā pašā laikā vārdam «*Dünacant*» ir noteikts zemteksts. Rīgā toreiz bija visai populāras baltvācu dzejnieka Borisa Semjonova peršas par nodzērušos saulesbrāli Zanno no Daugavmalas (*Schanno fon Dünacant*), ar kura vārdiem autors komentēja daudzus notikumus. «Savādā vēstulē» Belcebuls no elles raksta redakcijai, ka viņš — elles pārvaldnieks — uzdevis kādam «fon Sillinskam deklarēt likumu, pēc kura par katru Šillinga, Bifrāma utt. dvēseli latviešiem vajadzēja skapēt divpadsmit Kalniņu, Bērziņu utt. dvēseles». Skaidrs, ka runa ir par barona O. fon Sillinga rakstu «*Randglossen zur roten Woche in Jena*», kas bija publicēts «*Düna-Zeitung*».¹ Šajā rakstā Sillings prasīja par «katru nogalināto baronu Bistramu» nogādāt uz karātavām noteiktu skaitu «Kalniņus vai Ozoliņus». Šie vārdi ir bieži citēti tālaika presē, kā arī padomju literatūrā. Pēdējā ne reizi nav minēts Sillinga paskaidrojums: «Ja tomēr manas domas kādam liekas nekristīgas, tad es ieteicu palasīt, ko par dumpīgiem zemniekiem ir teicis Mārtiņš Luters. Šie vārdi.. der arī mūsdienās.»

Atgādināsim šos M. Lutera Vācijas zemnieku kara laikā teiktos vārdus! Saucot cīņā pret «zemnieku-laupītāju un slepkavnieku bandām», Luters aicināja, lai zemniekus nosit kā trakus suņus, lai «atceras, ka nav nekā indīgāka, kaitīgāka, velnišķīgāka par dumpīgu cilvēku» un jāceļas ikvienam, «kas tikai var, lai durtu, sistu, žņaugtu viņus». Blaumanis

¹ *Düna-Zeitung*, 1905, № 210.

tālāk min arī doktoru Krupu. Postskriptā lasām: «Kā noslēpumu Jums uzticu, ka ceru drīzumā saņemt lielāku sūtījumu dvēseļu arī no Jūsu fāterlandes, jo mans aģents patlaban ved šajā lietā paslepenas sarunas ar firmu «*Vilhelm Hogen-collstuk*».» Runa nepārprotami ir par Hohencollernu dinastijas valdošo (pēdējo) ķeizaru Vilhelmu II. Var jautāt, kādā sakarībā ar Sillingu un Krupu tiek minēts Vilhelms II. Blaumanis droši vien bija lasījis preses ziņas par to, ka Vācijas valdošajās aprindās dzirdamas domas par nepieciešamību iejaukties Krievijas notikumos. Minējām, ka Vilhelms II bija apņēmis to darīt. Bez tam Vācijā izskanēja balsis par to, ka jāšūta karakuģi uz Baltijas ostām. Droši vien ar to izskaidrojams Blaumaņa izteiciens par Vilhelmu II.

Tiktāl šī «etīde» (akadēmiķa Jāņa Stradiņa izpratnē¹) par jautājumu «Baltvācu tēma Rūdolfa Blaumaņa publicistikā un satīrā».

Iepazīstoties ar augstāk minētajiem citātiem un citiem R. Blaumaņa darbiem, kas uzrakstīti 1905. gada revolūcijas priekšvakarā un gaitā, izvirzās sekojošais jautājums — vai nebūtu pareizi metodoloģiski pieiet šim R. Blaumaņa publikācijām, balstoties uz V. I. Ļeņina vārdiem par Tolstoju. Ļeņins raksturo grāfu Ļevu Tolstoju kā Krievijas revolūcijas spoguļi, kā Krievijas zemnieku masu kustības spoguļi. Vai Blaumaņa darbos neatspoguļojas Latvijas zemnieku masu cīņa pret feodālās kārtības paliekām un izpaušmēm? Un ne tikai. Arī tautas cīņa pret «vecās iekārtas» radīto garīgo atmosfēru, baltvācu privilēģēto virsotņu nacionālo augstprātību, pret vācu reakcijas izraisīto apmelošanas kampaņu. Bet vai bez šīs cīņas ir iedomājams Piektais gads Latvijā? Varbūt šai sakarā der atcerēties Linarda Laicena vārdus, kas rakstīti ļoti asas politiskās cīņas apstākļos: «Strādniecībai, sevišķi kreisai strādniecībai, Blaumaņa jautājums ir skaidrs: liberāls, demokrātisks, pilsoniski-revolu-

¹ *Stradiņš J.* Etīdes par Latvijas zinātņu pagātini. — R., 1982, 5.— 6. lpp.

cionārs rakstnieks latviešu buržuāzijas demokrātisko dziņu laikmetā.. augošās zemniecības pelēkbaronības izteicējs, arī strādniecībai cilvēciski simpatizējošs, kā dabiskam spēkam.»¹

R. Blaumanis nebija cīņā saucējs, nebija pamatšķiras balss, bet viņš neapšaubāmi ieņēma visai aktīvu pozīciju tik svarīgā jautājumā kā tautas cīņa pret privileģētām kārtām.

¹ *Laicēns L.* Rūdolfa Blaumaņa pieminēklis un viņa apdarišana. — *Kreisā Fronte*, 1929, № 6, 43. lpp.

[NO APSĪSU JEKABA LĪDZ RAINIM]

(Daces Zvirgzdiņas ievads un publikācija)

1917. gadu Jānis Ezeriņš, toreiz vēl ministrijas skolas pārzinis nomaļajā Saikavā, pavada savā «dziesmu Malienā». Ar skolēnu un pieaugušo koriem viņš kā diriģents piedalās 1. Maija svētku mitiņā Saikavas muižā, kur uzstājas arī ar runu. Citos sabiedriski politiskajos notikumos ir atturīgāks, vismaz ārēji. Viņš raksta liriskus dzejoļus («Smeceres sila sapņotājs», «Klaidonis» u. c.), ko noliek rakstāmgaldā, bet redakcijām piesūta iepriekšējo gadu darbus. No šajā gadā publicētajiem deviņiem dzejoļiem astoņi sacerēti agrāk. Dzejnieks mēģina izteikties prozā («Rūtes ķēniņš», «Lietavas»).

Uz šo gadu attiecināmi arī trīs Jāņa Ezeriņa apcerējumi, pareizāk — priekšlasījumu teksti, par kuru esamību plašākai auditorijai nekas nebija zināms, tāpat kā nav noskaidrots, vai toreiz tie tikuši nolasīti. Visi tie rakstīti ļoti sīkā rokrakstā katrā rūtiņā melnā kladē (Madonas novadpētniecības un mākslas muzeja fondu inventāra numurs 5798). Vidējais no tiem datēts ar 1917. gada 23. jūliju, un šķiet, ka arī abi pārējie uzrakstīti ap to pašu laiku.

Pirmais (astoņas lappuses) vēršas pie jauniešiem un bērniem, iespējams, ka tādēļ izteiksmes veids vienkāršāks. Jānis Ezeriņš runā par Raiņa daiļradi, īpaši iztīrējot dzejoli «Tev, pamatšķira» un lugas «Zelta zirgs» un «Uguns un nakts». Otrajā apskatīti strādnieku jaunatnes uzdevumi pašreizējā revolūcijas attīstības periodā, izskaidrota 1905. gada revolūcijas gaita un jaunatnes loma tajā, analizēta Andreja Upiša luga «Balss un atbalss». Sis priekšlasījums saglabājies divpadsmit lappušu garumā, turpinājums rūpīgi nogriezts. Varētu būt domāts nolasīšanai Latvijas

Sociāldemokrātiskās jaunatnes savienības pulciņa vai grupas sanāksmē.

Visinteresantākais ir trešais apcerējums (divdesmit četras lappuses), kas sākas ar vārdiem: «Par ziemassvētku pārdzīvojumu, izjūtu tēlojumu latv[iešu] rakstniecībā man jārunā.» Ievadā autors isi apskata kristīgās reliģijas un ziemassvētku leģendas izcelšanos kā apspiestās tautas fantāzijas un cerību izpausmi. Temata izklāstā J. Ezeriņš ievēro principu, ka «rakstnieki [...] ir tikai sava laika un savas apkārtnes ideju izpaudēji» un tādējādi literatūrā izpaužas attiecīgā laikmeta dažādu sabiedrības grupu reliģiskie priekšstati.

Rakstnieka māsa Marija Ezeriņa (1896—1982) atcerējās, ka jau viņu vecākiem baznīca bijusi visai vienaldzīga. Tīcības mācības stundas, ko vadīja skolas pārzinis, izmantotas vispārēju morāles un ētikas jautājumu skaidrošanai.

Jāatzīmē, ka, pārskatot 1912.—1917. gada literatūrkritiskos rakstus («Vārds», «Domas», «Jaunais Vārds» u. c.), neatradās neviena līdzīga tipa publikācija — pārskats. Jāņa Ezeriņa dotais Jāņa Poruka, Kārļa Skalbes, Andrieva Niedras u. c. daiļrades vērtējums sasaucas ar Andreja Upīša un Viļa Knoriņa recenzijās izteikto.

Vietām, piemēram, runājot par J. Poruka daiļradi, Jānis Ezeriņš pat saasinātāks par Andreju Upīti. 1921. gadā izdotajā «Latviešu jaunākās rakstniecības vēsturē» A. Upīts, noraidot J. Poruka idejisko koncepciju, tomēr kopumā ļoti augstu vērtē viņa darbu māksliniecisko patiesīgumu un izteiksmes spēku. J. Ezeriņš, analizējot dažādu autoru daiļdarbus, pievērš uzmanību tikai vienam — reliģiski morālam — aspektam, nemaz neskarot mākslinieciskās meistarības jautājumus. Tāpēc kopnoskaņa dažu rakstnieku vērtējumā iznāk vienpusīga.

Rokrakstā vairākas vietas svītrotas un parstrādātas, ir daudzi mazāki izteiksmes veida labojumi. Gatavojot tekstu publicēšanai, ņemtas vērā autora korekcijas un precizēti citāti. Publicēta manuskripta vidusdaļa, kurā autors aplūkojis A. Saulieša, K. Skalbes un J. Jaunsudrabiņa daiļradi.

Tipiskākie sīkpilsoniskās intelīģences dvēseles dzīves tēlotāji, viņas uzskatu izteicēji latv[iešu] literatūrā ir Poruks un Saulietis, Skalbe.

Saulietim mākslinieciskās spējas mazākas nekā Porukam. Pēc idejiskā satura viņa darbi ciešāki saistās pie tradicionālā virziena, kura priekšstāvjus — Kaudz[ītes], Apsīšu Jēkabu — mēs jau minējām. Arī Saulietis izskaidro visus dzīves ļaunumus ar to, ka cilvēku sirdīs nav siltuma un gaismas, bet ir tikai sniegš un tumsa. «Aiz sniega un tumsas» saucas kāds S[aulieša] ziemassvētku stāsts, kurā izteikti autora reliģiskie uzskati. Sniegā un tumsā svešā paspārnē dzīvo stāsta galvenās personas bārenīte Anna ar savu vecmāmiņu, bēdu salauztu atraitni, sniegā un tumsā algādži Ziemcieši ar savu meitenīti, kuru mēs ziemassvētku vakarā atrodam uz nāves gultas. Visi šie cilvēki cieš, un visiem viņiem vienu mierinājumu nes ziemassvētku zvani. «Viegli, viegli laižas skaņas kā lēnas vēsmaņas... Kā no citas pasaules viņas nāk, vēstīdamas mieru, sirdsprieku un mīlestību... [..] Un klausās cilvēki, kuru sirdīs novārgušas pasaules nemierā un naidā, un ilgojas viņas klusa, tīra prieka un laimes.» Šinīs vārdos skan mums sen pazīstama pārliecība, ka cilvēku sirdīs ļauns, nemiers, naidš no sākta gala. Tālākā stāsta gaita rāda, kādā veidā Saulietis atzīst par iespējamu priekš cilvēces tikt pie laimes. Bārenītes Annas gaišā sirds ir tā, kas ar savu mīlu sasilda un apgaismo mirējas biedrenes sniega un tumsas stindzināto dvēseli. Bet galvenais mierinājums tomēr atmaksā aizsaulē. Drudža murgos slimniece redz Pestītāju un debesu līksmību. Mirušai viņai uz lūpām smaids. Izlīdzinoši skan S[aulieša] vārdi: «Jā, viņa laimīgi smaidīja — ka varēs Pestītājam pastāstīt par siltām sirdīm pasaules sniegā un ledū, kuras ir kā puķes, kas gaida ar ilgošanos pavasara, gaišā saules laika, lai varētu izplaukt un ziedēt brīnišķīgā jaukumā.» Šķiet, it kā ne pielikts, ne atņemts kas no kristīgās reliģijas dogmas. Netrūkst pat valodas uz debesu mājām. Un tomēr — Saulieša tēlojums nav pārliecinošs. Nevis tik vien, ka viņš ne-

rada mūsos piekrišanu autora reliģiskiem uzskatiem, bet viņš nepārliecina mūs arī par to, ka autora paša pārliecība būtu nešaubāma. Autors vairs nesaka līdz ar Apsīti: sirds. zin un tic — pavasars nāks. Saulietis redz tikai, ka sirdis ilg-
jas gaišā saules laika. Un tā apskatītam ziemassvētku va-
kara tēlojumam, kā daudziem citiem Saul[ieša] rakstiem,
trīc cauri klusi skumjš jautājums: vai piepildīsies siržu ilgas.
šeit zemes virsū un aiz kapa? Šīs šaubas — pirmā lūzuma
švītra, kura šķir inteligentā zemnieka dēla reliģiskos un
reizā sabiedriskos uzskatus no Apsīša, Kaudz[išu] patriar-
hāli zemnieciskās metālcietās viengabala pārliecības par
dogmas burta piepildīšanos. Kā cēlies šis pirmais lūzums —
redzēsīm vēlāk, kad runāsim par to sīkpilsonisko inteligentu
psiholoģiju, kuru reliģiskā, vismaz dogmatiski reliģiskā pār-
liecība jau saplaisājuse krustām šķērsām.

Poruku mēdz saukt par sirdsšķīstības dzejnieku. Tiesā-
gan: arī Saulietis gandrīz katrā savā stāstā un dzejā pilnā
balsī sauc pēc svētuma un šķīstības, bet Poruka rakstos šīs
ilgas pēc sirdsšķīstības skan daudz īstākā, izjustākā veidā.
Tas izskaidrojams ar Poruka lielākām mākslinieka spējām.
Bet līdzās šīm ilgām visiem Poruka darbiem skan cauri
smags pesimisms. Pie tā Poruks nonācis, ieskatīdamies sava
laika sabiedriskā dzīvē, izpratis viņas ļaunumus, bet — un
tas tas galvenais — ne šo ļaunumu cēloņus. Nevienlīdzība,
trūkums, posts, naids, pašlabuma, mantas un slavas baudas
kāre — sabiedriskās dzīves dzenošais spēks. Tā tēlojis šo
dzīvi Poruks visos savos darbos, tādu šo dzīvi redz visi viņa
varoņi, sākot no asaru prinča Matišiņa, beidzot ar pērļu
zvejnieku Vairogu Ansi un sirdsšķīstajiem vecās paaudzes
priekštāvjjiem, kādi ir Zalkšņu tēvs, Saknīts un Zemīts. Tik
tāļu mēs piekrītam Poruka sabiedriskās dzīves izpratnei;
piekrītam arī viņa izteiktai domai, ka visi minētie sab[iedris-
kās] dzīves ļaunumi aug augumā. Zinām taču mēs, ka Po-
ruks dzīvoja un darbojās tanī laikmetā, kad arī Latvijas
ārēs jau no sākuma atbalsojās, bet tad gāja arī pār šīm
ārēm kapitālisma dārdošā gaita. Bet mēs zinām, ka taisni pie

kapit[ālistiskās] raž[ošanas] iekārtas un uz viņas pamatotām sabiedriskām attiecībām ļaunumi, kuri noved Poruku pie pesim[isma], kurus bija saskatījuši jau Poruka priekšgājēji literatūras laukā, parādās visnoteiktākās, jā, viskļiedzošākās formās. Poruks savos darbos nu iet tālāk un meklē un atrod atbildi uz jautājumu: kas par cēloni tam, ka cilvēka vienmēr ļaunais sirdsprāts tik ļauns kļuvis pēdējā laikā. Atbilde skan ja ne pārsteidzoši, tad ļoti zīmīgi. Vainīga — kultūra, vainīga kultūras dzemdētāja lielpilsēta. Šīs pašas domas daudzkārtīgi izteicis Saulietis, un arī pie Poruka mēs viņas atrodam visādās variācijās un ietērpumos. Divos stāstos — «Pār drupām un gruvešiem» un «Silezera nolaišana» Poruks tēlo samaitājošas kultūras uzvaru pār lauku ļaužu sirdsšķīstību. Kad Poruks mums stāsta par meža garu, kurš, Silezera krastā sēdēdams, ar baigām no nespēka dušmām klausās sutas kumeļa rēcienušus viņpus sila, mēs skaidri izmanām, ka Poruka simpātijas ir mirstošās, meža vecī personificētās laucinieciskās dzīves pusē.

Tāpat nenoliedzami Poruks simpatizē ar veco Zemīti, kurš, uz brāļu draudzes lūgšanas namu iedams, jūtas, it kā pār drupām un gruvešiem ietu. Tā vecās paaudzes ticība guļ drupās, un Zemīts, pār šīm drupām iedams, saka: nav vairs uzticības, nav īstenības un mīlestības. Viņam liekas, ka čūskas, kas agrāk stajpījās tur, kur tagad apstrādāti lauki, salīdušas mātēm azotēs un bērni nu iezīž čūsku ģifti līdz ar mātes pienu. «Sirdsšķīstos ļaudis» autors pats ir tas, kas piekrit pilsētas dzīves raksturojumam, kādu dod Saknīts, jā, pat vēl vairāk, pats garā tirādē nosoda pilsētas dzīvi ar viņas ārējo liekulīgo spožumu un iekšējo tukšumu un negantību.

Pilnīgi pareizi tas, ka taisni pilsētas kapitālistiskā kultūra bija tā, kas sagrāva zemniecisko ticību, tādā mērā paplašinādama un padziļinādama šķiru plaismu, ka kristīgā morāle izrādījās par nespējīgu aizsegt to, kur nu vēl aizbērt. Kurš gan vairs lai ticētu tam, ka jādzenas tikai pēc dieva

valstības un viņa taisnības, tad zemes lietas tiks piemirstas, barība kā putnam gaisā, apgērbs kā lauka lilijai, — kurš tam lai ticētu laikā, kad pašuzturas cīņa jau tiktāl asa bija tapuse, ka kails un badā palika vērpējs un audējs, kā arī sējējs, kur nu vēl tas, kas dzīvo kā gaisa putns vai lauka lilija. Bet galvenais, ne tikai par neiespējamu, arī par nevarīgu bija tapuse sabiedrisko attiecību izskaidrošana iz reliģijas redzes stāvokļa, kā arī tieksmes un mēģinājumi uzlabot šīs attiecības pēc kristīgās ticības dotiem padomiem. Kāpēc gan lai, kuram mētelis noņemts, piedāvātu ņemējam ir svārkus, kāpēc vienā vaigā sistais lai pagriež sitējam otru, kāpēc šie abi cietēji lai gaida uz atmaksu aizsaulē, ja viņi pieder pie dzimuma, kam dzīslās spēks sastrēdzies, un ja viņi paši apzinās, ka šis viņu spēks ir pamats, kurš visu dzīvi iz sevis ceļ un uz sevis nes!

Poruks un viņa varoņi, tiklab sirdsšķīstie vecās paaudzes pārstāvji, kā sirdsšķīstības meklētāji jaunekļi, izpratuši pareizi tikai tik daudz, ka vecā ticība grūst un ka viņu grauj jaunā kultūra. Vai tik tiešām tā vecā ticība ir vienmēr bijuse sirdsšķīstības avots, vai, tai ticībai zūdot, cilvēka sirdī tikai zvērišķībai, kā Zem[īts] izsakās, čūskas viltībai vieta, vai jaunā kultūra nelīdzēs cilvēcei radīt jaunus svētumus, kas varbūt lielāki būs par drupās triektajiem, — tādu jautājumu nepazīst ne autors, ne viņa tēlotie cilvēki. Un mēs pilnīgi saprotam, ka nevarēja būt tāda jautājuma priekš vecā Zemiša un viņa laikabiedriem. Zēlums, sāpes par sagrauto svētumu, kurš taču ir viņu svētums, bija tik stiprs, ka šie cilvēki nespētu saskatīt jaunās kultūras radītās vērtības, kur nu vēl iejūsmināties priekš viņām, pat ne tad, ja šīs vērtības jau taustāmā veidā nostātos viņu priekšā. Kā lai saskatītu Zemiša vecās acis šīs vērtības tai laikā, kur viņas bija vēl tikai asni, ko pilnīgi apsedza vecās pasaules drupas un gruveši. Jau vairāk gaišredzības mēs gan varētu prasīt no tās paaudzes, pie kuras piederēja Poruks un tādi viņa varoņi, kā, piem[ēram], pērļu zvejnieks. Bet še nav jāpie-mirst, ka šī paaudze caur audzināšanu, caur bērnības atmi-

ņām arī bija saistīta ar tēvu nīkstošo pasauli, ar tēvu ticību. Tiesa, šī paaudze vēlāk nāca ciešā sakarā ar jauno kultūru, bet, jaunās kultūras radītā dzīvē ieiedami, tiklab Poruks, kā viņa varoņi saistījās ar to sabiedrības šķiru, kura, būdama tāpat kā citas šķiras vai vēl dziļāk aizskarta no kultūras «samaitājošā», Poruka un S[aulieša] garā runājot, iespaida, nemaz nepazina vai pat ienīda to šķiru, kurai bija radīt jaunā laikmeta svētumus. Ka tik tiešām Poruks un viņa stāstu varoņi saistījušies garīgā un pat materiālā ziņā ar šīm šķirām, ar augstākajām aprindām, to mums rāda Poruka biogrāfija, kā arī viņa varoņu, piem[ēram], Vairoga dzīves stāsts. Tikpat skaidrs tas, ka viņi tālu ir stāvējuši no topošās strādnieku šķiras ar viņas idejām.

Tagad raksturosim ar piemēriem zemnieka dēla inteliģentā Poruka reliģiju, kura grib būt tēvutēvu gaišā un cēlā pārliecība, bet nespēj vairs būt tā. Ļoti labi to raksturo viņa ziemassvētku dzejoļi «Liels brīnums Betlēmē notika», «Kad svētku līksmību skan zvani».

Pirmā dzejoļi skan vēl it kā ticība un vismaz cerība uz Betlēmes brīnuma atpestošo spēku. Otrais rāda, ka šī ticība vai cerība priekš autora paša tikai malds, atmiņa par silto bērnu dienu ticību. Kristīgās reliģijas sludinātai mīlestībai nav vietas pasaulē, kuru pārvalda «praktiskas, savtīgas tieksmes», — tā dziļi pesim[istiskā] atziņa taču ir šī dzejoļa pamatdoma. Tikai rakstnieka temperaments liek izskanēt šai atziņai ne drūmā pesimismā, bet gan klusās sērās. Kur pie Saulieša mēs redzējam tikai šaubas, tur pie Poruka noteikti atraidošs slēdziens. Tiesa, Poruks ir tēlojis mīlas un šķīstības pilnas sirdis, bet viņš pats tās rāda kā retas pērles, kuru mirdza gan var priecināt viena otra zvejnieka skatus, bet nekad nevar būt pietiekoša, lai kaut cik manāmu gaismu ienestu sabiedriskās dzīves naktī. Vēl: Porukam paliek no tēvutēviem mantotā ieaudzinātā ticība uz viņpasauli. Ne velti taču paceļas eņģelis uz augšu, pats debess dēls kur godā spīd? Ne par velti Poruks liek Ansim Vairogam aizmigt mūža mierā taisni ziemassvētku vakarā, svecišu

mirdzumā skatoties, klausoties saimnieces bērnu dziesmā par klusās nakts brīnumu. Ansis mirst it kā apskaidrots. Un, asaru varonim Matīšam mirstot, Poruks domā: kad būs pēdējā asara izraudāta, tu, mazais varoni, celsies dzīvot pie savu ideālu sāniem. Visi šie piemēri iz Poruka rakstiem vai nenozīmē to, ka Poruks tic, burtiski, miesas augšāmcelšanai un mūžīgai dzīvošanai? Jāatbild ar nē. Kā atsevišķus vārdus, tā arī tēlus, ainas šos piemēros Poruks lietojis tikai aiz literāriskas un reliģiskas tradīcijas, kā alegorijas un simbolus, un jāsaka — ļoti nenoteiktus. Kas var būt nenoteiktāks nekā jēdziens par debesu valstību, ja šim jēdzienam nepieliek jutekliskas īpašības, tādus atribūtus kā eņģeļu dziesmas, mūžīgu gaismu, baltas drānas un palmu zarus, bet runā par viņu tā kā Poruks, piem[ēram], Matīšam augšāmcelšanos solidams.

Tātad Poruka raksti rāda, ka viņu autors netic kristīgas mīlestības uzvarai šinī saulē, netic arī augšāmcelšanai šī vārda burtiskā nozīmē. Jāprasa, kam tad īsti viņš tic, kāpēc neredz pats, ka viņa ticība par noliegšanu pārvērtusēs, kāpēc, iziedams no vecā noliegšanas, nemeklē jaunu atziņu? Mēs zinām kā no Poruka rakstiem, tā no viņa biogrāfijas, ka no šīs pretrunas starp gribu ticēt un nespēju rakstnieks ir bezgalīgi cietis. Mums šīs ciešanas var izlikties veltīgas, varbūt pat neprātīgas, kā neprātīgs mums var izlikties kāda krievu rakstnieka reliģioza mistiķa varonis, kurš saka: *«Если бы истина была бы вне Христа, то я предпочел бы остаться с Христом без истины.»*

Dziļāk šais vārdos ieskatoties, mēs tomēr atradīsim, ka viņi ļoti pareizi raksturo tos dvēseles pārdzīvojumus, kādus mums tēlo arī Poruka darbi. Tā ir traģika, kad cilvēkam jāatzīstas, ka viņš ir tiši gatavs atnest patiesību, lai paglābtu kādu skaistu maldu, traģika galvenā kārtā tāpēc, ka tā runāt jau var tikai tas, kurš jaunas patiesības vēl neredz, bet veco jau pats zina par maldu pārvērtušos un kuram trūkst spēka atzīties; un malds jau ir skaists tikai tik ilgi, kamēr tas, kas maldās, viņu uzskata par patiesību.

Nebūdams diezgan stiprs aizgriezties no vecās patiesības, kas par maldu jau atzīta vai nojausta vismaz, Poruks mēģina glābt to, kas vēl glābjams. Un glābjamas ir vēl bērnu dienu atmiņas, glābjama ir estētiskā sajūsma, ko izsauc dažas reliģijas teikas un dažas ceremonijas. Paliek vēl arī pāri kristīgā atsacīšanās un pašaiizliegšanās morāle. Par pirmo šādas no atliekām saglābtas reliģijas elementu, t. i., atmiņām un estētiskām iejūsmām jāsaka: ar viņām zināmos paguruma vai atpūtas brīžos var kavēt laiku. Un tomēr, šī lāpītā reliģija, ticība, kā zīnīgi viņu nosauc vecais Zemīts, ir bijuse vienīgais dārgums Porukam un daudziem sīkpilsoniskās inteligences priekšstāvjiem. Poruku un vēl daudzus citus ar viņu viendomājošus inteligentus nevar samaisīt ar tiem kristīgās ticības sludinātājiem, kuri lāpa šo ticību vēl šobaltdien, apzinīgi liekuļo paši šo lāpīto ticību un grib viņu uzspiest citiem vienīgi tikai savas šķiras interešu aizstāvēšanas labā. Tādu apzin[ātu] liekulības piemēru mēs jau redzējām Andrievā Niedrā. Tādu ir daudz. Par Poruku vēl jāpiezīmē, ka viņš nevienam nesludina savu ticību un nevar sludināt: tev būs, kur pats taču atzinis, ka šī ticība nevar pasauli piepildīt un uzvarēt. Ticība Porukam tikai viņa paša sirdslieta; viņai tikai dziļi individuēls raksturs; ne viņš, ne viņa varoņi nepūlas tai piedot sabiedrisku nozīmi. «Mīlē, ciet un klusē!» — tas dominējošais motīvs Poruka dzejā un visos darbos, un, izpratuši tā laika sabiedrību, kā arī rakstnieka stāvokli šai sabiedrībā, mēs zinām arī, ka citādas devīzes tai laikā tāds rakstnieks nevarēja uzstādīt.

Vēl vairāk saplaisājušu reliģisko pārliecību mēs atrodam pie Skalbes. Skalbe saka: «Ak, kaut vēl varētu ticēt kā bērns!» Tātad viņš atzīstas, ka ticība tam zuduse, un sēro pēc tās. Bet arī viņš glābj drupas un atmiņas. Ne par velti viņš savā pasakā min klusu ielu, kur pussagruvušā namiņā veca lauma lāpa salauztus likteņus. Kas tad Skalbem palicis? Arī atmiņas, kuras Skalbe pats skaisti salīdzina ar dievkociņa zaru mātes dziesmu grāmatā, atmiņas par estētisko un morālisko jūtu saviļņojumiem bērībā. Tik liela

šo atmiņu vara pār Skalbi, ka zem viņu iespaيدا rakstnieks no jauna pārdzīvo bērnu dienu emocijas.

Dogma, likuma burts, kā redzējām, nespēlēja lomu vairs arī Poruka rakstos. Skalbes raksti brīvi no tās, bet vēl bez tam galīgi brīvi arī no kristīgās mistikas, brīnumu ticības. Toties kristīgās reliģijas un viņas ceremoniju estētisko pusi, vienkārt; otrkārt, kristīgās morāles pamattēzi — atsacišanos, ļaunumam nepretošanās ideju — Skalbe uztvēris un tēlojis ar tik brīnum maigu, dziļu un dzidru māksliniecisku iejūsmu, kādas mēs neatradīsim ne pie viena cita no mūsu rakstniekiem. Vispirms par estētisko elementu dzejoli «Tūkstošgadu miera valstībā». Runā Skalbe par ziemassvētkiem, un mēs nedzirdam neviena moralizējoša vārda, arī ne vārda par ziemassvētku brīnumu. Viņš tik redz eglīti un gaismu, un, kad skujiņa sprakšķēdama aizdegas un zils, pūkains dūmu bubulis viegli paceļas un aizlido gaisā, iznēsādams vieglu smaržu kā atmiņu no vasaras, tad Skalbe līdzī labajiem vīriņiem rūķīšiem noslauka asaras.

Skalbes kristīgās morāles cauraustie darbi, kādi ir, piemēram, viņa ziemas pasakas, rāda mums, ka arī šo morāli viņš uzņem savādi nekā dogmatiski. Viņa varoņi visi pašai dziedīgi mīlētāji un cietēji. Bet cieš un mīlē viņi nevis tāpēc, ka tas pavēlēts kristīgās mācības baušļos, bet un vienīgi tikai tāpēc, ka viņi citādi nevar. Ne ārpus viņiem stāvoši dievs vai viņa likumi, tikai iekšēji individuālā dziņa noteic viņu attiecības pret sabiedrību. Šinī ziņā viņš stipri radniecīgs Pōrukam, tikai vēl tālāk viņš aizgājis no jebkuras dogmas cienīšanas, autoritātu atzišanas. Bet kādas attiecības pret sabiedrību nu ierāda šiem varoņiem viņu kristīgā individuālā reliģija? Sabiedrībā Skalbe, kurš ir pats visu savu varoņu prototips, saskata visus tos pašus ļaunumus, kas jau daudzkārt atzīmēti un nosodīti iepriekš pārrunāto rakstnieku darbos. Arī priekš viņa visu šo ļaunumu perēklis ir lielpilsēta. Viņa sirdsšķīstais lauku zēns atnes pilsētā tēva sudrabu un mātes dziesmas. Par dziesmām puisim pilsētā nekā nedod, paņem tikai tēva sudrabu, jo Rīga ir tikai liels

zivju tirgus un skaistie kungi tikai manīgi dzīves zvejnieki, kuri pazīst tikai tos, kam rokas aplipušas zviņām. Naidu pret pilsētu un viņas kultūru vai bailes no tās mēs redzējām jau daudzkārtīgi Saulieša un Poruka rakstos. Jo biežāki atkārtojas šis motīvs, jo naivāks, bērnišķīgāks, isredzīgāks vai tīši akls sāk likties tas, kas šo naidu un bailes jūt. Mēs atzinām, ka pilsētas kultūra bija gan patr[iarhāli] zemn-[ieciskās] pasaules un viņas ticības sagrāvēja. Bet tam, kas ar šo kultūru iepazīsies, bija gan dota iespējamība uztvert jaunā laika ideju pavedienus; ja šāds cilvēks vēl mūsu laikos stūrgalvīgi apgalvo un atkārtoti, ka kultūra izsaukuse visas cilvēku sabiedrības nogrimšanu rupjā materiālu labumu meklēšanā, tad viņš parasti top i drusku nožēlojams, i drusku smieklīgs, un kaut arī viņš šos apgalvojumus izteiktu tik skaistā un maigā lirikā, kāda ir Skalbes dzeja un proza, un kaut arī mēs atrastu attaisnojošus un izskaidrojošus iemeslus. Vēl mazāk iztur kritiku Skalbes un citu ar viņu vienādi domājošu rakstnieku reliģiskie uzskati, kolīdz viņi mēģina ar šiem uzskatiem taisīt praktiskus slēdzienus par izturēšanos pret sabiedrību. Skalbem, piem[ēram], riebjas skriet aiz bada dūrē sažņaugtiem pirkstiem, viņš grib dzīvot pēc Kristus mācības kā lauka lilija. Ar spieķi apmesties kaut kurā ceļa malā... Vai Sk[albem] te neienāk prātā jautājums, kas par tragikomisku situāciju tā būtu, ja šāda pati vēlēšanās nāktu pār visu sabiedrību vai arī tikai pār kādu viņas daļu? Vai tiešām viņš domā, ka ir kāds cilvēks pasaulē, kuram patīk skriet aiz bada dūrē sažņaugtiem pirkstiem? Vai tiešām viņš ar vienādu riebumu un žēlām nogriežas no šīs dūres kā no skaisto kungu rokām, kas aplipušas sudraba zviņām, un, ja ne tā, ja Skalbem pirmā vairāk žēl, tad vai tiešām viņš domā savu uzdevumu izpildījis ar to, ka pameklē priekš sevis vientuļu ceļmalu... Teit mēs redzam, ka dziļajai individuēlai reliģiozitātei, šķietami vislielākajam dvēseles maigumam cauri paspīd rupji naivs egoisms, neapzinīga vienaldzība un cietsirdība pret citu ciešanām.

No iepriekšējā apskata mēs redzējam, kā attīstījušies un

veidojušies reliģiskie uzskati latviešu sabiedrībā. Mēs redzējām, kā viena pēc otras atkrit no kristīgās reliģijas jēdziena viņas sastāvdaļas, papriekšu dogmas pielūgšana, kas raksturo patriarhāli zemnieciskā laikmeta garīgo pasauli, tad mistika — brīnumu ticība. Paliek pāri estētiskais un individuēli ētiskais elements, no kuriem pirmais gan zināmu lomu var spēlēt sabiedrības estētiskās audzināšanas darbā, bet nekad nevar līdzēt noskaidrot sabiedriskās dzīves attiecības, otrais turpreti, t. i., kristīgā ētika, gan kādreiz ir bijis sabiedrībai nepieciešams, tagad turpreti arī vairs neder ne kā esošā izskaidrojums, ne kā jaunradišanas ceļa noteicējs.

Kultūrvēsturisko un estētisko nozīmi daudzi no tiem literatūras darbiem, kuru pamatnoskaņa ir kristīgi reliģioza iejūsma, nav zaudējuši un nezaudēs. Bet šo darbu iespaids uz lasītāju, kura pasaules uzskats vēl veidošanās procesā, var būt pat kaitīgs. Kas pats personīgi būs kādu laiku atradies zem šo literatūras darbu iespaida, tas varēs iedomāties, ka bez iespaida nepaliek, vismaz nepalika šie darbi arī attiecībā pret sabiedrības kolektīvo psiholoģiju. Kas vienreiz vien, sniegā un tumsā atrazdamies, līdz dvēseles dziļumiem saldams, ir manījis sevī augam nemieru ar esošo, rūgtumu pret lielo pasaules netaisnību, tas zina, cik viegli, tādā stāvoklī atrodoties, var aizrauties no tās literatūras sludinātām idejām, kura tiesā pasaules netaisnību, bet viņai pretī nostāda tikai visu piedodošu mīlu, klusu maiguma un apskaidrotu ciešanu skaistumu. Sajūsmināšanās par šādu darbu idejām tad parasti liek izzust no sirds rūgtumam, nemieram, kurš citādi varbūt būtu novedis pie drūma pesimisma, bet ļoti varbūt — pie sabiedriskās dzīves trūkumu pamatīgas pētišanas, šo trūkumu cēloņu atziņas un tamlīdz arī pie tieksmes cīnīties par dzīves pārveidošanu. Tātad mēs redzam, ka šos darbos mēs varam meklēt visu ko, tikai ne ierosinājumu uz sabiedrisku darbību, uz cīņu par saviem ierociem, īsi sakot, šie darbi veicina sabiedriskā indiferentisma nodibināšanos un nostiprināšanos viņu lasītājos.

Kas literatūrā meklē mūslaiku dzīves mocošāko jautā-

jumu pareizu atrisinājumu, tam jāpiegriež citiem darbiem, citiem rakstniekiem, tiem, kas diezgan stipri, lai atklāti nosauktu par maldīgu katru atziņu, pārliecību un ticību, ko viņu atziņa par tādu nosaukusi, un kaut arī viņi nezinātu, ko likt vecās, maldīgās atziņas vietā.

Kā pirmo piemēru no tādiem darbiem minēšu mazu Jaunsudrabiņa stāstiņu «Ziemassvētki». Jaunsudrabiņš gan nebūt nav pieskaitāms pie jaunu ceļu gājējiem, tomēr šis stāstiņš mums viņu rāda — vismaz viņa attiecībā pret reliģijas jautājumu — kā drošu vērotāju un pētītāju, kurš atsakās no katra lāpīta svētuma un pie tam nebūt nesēro par to. J[aunsudrabiņš] tēlo sava paša bērnībā pārdzīvotos ziemassvētkus. Ziemassvētki zēnam sākas ar rīta lūgšanu. Un J[aunsudrabiņš] saka:

«Tur sprediķi ir daudz vārdu par grēkiem un par zvaigzni, kas atspīdējuse tumšā naktī, un par Kristus dzimšanu. Sprediķis liekas pavisam bez gala. Un man pa galvu šaudās pavisam ikdienišķas domas. [...] Beidzot man sāk ēst gribēties un piekūst kājas. [...] Tad vēl gara dziesma, vesela rinda lūgšanu, un es varu visiem vecākajiem ļaudīm bučot rokas un — jā, un priekš manis sākās ziemassvētki. Kā burvis uz būra galdā lielas gaļas bļodas, apaļus maizes kukulišus, ne visai baltus, bet smaržīgus. Mēs ēdām pilnām mutēm, kaut gan vēl bija ļoti agrs.»

Kā gan uz šādu tēlojumu skatītos iepriekš apskatītie rakstnieki? Nerunāsim jau nemaz par Apsīšu Jēkabu un viņa laika un domu biedriem: tiem, citētos Jauns[udrabiņa] vārdus lasot, droši vien mati stāvus saceltos vai ceļas. Iedomāsimies, kā būtu tēlojis ziemassvētku rīta lūgšanu Saulietis, kā viņš būtu licis bērna sirdij jūsmot par sprediķa un dziesmu vārdiem. Un Poruks, kurš mil tikai bālus, sapņainus zēnus, asaru varoņus un nogriežas no veselajiem, rupju spēku un dūšu apbalvotajiem zēniem, — ko viņš teiktu par mazā J[aunsudrabiņa] uzvešanos svētku rītā? Sevišķi tā sajūsma par gaļas bļodām. Uz to bargi, nosodoši un nicinoši noskatītos un noskatīsies visi dogmatiķi un estēti ideālisti,

sākot ar Aps[išu] Jēk[abu] un beidzot ar Skalbi. Bet J[aunsudrabiņam], kurš, kā redzams, pats pārāk labi pazīst kalpa zēna pusbada dzīvi, ne prātā nenāk noklusēt par šīm savām tik agrā bērnībā tik stipri attīstītām rupjām materiālām tieksmēm. Viņš atmin, ka šī «vēdera bauda» ir piederējuse pie viņa ziemassvētku priekiem, kaut gan nav bijuse vienīgais svētku prieks. Pēc ēšanas nāk skaistas lietas: rotaļas un joku dzīšana. Vēlāk atnāk maskojušies ciema ļaudis, un tad sākas pats skaistākais un arī briesmīgākais ziemssvētku prieku numurs. Cik sekli, tukši un pat parupji nebūtu visi tie joki un rotaļas, ar kuriem saimes ļaudis kavē sev svētkos laiku, kurš pārmetis kalpa puikam, ka viņu šie joki un rotaļas sajūsmina? Šie svētku dienu laika kavēkļi ir taču tomēr kaut kas tāds, kas atšķir un aizrauj no ikdienības, ja arī nepaceļ pār to. Un, cik smagi ikdienība spiež bērna dvēseli, tas tik vienkāršos, bet tik aizkustinošos vārdos pasacīts stāstiņa beigās. Trešos svētkos «[...] uz vakaru sāk jau meklēt kopā darba drēbes. Tuvojas kas tumšs, smags.

Pirms gulētiešanas mēs ar māti izejam ārā. Patlaban snieg. Nakts ir pelēka kā mātes vilnāne. Laiks atmeties mīksts. Tek jūmti. [...] Pīles ir milzīgi lielas un smagas. Mīkstas, pelēkas pūkas krīt man uz galvas, un es jūtu, ka mati man kļūst slapji.

«Nu ziemassvētki aizbrauc,» māte saka.

Es klausos, un man tiešām liekas, ka tālumā skan sīki zvārguliši. Es nekā neatbildu, es tikai nopūšos un steidzos istabā.

Rītu jau mātei čīkstēs ratiņš. Viņa sēdēs un strādās ar rokām un kājām, un man vajadzēs atspiesties uz viņas krēsla malas un boksterēt: ella-a-i-lai, emma-e-me, laime.»

Pret šo vienkāršo tēlojumu vai nenobāl visi Saulieša un arī Poruka jūsmīgie vārdi par dvēseles ilgām pēc šķīstības, saules, svētku liksmes. Pie tam J[aunsudrabiņa] zēna ilgās pēc neikdienišķā jau saklausāms it kā protesta gars pret to dzīves iekārtu, kura visdziļāko, visdzidrāko dvēseli ar varu māt ikdienībā. Seit tā lielā starpība starp nupat apskatītā

tēlojuma autoru un, piem[ēram], Saulieti, šeit arī pirmā pārākums pār pēdējo. Saulietis par dziesmās apdziedamu un slavējamu brīnumu atrod to apstākli, ka «ziemas svētku jūsmas neizteicamas nāk katrā sirdī pilis un būdiņās». Viņš apmierinās ar to faktu, ka kristīgā ticība jau pārdzīvojusi to laikmetu, kad kristīgam katra diena bija lūgšanas laiks, katra vieta upura altāris, katrs ikdienišķs notikums — izdevība parādīt tuvākam darbīgu mīlestību; ka tagad turpretī mēs reliģiskām darbīdienām, ja tā var sacīt, tikai paretam iespraužam pa starpām kādu svētku dienu. Jaunsudrabiņš kā bērībā, tā pieaudzis nebūt nejūsmo par to, ka trīs, piecos augstos svētkos gadā visi cilvēki it kā norunājuši priecāties, viens otram laipnu seju rādīt, spēlēt vilku un jēru, kas mierīgi viens otram blakus ganās, lai nākošā darbīdienes rītā iietu atkal savās parastās lomās, taptu vieni par darba zirgiem, otri par dzinējiem vai braucējiem. Tiesa, protests pret šādu dzīves iekārtu paliek neizcelts J[aunsudrabiņa] tēlojumā. Bet skanēt viņš tomēr mēģina, kaut gan klusi kā zvans, kam apsieta mēle.

Ieva Kalniņa

V. BRJUSOVA UN A. BLOKA
DZEJAS TĒLU REMINISCENCES J. SUDRABKALNA DZEJĀ

Ieva Kalniņa dzimusi 1957. gadā Drustos. 1975. gadā beigusi Siguldā 1. vidusskolu, 1980. gadā — P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātes Latviešu valodas un literatūras nodaļu. Viņas diplomdarbs «V. Brjusova un A. Bloka dzejas reminiscences Jāņa Sudrabkalna dzejā» ieguva teicamu novērtējumu un ieteikumu publicēšanai. Pēc universitātes beigšanas Ieva Kalniņa strādāja Rīgas 7. vidusskolā par latviešu valodas un literatūras skolotāju. Kopš 1983. gada novembra mācās aspirantūrā.

Dzeja, tāpat kā jebkurš mākslas darbs, rodas, objektīvajai īstenībai savdabīgi pārveidojoties mākslinieka apziņā. Taču mākslinieka pieredzi neveido tikai viens slānis — viņa dzīves pieredze, ne mazāk svarīga arī kultūras apguve. Māksliniekam maksimāli nepieciešams sevī uzkrāt kultūras vai visas cilvēces mākslinieciskās pieredzes, informācijas, atmiņu lādiņu, jo, kā atzīmējis poļu dzejnieks C. Norvids, «māksla ir nevis cilvēka pirmsākuma, bet viņa kultūras, viņa augstākā brieduma rezultāts»¹. Tātad, pētot jebkura mākslinieka daiļradi kopumā vai atsevišķu daiļdarbu, jāievēro, ka tie ir plūstošā, attīstībā esošā mākslinieciskā procesa sastāvdaļas un kā tādas apvieno sevī savu vienreizīgo un kaut kādā mērā arī iepriekšējo mākslas pieredzi, iepriekšējos sasniegumus. Iepriekšējā — atsevišķa strāvojuma, mākslinieka vai darba — ietekme ne vienmēr skaidri saskatāma,

¹ *Kubiļus V. Kultūra — jaunrades avots. — Lit. un Māksla, 1977, 11. nov., 4.—5. lpp.*

uztaustāma, tomēr tad, kad tas tā ir, runājam par reminiscencēm.

Plašas un dziļas kultūras mākslinieks bija arī Tautas dzejnieks Jānis Sudrabkalns. Nerimstošas kultūras apguves alkas pavadīja dzejnieku visu mūžu. Apgūtā kultūras pieredze, pārstrādāta caur Sudrabkalna māksliniecisko redzējumu, atmirdz arī dzejnieka darbos.

Dažādos daiļrades periodos dzejniekam tuvi bijuši dažādi autori, tādēļ ietekmju paralēles ir vairākas — no krievu, franču, vācu, angļu, amerikāņu, antikās literatūras. [Reminiscenču avoti, A. Bloka un V. Brjusova darbi izvēlēti, pamatojoties uz paša Sudrabkalna izteikumiem par šo mākslinieku ietekmi, kā arī sakarā ar iespēju minēto autoru darbus lasīt oriģinālvalodā.]

Reminiscences jēdziena skaidrojumā istas vienprātības nav. Šķiet, ka vistuvāk būtībai to skaidro šāds formulējums: «Reminiscence — iezīmes mākslas darbā (galvenokārt poētiskā), kas vedina uz atmiņām par citu darbu.»¹ Sarežģīti ir klasificēt reminiscences. Varbūt būtu lietderīgi tās iedalīt divās grupās: konceptuālās jeb kontakta reminiscences un reminiscences poētikā jeb tipoloģiskās reminiscences. Šādas apzīmējumus lieto V. Valeinis, apskatot literatūru savstarpējos sakarus un ietekmes.²

Pirmās tekstā īstenojas atmiņu, atskaņu līmenī, kas vedina domāt par kāda cita mākslas darba tematisko ieceri un risinājumu. Pie konceptuālajām reminiscencēm pieskaitāmas idejiski tematiskās, motīvu ietekmes, emocionālais vērtējums, darbu intonatīvais skanējums. Attiecībā uz šo reminiscenču veidu gan rodas problēma, cik tālu divu mākslinieku daiļdarbu tuvību var uzskatīt par konceptuālajām reminiscencēm un kad šo līdzību nosaka piederība vienam literāram vai mākslas virzienam, kopīgi idejiski estētiskie uzskati. Piemēram, pilsētas tēmas risinājums J. Sudrabkalna, A. Bloka

¹ Морозов А. Реминисценция. — В кн.: Краткая литературная энциклопедия. М., 1971, т. 6, с. 254.

² Valeinis V. Ievads literatūras zinātnē. R., 1978, 198. lpp.

un V. Brjusova daiļradē. Pievēršanos tēmas risinājumam noteica pati dzīves īstenība, kapitālisma straujās attīstības morālās sekas pilsētā. Katrs no dzejniekiem to atklāj savādāk, tāpēc nav identu tēmu, bet ir viena tematiskā ievirze. J. Sudrabkalna pilsētas dzejas intonatīvais skanējums tomēr raisa asociācijas ar A. Bloka un V. Brjusova dzeju.

Poētiskās jeb tipoloģiskās reminiscences daiļdarbā konstatējamas vieglāk. Sai grupai pieder: tēlu analogijas tēlainā izteiksme, kompozicionālās analogijas, patoss, citāti — gan tieši, gan tekstā ieplūdināti. Vienkāršota izpratne šajā gadījumā var kaitēt, jo labā, augstvērtīgā mākslas darbā šim it kā skaidrajam kultūras simbolam pievienojas autora skatījums.

Pārspilējumi reminiscenču lietojumā noved pie izsmalcināta inteligentisma, pozas, teatrālisma, pie «sērgas», ko V. Valeinis dēvē par literārismu un kas no īstas mākslas atšķiras ar to, ka «literāriskajiem darinājumiem vienmēr līdzī skan lasīto papīra lapu čaukstoņa».¹ Bet, ja kultūras reminiscences būs nevis blīvējumi, ārēji, spoži, bezgaumīgi rotājumi, bet gan «emocionālais triecienspēks»², ja tie būs dzejnieka «iekšējās telpas daļa»³, tad lietojums būs mākslinieciski attaisnots. «Nebūtu pareizi atteikties no šiem iezīmētajiem atomiem, kas gadsimta gaitā ieguvuši pastāvīgu jēgu un noteiktu izvietojumu. Tie nav jārada no «nekā», bet, tiklīdz tiem pieskaras, tie paši sāk kustēties, lasītāju aprioro zināšanu baroti.»⁴

Viens no poētisko reminiscenču veidiem, kā jau minēts, ir tēlu reminiscences. Poētiskā tēla veidošana, no vienas puses, ir dziļi subjektīva, jo pasaules izjūta liek autoram atlasīt, vispārināt faktus, prizmēt tos caur sevi, savu temperamentu. No otras puses, realitāte šo atlasī ierobežo, bet

¹ Valeinis V. Par dzeju. R., 1967, 257. lpp.

² Kubiljus V. Kultūra — jaunrades avots. — Lit. un Māksla, 1977, 11. nov., 4.—5. lpp.

³ Turpat.

⁴ Turpat.

katra jauna jau zināmas īstenības parādības veiksmīga mākslinieciska interpretācija arī ir atklājums mākslā. Tādēļ, šķiet, arī mākslā pastāv universāli tēli, kuri dzīvo cauri gad-simtiem, jo tajos acīmredzot ir vislielākās asociāciju bezga-lības iespējas.

Par dzejnieka galveno uzdevumu tātad nav uzlūkojama prasība radīt agrāk nebijušus oriģinālus tēlus. Tēlu nepa-rastību, svaigumu nosaka daiļdarba iecere, prasme atklāt aizgūtā tēla jaunas sakarības. Turklāt «seniem, veciem» tēliem ir vēl kāda priekšrocība — tie ir ļoti dzīvotspējīgi, lasītāja apziņā tie jau saistās ar kādu noteiktu īpašību ko-pumu, emocionālu ievirzi. Rūpīgi pētījumi atklāj, ka turpat vai trīs ceturtdaļas savu tēmu, tēlu, izteiksmes dzejnieks aizgūst no tiem, kas rakstījuši līdz viņam.¹

J. Sudrabkalna dzejā kā fokusā centrējas tā kultūras pasaule, kuru dzejnieks bija iepazinis un apguvis. Tēlu reminiscenču Sudrabkalna dzejā daudz, sākot jau no antīkās literatūras (tie prasītu plašu pētījumu). Runājot par tēlu reminiscencēm no A. Bloka un V. Brjusova dzejas, jāievēro abu dzejnieku daiļrades tendences.

V. Brjusova dzejas pētnieks D. Maksimovs norāda uz Brjusova dzejoļu racionāli tēlaino uzbūvi, uzsverot, ka tā ir mazāk iedvesmas dzeja, bet vairāk organizēta, būvēta, ar gribu veidota dzeja.² Racionāla dominante nosaka arī mākslinieciskās atveides formu — Brjusova dzejā jūtama mate-riālā realitāte, priekšmetiskums, daudz empīriski konkrētā, redzes iespaidu, vairāk gleznieciskā.

A. Bloka dzejā poētiskais pārdzīvojums izteikts plastis-kos tēlos, tam raksturīgs organisks veselums, pārdzīvojuma tiešums, jūtu piesātinātība, liriska intonācija tās daudzvei-dīgajās modulācijās. Turpretī Brjusovam vairāk stāstījums par savām jūtām, plaši izvērsumi. Bloka lirisms ir asocia-

¹ Брюсов В. Н. А. Некрасов как поэт города. — Избранные про-изведения в двух томах. М., 1955, т. 2, с. 232.

² Максимов Д. Брюсов. Поэзия и позиция. Л., 1969, с. 73.

tīvas ievirzes, dzejoļos atklājas domu un jūtu dabiskā, asociatīvā plūšma. Brjusova dzejas tēlos viss vairāk izsvērts ar prātu, rūpīgi atlasīts, pārdomāts, izvēlēts atbilstoši iecerai, tie pauž pārdzīvojuma galarezultātu.

Sudrabkalna dzeja ir it kā vidū starp abām diezgan polārajām tendencēm, tomēr ar tieksmi uz racionālismu, intelektuālismu, Tuvināšanās vienam vai otram gan ir atšķirīga aplūkojamais krājums — «Spārnotā Armāda», «Pārvērtības», «Spuldze vējā». Sudrabkalna dzejas piesātinātība ar reminiscencēm no pasaules kultūras (gleznieciskie, muzikālie priekšstati, antīko sižetu, tēlu izmantojums), dzejoļu klasiskais veidojums, racionālisms tuvina viņu vairāk Brjusovam, bet pārdzīvojuma tiešums un atkailinātība — Blokam.

Ar sev raksturīgo kautrību par ietekmēm no šiem abiem dzejniekiem Sudrabkalns 1963. gadā rakstīja: «..viņa (Bloka — J. K.) dziļi izciestai, dziļi izjustai dzejai netieku ne tuvumā, viņa skaļajā dievināšanā ir, es tagad redzu, daļa mākslotības un paviršības. Brjusovs arī ir izcils dzejnieks, bet viņu es vismaz esmu varējis censties atdarināt, jo Brjusovs ir sausāks, racionālāks.»¹

J. Sudrabkalna un V. Brjusova tēlu analogijas izpaužas vairākos aspektos, ko nosaka abu personību līdzīgā ievirze. Kā Brjusovu, tā Sudrabkalnu raksturo neapvaldāma tieksme pēc kultūras plašuma un dziļuma. Uzkrātās zināšanas atspoguļojas abu dzejnieku darbos, tie piepildīti ar erudīciju: vēsturiskie un mitoloģiskie sižeti, vēsturiskas personas, dievi, varoņi.

Brjusova daiļradē ir vairāki cikli, kas veidoti, tikai pamatojoties uz seno kultūru materiāliem: «Gadsimtu miluļi» krājumā «Tertia Vigilia», «Balādes» krājumā «Urbi et Orbi», «Elku mūžīgā patiesība» krājumā «Stephanos». Antīkās pasaules tēli ir ne tikai dzejoļos ar attiecīgu sižetu, bet bieži arī «mūsdienīgos» dzejoļos, kur tie ienāk kā makrotēli (piemēram, dzejolis «Uz Damasku» krājumā «Urbi et Orbi»).

¹ Ābola M. Jānis Sudrabkalns. R., 1977, 150.—151. lpp.

Šīs tendences vērojamas arī J. Sudrabkalna dzejā. Literāri priekšstati kā mikrotēli atklājas daudzos dzejoļos, piemēram, dzejoļu krājumā «Spārnotā Armāda»:

Tumsa un sniegi, un laužu naidis baigs
Spiež pierē man Golgātas kroni.

Citā dzejolī no šī paša krājuma:

Kas gan, kas gan pateiks man,

Kad ņems Harons pāri irkļu —
Stigsam pāri reizēs piecās, — pat ne piecās, —
Atvizinās gan?

Brjusova dzejā kā mikrotēli pieminēti arī mākslinieku vārdi (Lotreks, Domjē, Ruso u. c.), literāri tēli (Bairona dons Zuāns, Sellija Mabu karaliene, Hamsuna Glāns u. c.). Līdzīgi kā Brjusovam (dzejoļu krājumu, dzejoļu nosaukumi) arī Sudrabkalnam dzejoļu virsraksti dažkārt ir svešvalodā («Urbs Veneris», «Dii Minores», «Avanti»). Dzejnieks savās dzejas rindās ievijis citātus no latīņu valodas (dzejoļu ciklā «Klodijai» — «lūpas skand Propercu, tomēr «Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit»»).

Emocionāls pacēlums, heroisks patoss saista Sudrabkalna dzejoļus ar Brjusova vēsturiskajiem cikliem. Tā ir analogijas meklēšana starp sava laika parādībām un pagātņi, cenšoties tēlus piepildīt ar laikmetisku saturu. Pievēršanos mitoloģijai, vēsturei varēja izsaukt vilšanās sava laika dzīvē, tās ideālos un neprasme atrast reālu izeju. Varbūt tieši tādēļ Brjusovs un Sudrabkalns griežas pie Orfeja, grieķu mītiskā varoņa, un lūdz tam radīt jaunu dzīvi (Sudrabkalns dzejolī «Orfejs» krājumā «Pārvērtības» un Brjusovs dzejolī «Orfejs un argonauti»). Autori gan izmanto dažādas teikas par Orfeju (Brjusovs — Orfejs un argonauti dodas pēc Zelta aunādas ar kuģi «Argo», Sudrabkalns — Orfejs ar savu liras spēli savalda zvērus, pārvieto kalnus, apbur pazemes dievu), bet tēla saturs ir viens — tas ir ilgas pēc

spēka, kas izmainītu dzīvi. Turklāt abos dzejoļos līdzīga ir abu autoru attieksme pret varoni. Viņi uzrunā Orfeju:

Станешь ли ты между смелых
Скал чарователь, Орфей?

Orfej,
Kas tu klīsti pa krēšļaini zaļo
Aparšzemi,
Spēlēdams ēnām un nāves upju viļņiem,
Vai nesauc tevi augšup neviens
Uz jaunām dziesmām?

Autori secina, ka Orfeja uzdevumi un spējas daudz lielākas, viņam jāapzinās sevi:

Тиграм и камням служила
Ли́ра твоя, о Орфей!

Sudrabkalns jautā, vai pazemē, kur ļaudis, viļņi, koki ir mēmi, Orfejам nav garlaicīgi:

Stīgas vai neraujas augšup
Ar prieces vēsti
Cilvēkam?

Kā pavēle, kā ticība skan vārdi:

В день, когда вышли на подвиг герои,
Будь им сподвижник, Орфей!

Un Sudrabkalna doma:

Orfej, kas tu daiņo zemzemes velvēs,
Mēs gaidām tevi!

Orfeja tēla saturiskā kopība, arī līdzīgā dzejoļu intonātivā uzbūvē, autoru ideālu atbilstība atvedina Sudrabkalna dzejoļi reminiscences no Brjusova.

D. Maksimova pētījumi pierāda, ka Brjusova daiļradē nozīmīga vieta konstruktīviem simboliem, ar tiem saprotot alegoriskus tēlus, kuri it kā izrauti no to dabiskā īstenības konteksta vai atlasīti no kultūras fondiem, mitoloģijas, vēstures¹ (Brjusova dzejoļi «Kāpnes», «Trirēmas airētāji»

¹ Максимов Д. Е. Брюсов. Поэзия и позиция. Л., 1969, с. 95—96.

u. c.). Kā pretstatu D. Maksimovs min empīriskos simbolus¹, t. i., simbolus, kuros tēlainais plāns atbilst reālām parādībām to veselumā un vienotībā (Bloka dzejolis «Ugunsgrēks»). Konstruktīvie simboli ir abstrakti, vispārināti, kamēr empīriskie saglabā iespēju nepārtraukt pasaules organiskumu, bet ieplūdināt tajā mākslinieka izjūtu nianšes.

Konstruktīvā simbolika sastopama arī Sudrabkalna dzejā, īpaši krājumā «Spuldze vējā», kurā, kā atzīst M. Ābola², Brjusova ietekme vislielākā.

Sudrabkalnam un Brjusovam ir dzejoļi ar vienādu nosaukumu — «Trepes». Sudrabkalns apgalvo, ka dzejolis radies Brjusova ietekmē, tomēr, arī nezinot šo faktu, latviešu dzejnieka darbs liktu atcerēties Brjusovu. Abu dzejnieku poētiskais pārdzīvojums ietverts piecu pantu dzejoļi, simbolizētais tēls sniegts jau virsrakstā. Vārdā «kāpnes» konkrētā leksiskā nozīme, kas lasītāja apziņā saistās ar pārvietošanos uz augšu, ir simboliskā tēla pamatā, taču dzejoļi tā apaug ar daudzām poētiskām nianšēm, kas nav viennozīmīgi atšifrējamas, jo saturiskās nianšes atkarīgas no katra lasītāja asociācijām.

Abu dzejoļu pirmie panti (līdzīgi kā prozā ekspozīcija) raksturo poētiskā pārdzīvojuma izraisītāju — kāpnes:

Всё каменной ступени,
Всё, всё круче восток.
Желанье достижений
Ещё влечёт вперед.

Pa trepēm, apnicīgām, senām trepēm
Ar pusnakts stundu saviebies kāds eiš,
Vēl sevi kārdinādams domām slepām —
Varbūt uz debesīm ved tumšais ceļš.

Ekspozīcija ļauj ielūkoties simbolu telpiskumā, dziļumā, šķiet, viena variācija varētu būt — cilvēka tieksme uz garīgo pilnību un grūtības tās sasniegšanai.

¹ *Максимов Д. Е.* Брюсов. Поэзия и позиция. Л., 1969, с. 95—96.

² *Ābola M.* Jānis Sudrabkalns. R., 1977, 152. lpp.

Brjusova dzejolis jau ar pirmo pantu tiek risināts liriskā varoņa vārdā, Sudrabkalns turpretī ieņem vērojošu pozīciju — «kāds eļš».

Brjusovam pirmais pants ierosina nākamo, kurš ir pirmā pretstats, jo izsaka bezcerību, neticību — zūd cerība sasniegt pilnību, debesis. «Debesu» tēmu Sudrabkalns paplašina otrajā un trešajā pantā:

Varbūt... kad atslēga pa durvīm skrapstēs,
Dēgs pretī gaišums, zilbinošs un silts,
Un tur, kur puteklainas ēnas slapstās,
Uz zaļiem kātiem līgos puķu cilts.

Un izpletīsies pēkšņi sienas ciešās,
Un rokas nepiedursies vairs nekur.

Liriskā varoņa mērķis atklājas divās pēdējās rindās — tieksme uz gara brīvību. Iespējams, ka šīs divas rindas reminiscenču ziņā ir daudz «smagākas», nekā tas pirmajā brīdī šķiet. Liekas, ka tajās krustojas arī Raiņa, kuru Sudrabkalns dziļi milēja, dzejotāja «Gara gaita» (krājumā «Tālas noskaņas zilā vakarā») domas. «Garā gaitā» jaušama tā pati «trepju izjūta», kas Sudrabkalna un Brjusova dzejoļos:

Bet vis vēl augstāk, augstāk gaita sniedz.

Bet augstāk, saulei pretī, gaita sniedz,
Un mūžos galā nav, kas gaitu liedz...

Arī Rainis sniedz «debesu» izpratni:

No miesām visas risa zemes saites,
Viss naids un dusmība, viss ļaunums, kaites.

Gars brīvus spārnus dzidrē cilā liegī;
Tik balta dvēsele mirdz kā kalnu sniegi.

Paralēles norāda uz šīs poētiskās tēmas dziļo, filozofisko būtību un tēla daudzslāņainību. Sudrabkalna attieksme otrajā un trešajā pantā vēl arvien vērojoša, un šis mierīgais

pārdzīvojuma plūdums sasauca ar Brjusova liriskā varoņa izjūtām, kuras uztveram jau kā pārdzīvojuma rezultātu.

Brjusova «Trepju» trešais pants ir it kā jauna ekspozi-cija. Pirmās ekspoziācijas impulss izsīcis, aizsākas otrs, kura avots ir reālajā plānā — varonis atskatās uz noieto ceļu:

Помедлив на мгновенье,
Бросаю взгляд назад:
Как в белой цепи звенья —
Ступеней острый ряд.

Ceturtais pants kompozicionāli atbilst otrajam, tajā tās pašas attiecības ar iepriekšējo pantu:

Ужель в былом ступала
На всё моя нога?
Давно ушло начало
В безбрежности — края...

Loģiskās domas turpinājums, kas reizē ir arī gredzen-veida kompozīcijas sastāvdaļa, iesniedzas piektajā pantā:

А лестница всё круче...

Sudrabkalna dzejolis arī veidots pēc šī paša kompozicio-nālā principa, kas vispār raksturīgs dzejnieka daiļradei. Pirmais un pēdējais pants ir gandrīz analogi, ja neskaita divu vārdu atšķirības: «pa **apnicīgām**, senām trepēm» (pir-majā pantā) un «pa **bezgalīgām**, senām trepēm» (pēdējā pantā), kā arī šajos pašos pantos — «**saviebies** kāds elš» un «**izmisis** kāds elš» (pasvitrojumi mani — *I. K.*). Dzejoļu izpratnē šīs tekstuālās atšķirības tomēr ir visai būtiskas, jo pauž autora attieksmi pret dzejoli izvirzīto domu, — epitets «bezgalīgas», šķiet, norāda uz problēmas mūžīgumu. Frāze «izmisis kāds elš» izriet no iepriekšējā, problēma rada šo emocionālo stāvokli — izmisumu.

Sudrabkalna dzejoli ir kāds visai būtisks pants (cetur-tais), kurš atklāj dzejnieka ievērojamu atšķirību no Brju-sova:

Тик pagriezт atslēgu un celt pār sliksni
Vēl soli kājas, nogurums ko māc, —

Un visus rēģus pusnakts vējā trieksim,
Ak, skumjā dvēsele! ak, tumšais prāts!

So pantu var nosaukt par intīmāko dzejolī, jo tajā atkailināta atklājas liriskā varoņa dvēsele. No rezervēti vērojošās maskas izlaužas sāpes, pulsē jūtas. Autors pārdzīvotuma tiešumam un spēkam dod smalku psiholoģisku pamatojumu: to izraisa sapņa un realitātes satuvinājums, kas liek novērtēt ceļa grūtumu uz ideālu. Brjusova dzejolī līdz galam izturēts smagnējums. Sudrabkalna dzejolī atklājas dzejnieka talanta sašķeltība racionālismā un emocionālā lirismā, kas konkrētājā dzejolī izpaužas kā kontrasts starp ceturto pantu un pārējiem.

Tēlu reminiscences ne vienmēr ir tik tiešas kā Brjusova un Sudrabkalna dzejoļos «Trepes». Mākslinieks var aizgūt tēla būtību, saturu, bet tā ārējo veidolu zīmēt savādāku. Tad reminiscence atklājas kā atmiņas, kā nojausma.

Lasot Sudrabkalna programmatisko dzejolī «Sapņotājiem», uzplaiksnī asociācijas ar Brjusova «Savaldzinātajiem brāļiem». Par literāro reminiscenču iespējamību vedina domāt jau virsrakstu līdzība — tie skan kā veltījumi (sapņotājiem un savaldzinātajiem brāļiem). Brjusovs dzejolī arī atšifrē vārdkopas «savaldzinātie brāļi» saturu, nosaucot tos par sapņotājiem. Abi dzejoļi uzrakstīti lirisko varoņu varoņā, tomēr dzejoļu emocionālā noskaņa, rakstišanas maniere ir atšķirīga. Sudrabkalna dzejolī mutuļot mutuļo romantisks nemiers, Brjusova dzejoļa ritums ir rāmāks, atturīgāks. Sudrabkalna dzejolī jaušama lielāka aktivitāte, pārdzīvotuma tiešums — «es dziedu, pats tiem piederošs», Brjusova varonis turpretī neizdala sevi no sapņotāju cilts.

Analoģiski abos dzejoļos atklājas mērķa izpratne, kas ir tipiski romantiska:

Разве есть предел мечтателям?
Разве цель нам суждена?
Назовем того предателем,
Кто нам скажет — здесь она!

— — — — —

Жизнь не в счастье, жизнь в искании,
Цель не здесь — вдали всегда.

Sudrabkalnam:

Nav ostas kuģiem. Liesmo sapņu vāts —
Pret jaunām tālēm, sapņos atstarotā,
Lai ceļas sapņotāja prāts:
Par saviem sapņiem cīņu sāc!

Mērķa izpratnē līdzās kopīgajam vērojamas arī atšķirības, kas izriet no dažādās pasaules izjūtas. Sudrabkalnam kā romantiķim krājumā «Spārnotā Armāda» mērķis ir diezgan abstrakts, neskaidrs, t. i., «plašums», «mirdzums brīvējošs». Brjusova sapnis, ilgas iezemētas, viņu nespēj ilgstoši saistīt gaišie mākoņi, tajos viņš saskata maldīgu gaismu. Brjusova sapnis iezīmējas konkrētāk:

Славьте, славьте неустаннее
Подвиг мысли и труда!

Neraugoties uz atšķirībām, Sudrabkalna dzejoli jaušams Brjusova dzejoļa «Savaldzinātajiem brāļiem» ietekmes pēdas — noskaņu radošajā atribūtikā. Pēdējā ir svarīgs faktors reminiscenču atskārsnē, jo vienas un tās pašas izjūtas cilvēkā var radīt dažādi «kairinātāji», kuri dzejā atklāsies dažādos tēlos. Abu dzejoļu romantiskais saturs ir vienāds, bet tas ietverts atšķirīgos tēlos: Sudrabkalnam tie ir kuģi, vētra, sapnis, plašums, tāle, Brjusovam — mākonis, buras, sapnis, zizlis. Noskaņa bieži vien ir vienīgais tilts, kas saista divu mākslinieku darbus, bet tās vārdos neizsakāmība rada grūtības precīzam reminiscenču pierādījumam.

Ja Brjusova dzejas pasaulē liriskais «es» un objektīvie tēli atrodas līdzsvarā, tad Sudrabkalna dzejā pārsvaru gūst liriskā varoņa pārdzīvojuma visdažādākās izpausmes. Liriskie tēli sarado Sudrabkalna un Bloka dzeju.

Bloka dzejas nervs pretēji Brjusovam ir liriskais varonis, kura izjūtu izteikšanai dzejnieks izmanto plastiskus, liriskus, ietilpīgus tēlus. Vērtējot tēlu nozīmi savā dzejā, Bloks rakstīja: «Jebkurš dzejolis ir pārvalks, kurš uzstiepts uz dažu

vārdu smailēm. Šie vārdi mirgo kā zvaigznes.»¹ Bloka daiļradē šie tēli-smailes ir daudzveidīgi (zilgme, zvaigznes, krēsla, migla, vējš, putenis, ausma, zīdi, plīvurs, smaržas, trijūgš u. c.) un daudznozīmīgi. To poētisko nozīmju gamma pilnībā atklājas tikai Bloka daiļrades un dzīves kontekstā.

Bloka daiļradē raksturīgs tēls ir sniegs. Šī tēla genealoģija ir ļoti sena, tā sākumi meklējami mitoloģijā un folklorā. J. Meletinskis grāmatā «Mīta poētika» norāda, ka cilvēka apziņā ar bieži lietotiem metaforiskiem tēliem izveidojas noteiktas emociju kompleksi. Tā, piemēram, ziema, tumsa saistās ar bezcerības, bezizejas izjūtām; pavasaris, ausma — ar dzimšanu, atjaunošanos, prieku, cerībām; rudens, saulriets — ar nāvi, traģiskām, elēģiskām izjūtām.²

Sniega tēlu tradicionāli lieto tiešā nozīmē, t. i., raksturojot gadalaiku (ziemas dienu, snigšanu utt.) vai ģeogrāfisku vietu (pretstatot ziemeļus dienvidiem). Sniega poētiskās nozīmes paplašina tā lietojums pārnesti, kas aizved lasītāju metaforu un asociāciju pasaulē.

Krievu lirikā sniega tēla poētisko nozīmju spektru neparasti un interesanti paplašinājis A. Bloks mīlestības dzejoļu ciklā «Sniega maska». Autobiogrāfiskais dzejoļu cikls sarakstīts 1907. gada ziemā, kura bijusi reti sniegaina un puteņaina. No šīs brīnumainās ziemas Bloks smēlis materiālu saviem neparastajiem tēliem.

Ciklu veido trīsdesmit dziļi intīmi dzejoļi, kuru centrā liriskā varoņa dvēseles dinamiskie pārdzīvojumi. Liriskais varonis ierauts sniegputeņu virpuļu haosā, kas Blokam simbolizē mīlas kaisles pakļaujošo spēku, apskurbis no «sniega vīna» un zaudējis reālo laika un telpas izjūtu, sniegs aizputinājis viņa atmiņu. Kā atzīmējuši vairāki literatūras zinātnieki, Bloka dzejoļi dažkārt ir teatrāli, dramaturģiski. Arī «Sniega maskā» iezīmējas šī tendence — Bloks glezno fonu,

¹ Гинзбург Л. Я. Наследие и открытия. — В кн.: О лирике. М.—Л. 1964, с. 274.

² Мелетинский Е. Поэтика мифа. М., 1976, с. 142.

nosacīti reālus apstākļus, kuros attīstās un norisinās liriskā varoņa un Sniega meitas mīlestības stāsts. Cikla dekoratīvo ietērpju veido tipiskas Krievijas ziemas ainas, izteiktas ar sniega tēla tradicionālo lietojumu:

И опять снега, снега
Замели следа.

vai

Белые стали сугробы,
И мраки открылись.
Выплыл серебряный серп.

Trīsdesmit trīs gadījumos no septiņdesmit dzejnieks sniega tēlu lieto dabas ainās. Varoņu mīlas drāmas ārējam ietērpam ir psiholoģiska slodze — ziemas tēlojumā jau tikko jaušami skan traģisms.

Dabas psiholoģiskās piesātinātības reminiscences skan arī Sudrabkalna dzejoļos. Sudrabkalna sniegiem, puteņiem, īpaši «Spārnotajā Armādā», ir Bloka tēlu smarža.

Blokam sniegs ir organisks, viengabala tēls, Sudrabkalna dzejā var runāt tikai par sniega mikrotēlu, kas gan nemazina tēla nozīmi un slodzi, jo bieži tieši mikrotēls rada visu dzejoļa noskaņu. Tāpat kā Blokam, Sudrabkalnam dabas fons ir aktīvs — tas vai nu pastiprina liriskā varoņa izjūtas, vai kontrastē ar tām.

Sudrabkalna dzejoļa «Pēdējais logs» (dzejoļu krājumā «Spārnotā Armāda») varonis ir tāpat puteņa pārsteigts kā Bloka varonis (dzejolī «Puteņa pārsteigtais»). Sudrabkalna puteņa poētiskā nozīme atbilst vienai no daudzajām izjūtām Bloka varonī — vientulībai:

Ielām caur tumsu un puteņiem skrejot,
Vienīgais draugs kur man bezlapu koks,

— — — — —

Vērsies, vai vērsies man pretī kāds logs?

Vientulības, tukšuma izjūtu skaudrina rindas:

Izstiepjot roku, uz sūrstošās delnas
Vieglas un zvaigžņainas pārslīņas krit.

Un Blokam:

Вьюга пела.
И кололи снежные иглы.
И душа леденела.

И неслись опустошающие
Непомеркные года,
Словно сердце застывающее
Закатилось навсегда.

Sudrabkalna puteņus un snieģus raksturo Bloka tēlas
dinamiskums un trauksme:

И, снежные брызги влача за собой,
Мы летим в миллионы бездны.

Un Sudrabkalnam:

Tumsā un puteņos mocoties, skrejojot...
vai
Vējš ceļas vakaros un sniegu maļ...

Sniega stihijas nepārvaramais, pakļaujošais spēks rada
liriskas varoņos vienādas izjūtas — nāves jausmas un tu-
vumu:

Нет исхода из вьюг,
И погибнуть мне весело.

Sauri zariem tāļš un sarkans vakars spīd,
Sniegs kur aizputina manu kapu.

Kamanas kā apzīmējums kaut kam aizejošam, nepiepildī-
tam, nokavētam sauc atmiņā Bloka dzeju:

Sveiciens mans kamanām, projām kas ved
Sapņus vismiļos un jaunību manu!

Kamanas, trijjūgs, zvaniņš pie ilkss, auļi ir specifiski
krieviskajai sadzīvei un dzejai. Šos krieviskos atribūtus dze-
joļu noskaņas radišanai izmanto arī Sudrabkalns (arī
J. Grots).

Sudrabkalna dzejolī «Naktsbraucējs», šķiet, krustojas
ietekmes no «Sniega maskas» un vairākiem citiem Bloka

dzejoļiem — «На островах», «Шлейф, забрызганный звездами», «Дух пряный марта». Turklāt šīs ietekmes ir vairāk tēla ārējās formas līmenī, ne tik daudz tēla saturā. «Naktsbraucēja» virsraksts jau raisa asociācijas ar Bloku — «Sniega maskas» un pieminēto dzejoļu poētiskais pārdzīvojums notiek uz nakts fona, liriskajiem varoņiem traucoties cauri naktij. Radniecīgas liekas Bloka sudrabsniegotā un Sudrabkalna zvaigžņainā decembra nakts, kurā list arī Blokam raksturīgā zilā vizma. Rindas

Dzirdi, kā trizuļo zvaniņš pie ilks:
Vizuļo sniegi, zirgs vēligi sprauslā...

Каманас laižas, sit zirgi pēc takts

sauc atmiņā Bloka «тёмные дали / И блестящий бег сапей» no «Sniega maskas».

Nakts brauciena romantika, nakts skaistums kontrastē varoņa izjūtām par dzīves straujo ritumu, par cilvēka nespēju laiku pakļaut sev. Šo divu pretstatu konfrontējums rada dzejoļa noskaņu — romantiskas sāpes, skumjas, pat fatālu nāves nojausmu. Izjūtas Sudrabkalns izsaka ar īsti «blokiskiem» līdzekļiem:

Каманас šurпу! lai saceļas sniegс!
Svētīts lai mīrkļis — kad miers stāsies zirgos,
Noskanēs zvaniņš, un kapsētā mirgos
Sarmaini koki, zem kuriem salds miegs.

Sniega tēla interpretācijā abu dzejnieku daiļradē arī atšķirības. Bloka dzejā bez jau aplūkotojām nozīmēm sniegam ir arī citas nozīmes. Piemēram, Bloka ciklā skan sniega mūzika, viņš neaprobežojas tikai ar tradicionālo sniega klusumu (šāda nozīme, starp citu, arī Sudrabkalnam), bet tajā skan arī sniega taures, sniegā iekalts sauciens, sniega koris.

Pretstatā Bloka sniegpušu nemieram Sudrabkalna dzejā sniegam arī cita saturiskā izpausme — tas izsaka cilvēka dvēseles harmoniju (dzejoļi «Apsniegošā pilsēta», «Koku ru-

dens himna» dzejoļu krājumā «Spārnotā Armāda»). Sai sniega poētiskajai nozīmei dzejnieka izpratnē atbilst Mocarta mūzika:

Tā es radu saskaņību,
Mocartisko skaidro mieru —
Ziemai klusi skanot gaisos.

Dzejoli «Apsniegošā pilsēta», kas visspilgtāk izsaka dvēseles harmoniju, ir reminiscējoši tēli, kuri ar iekšējo dinamiku, ritmu analogiski Bloka tēliem: zvaigžņo rūtis, alejās sācies pārslu karnevāls, kā dejā apburošā aizslīd gājējs, braucējs kamanās un suns, draugu sejas slēpj biezs un aizmiglojies stikls.

Bloka dzejas priekšstatiem un noskaņām piesātināts Sudrabkalna dzejolis «Svešai kafejnīcā» (dzejoļu krājums «Pārvērtības»). Atslēga šīm reminiscencēm slēpjas virsrakstā, kas liek atcerēties Bloka dzejoli «Nepazīstamā». Bloka slavenā dzejoļa reminiscences saskatāmas arī J. Ziemeļnieka dzejolī «Viesis».

Sākotnēji rakstīšanās procesā Bloka dzejolim «Nepazīstamā» ir bijis variants «Tur dāmas elegancē spēkojas», kuru vēlāk Bloks kā patstāvīgu darbu ievietojis ciklā «Pilsēta» (kompozicionāli tas atrodas aiz «Nepazīstamās»). Dzejolis «Tur dāmas elegancē spēkojas» uzlūkojams par «Nepazīstamās» antitēzi — dubultnieku (dubultnieka tēma vispār ļoti raksturīga Bloka daiļradei). Bloka Nepazīstamajai ir it kā divas sejas. No vienas puses, viņa ir Bloka skaistuma, harmonijas iemiesojums (dzejolis «Nepazīstamā»), no otras puses, Bloku māt šaubas par šī ideāla eksistences iespējamību (dzejolī «Tur dāmas...»).

Šķiet, ka Ziemeļnieka plīvurī tītajai sievietei vairāk atbilstošs Bloka Nepazīstamās antitēls, bet Sudrabkalna dzejolis skan ideālu apliecinošā toņkārtā.

«Nepazīstamās» kompozīcija ir dramaturģiska, liriskā sižeta aizsākumā Bloks dod plašu darbības vietas aprakstu (pirmie pieci panti), kas ir tēlaini konkrēts, bet dzejoļa īpašo muzikālo noskaņu rada čigānu romancei līdzīgais

smeldzīgums. Izzīmēta ekspozīcija arī Ziemeļnieka dzejolī, turpretī Sudrabkalns aprobežojas ar lakonisku vides raksturojumu — virsraksta daļa «kafejnīcā».

Sudrabkalna dzejoļa noskaņu, vieglo smeldzi, kas atgādina Bloka «Nepazīstamās» kopnoskaņu, vislabāk raksturo rindas:

.. dvēsele mana
skanot izplūda gaisā, gluži kā vijolei dziesma, kaislīgi žēla,
takti pēc takts.

Bloka it kā nemanāmo, bet klātesošo smeldzi bieži izsaka vijole — vijoles skaņas, vijoles locīņa deja u. c. Bloka «nedziedināmā skumīguma» (Sudrabkalna apzīmējums) reminiscences šīs rindas saista arī ar citu Bloka dzejoli «Restorānā»:

Я сидел у окна в переполненном зале,
Где-то пели смычки о любви.

Ziemeļnieka dzejolī noskaņas reminiscences atklājas citā plāksnē — kā rēgainība, šķitums un īstenības saplūšana un virmošana liriskā varoņa apziņā.

И каждый вечер, в час назначенный
[Иль это только снится мне?]
Девичий стан, шёлками схваченный,
В туманном движется огне.

Sirds pēkšņi saraujas:
kāds nāk pie mana galda ...

— — — — —
Pirms spēju atbildēt,
pirms sekot senam stāstam,
Jau parādība bāl
un izgaist manam glāstam.

Sudrabkalns Svešo tēlo Bloka manierē — smalkais profils sudraba gaismā, bezgalīgā, mūžīgā acu nakts (arī Bloks aiz Nepazīstamās tumšā plīvura redz acis — «очи синие бездонные цветут на дальнем берегу»).

Sudrabkalna dzejas varonis «iesūc ausīs zīda šalkas». Zīda čaukstoņa, šalkas, smaržas Bloka dzejā ir viens no vārdiem — smailēm, kas veido daudzu dzejoļu aromātu. Arī Ziemeļnieka Svešās skaistums akcentēts ar tām pašām detaļām — «vaigs ietīts plīvurā, bet acis raugās skaistas». Bloka Nepazīstamajai piemīt zināma astralitāte, netveramība, kas akcentē skaistuma ideāla nesasniedzamību. Nepazīstamā parādās kā sapnis uz restorāna skaudrās realitātes fona abu dzejnieku dzejoļos. Sudrabkalna, tāpat kā Bloka varonis, savu Svešo mīl tādēļ, ka viņa ir tik sveša, «nesniedzamtāļa, nezināmradiusies, nezināmejoša». Nepazīstamās un Svešās tēli ir dimensiāli, tajos domu un jūtu ietilpība. Tomēr Sudrabkalna dzejoļi līdztekus reminiscencēm no Bloka saklausāma sudrabkalniska, tikai šī autora liriskajam varonim raksturīga intonācija — ārēji slēpta, bet dziļi sirdī sūrstoša smeldze.

Bloka un Brjusova dzejas tēlu reminiscences organiski ieaudušās Sudrabkalna dzejā, bagātinot to ar mākslinieciskās izteiksmes niansēm.

LITERĀTU ATCERES UN JUBILEJAS
1985. GADĀ

170

28. aprīlī — avižniekam un literātam Ansim Leitānam (miris 1874. gadā).

160

2. decembrī — jaunlatviešu publicistam un rakstniekam Krišjānim Valdemāram (miris 1891. gadā).

150

31. oktobrī — jaunlatviešu publicistam un rakstniekam Krišjānim Baronam (miris 1923. gadā).

140

11. martā — prozaikim un žurnālistam Māteru Jurim (miris 1885. gadā).

10. oktobrī — dramaturģei Marijai Pēkšēnai (mirusi 1903. gadā).

12. decembrī — dzejniekam Andrivam Jurdžam (miris 1925. gadā).

130

14. septembrī — dramaturgam Jēkabam Rozentālam-Krūmiņam (miris 1918. gadā).

25. novembrī — literātam un žurnālistam Jēkabam Vēlmem (miris 1928. gadā).

125

15. augustā — prozaikim, dzejniekam un tulkotājam Sudrabu Edžum (Eduardam Zilberam; miris 1941. gadā).

16. februārī — prozaikim un žurnālistam Jēkabam Janševskim (miris 1931. gadā).

3. aprīlī — literatūras vēsturniekam, kritiķim un dzejniekam Teodoram Zeifertam (miris 1929. gadā).

26. jūlijā — Komunistiskās partijas un padomju darbiniekam publicistam Pēterim Stučkam (miris 1932. gadā).

11. septembrī — LPSR Tautas dzejniekam Jānim Rainim (miris 1929. gadā).

28. septembrī — prozaikim, dzejniekam un tulkotājam Valdim (Voldemāram) Zālitim; miris 1934. gadā).

4. martā — dzejniekam Līvu Jurkam (Jurim Puriņam; miris 1956. gadā).

28. maijā — revolucionāram un literatūras kritiķim Vilim Dermanim (miris 1938. gadā).

28. janvārī — dramaturgam un prozaikim Alfrēdam Ziediņam (miris 1944. gadā).

18. martā — dzejniecei, prozaiķei un dramaturģei Elzai Stērstei (mirusi 1976. gadā).

13. jūnijā — prozaikim Ādolfam Ersam (Ādolfam Runikam; miris 1945. gadā).

30. augustā — Komunistiskās partijas un padomju darbiniekam prozaikim Dāvidam Beikam (miris 1946. gadā).

20. novembrī — dzejniekam un prozaikim Jānim Gulbim (Jānim Bulim; miris 1917. gadā).

12. decembrī — bibliogrāfam un žurnālistam Augustam Ģinteram (miris 1944. gadā).

1. maijā — dzejniekam Voldemāram Jakobsonam (miris 30. gadu sākumā).

9. maijā — prozaikim, dzejniekam un dramaturgam Robertam Eide-manim (miris 1937. gadā).

26. septembrī — dzejniekam, prozaikim un dramaturgam Valdim Grēviņam (miris 1968. gadā).

6. oktobrī — tulkotājai Elījai Klienei (mirusi 1978. gadā).

16. janvārī — LPSR Tautas rakstniecei Annai Saksei (mirusi 1981. gadā).
 17. februārī — dzejniekam Vilim Āboltiņam (miris 1943. gadā).
 13. martā — tulkotājai Annai Baugai.
 15. maijā — prozaikim Jānim Sārtam (miris 1980. gadā).
 21. jūnijā — LPSR Nopelniem bagātajam kultūras darbiniekam dzejniekam Valdim Luksam.
 31. augustā — Komunistiskās partijas un padomju darbiniekam žurnālistam, kritiķim Kārlim Ozoliņam.
 12. novembrī — dramaturgam Voldemāram Sauleskalnam (miris 1973. gadā).

23. martā — folkloristei Almai Ancelānei.
 10. aprīlī — dzejniekam un prozaikim Meinhardam Rudzītim (miris 1966. gadā).
 24. maijā — PSRS Tautas māksliniekam, rakstniekam un komponistam Mārģerim Zariņam.
 29. jūnijā — LPSR Nopelniem bagātajam kultūras darbiniekam, kritiķim un tulkotājam Voldemāram Melnim (Voldemāram Meļinovskim).
 16. jūlijā — tulkotājai Erikai Lūsei.
 23. augustā — LPSR Nopelniem bagātajam kultūras darbiniekam, prozaikim un dzejniekam Edgaram Damburam (miris 1981. gadā).
 16. septembrī — LPSR Nopelniem bagātajai kultūras darbiniecei, prozaiķei, dramaturģei un dzejniecei Annai Brodelei (mirusi 1981. gadā).
 23. oktobrī — dzejniecei un prozaiķei Mirdzai Bendrupei.
 27. oktobrī — dzejniekam Augustam Smagaram.
 7. decembrī — LPSR Nopelniem bagātajam kultūras darbiniekam, prozaikim un dramaturgam Zanim Grīvam (miris 1982. gadā).
 22. decembrī — tulkotājam Alfonam Sukovskim.

1. martā — tulkotājam, prozaikim un dramaturgam Jānim Zīguram.
 16. martā — LPSR Nopelniem bagātajam kultūras darbiniekam, prozaikim un dramaturgam Albertam Jansonam.
 17. martā — tulkotājai Džesijai Dzērvei (prozaiķei Ijai Melderei; mirusi 1982. gadā).
 6. novembrī — prozaikim Valdim Klīveram.

- 11. maijā — literatūras zinātniecei Elzai Knopei.
- 12. jūnijā — literatūras zinātniecei Ingrīdai Kiršentālei.
- 23. septembrī — teātra zinātniecei Livijai Akurāterei.
- 25. novembrī — literatūras zinātniecei Valijai Labrencei.

- 11. augustā — dzejniecei un prozaiķei Vitai Viksnai (Vitai Cīrulei).
- 31. oktobrī — prozaiķim Zanim Ezītim (Andrejam Puriņam).

Sastādījis Ilgonis Bērsons

SATURS

Lācis V. Inkognito. <i>Novēle (Birutas Gudriķes ievads)</i> . . .	4
Mūsu simtgadnieki	34
Antona Āustriņa vēstules mātai un māsasdēlam (<i>Zintas Penceles ievads un publikācija</i>)	35
Krūza K. Piezīmes par Rūdolfu Blaumani (<i>Ojāra Zandera ievads un publikācija</i>)	48
Freinberga S. Mans tēvs Kārlis Freinbergs	60
Roberta Sēja vēstules (<i>Jāņa Upiša ievads un publikācija</i>)	95
Kurcijs A. Manas atmiņas par rakstnieku Jāni Straujānu (<i>Ilonas Salcevičas ievads un komentāri</i>)	108
Čakars O. «Sirmais latviešu mīļotājs» (Kārlim Hūgenbergeram — 200)	120
Krupņikovs P. Baltvācu tēma Rūdolfā Blaumaņa publicistikā un satīrā	134
Ezeriņš J. [No Apsīšu Jēkaba līdz Rainim] (<i>Daces Zvirgzdiņas ievads un publikācija</i>)	154
Kalniņa I. V. Brjusova un A. Bloka tēlu reminiscences J. Sudrabkalna dzejā	169
Literātu atceres un jubilejas 1985. gadā (<i>Sastādījis Ilgonis Bērsons</i>)	188

СОДЕРЖАНИЕ

Лацис В. Инкогнито. Новелла (введение Бируты Гудрике)	4
Отмечаем юбилей столетия	34
Письма Антона Аустриня к сестре и племяннику (введение и публикация Зинты Пэнцеле)	35
Круза К. Записки о Рудольфе Блауманисе (введение и публикация Ояра Зандерса)	48
Фрейнберга С. Мой отец Карлис Фрейнбергс	60
Письма Роберта Селиса (введение и публикация Яна Упита)	95
Курций А. Мои воспоминания о писателе Яне Страуяне (введение и комментарий Илоны Салцевич)	108
Чакарс О. «Седой любитель латышей» (Карлу Гугенбергеру — 200)	120
Крупников П. Остзейская тема в публицистике и сатире Рудольфа Блауманиса	134
Эзериньш Я. [От Апсишу Екаба до Райниса] (Введение и публикация Даце Звигздыни)	154
Калныня И. Реминисценции образов В. Брюсова и А. Блока в поэзии Я. Судрабкалнса	169
Литературный календарь 1985 года (составитель Илгонис Берсон)	188

РАДУГА 1984

*Ежегодник
литературного наследия*

Рига «Лиесма» 1984

На латышском языке

Составитель Ливия Волкова

Редакционная коллегия:

И. Киршентале, В. Лабренце, Я. Ниедре

Художник В. Озолинь

ИБ 4189

VARAVIKSNE — 1984

Sastādījusi Līvija Volkova

Redaktore Ligita Bībere. Mākslīneciskā redaktore
Malja Dragūne. Tehniskā redaktore Irēna Soide.

Korektore Ilze Rudusa.

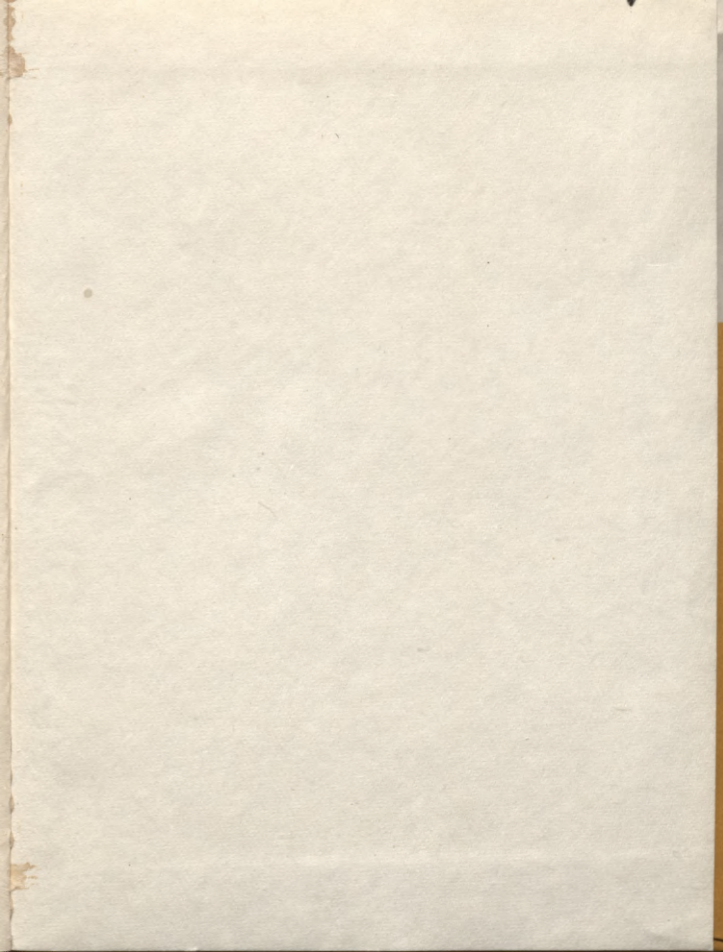
Nodota salikšanai 10. 10. 83. Parakstīta iespiešanai
15. 05. 84. JT 00619. Formāts 70×108/32. Tipogrā-
fijas papīrs № 1. Literatūras garnitūra. Augst-
spiedums. 8,92 uzsk. iespiedl.; 9,17 uzsk. krāsu
nov.; 10,06 izdevn. l. Metiens 4000 eks. Pasūt.
№ 1811-l. Cena 65 kap. Izdevniecība «Liesma»,
226047 Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. № 76/
31729/Klm—337. Iespiesta Latvijas PSR Valsts
izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības
lietu komitejas tipogrāfijā «Cīņa», 226011
Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

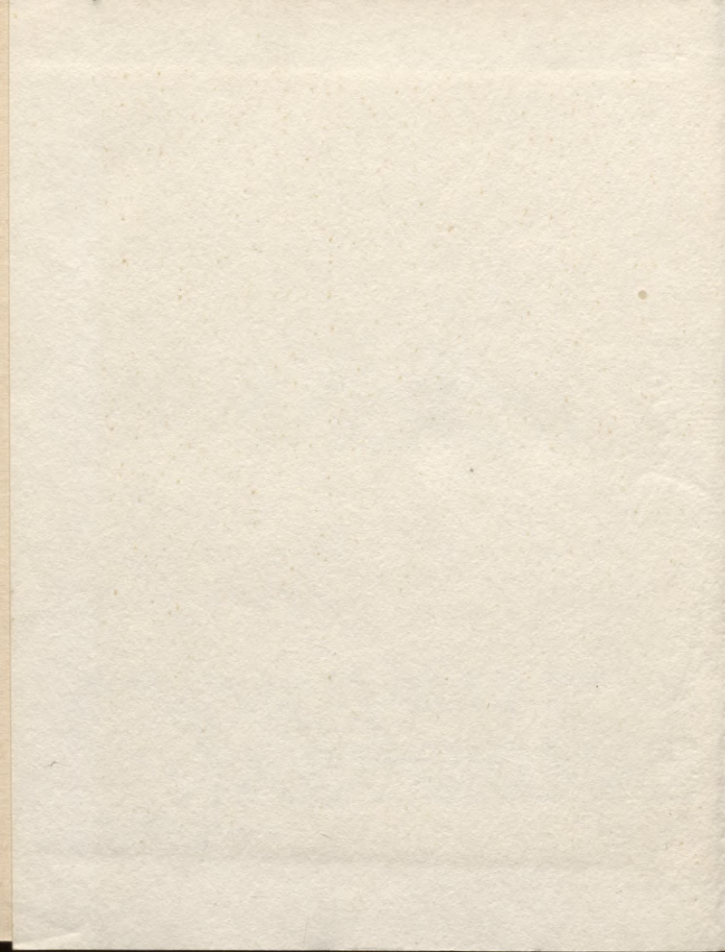
Va 649 Varavīksne, 1984 / Sast. un iev. sarakst. L. Volkova; Redkol. I. Kiršentāle u. c. — R.: Liesma, 1983. — 193 lpp., 4 lp. il.

Literārā mantojuma problēmām veltītajā krājumā ievietoti materiāli par divsimtgadnieku Kārli Hūgenbergeru, par simtgadniekiem Antonu Austrīņu, Kārli Krūzu, Jāni Straujānu, Kārli Freinbergu, Robertu Sēli, Andreju Kurciju. Atzīmētas arī Tautas rakstnieka Viļa Lāča astoņdesmit un Tautas dzejnieka Jāņa Sudrabkalna deviņdesmit gadu jubilejas.

V $\frac{4603010201-76}{M801(11)-84}$ 12-84

83.3L

0305071765

65 kap.